IRODALMI SZEMLE

LXV ■ 2022 ■ 12

ÁRA: 2,50 € / 1100 FT
ELŐFIZETŐKNEK: 2,00 € / 900 FT

■ ALAPÍTÁS ÉVE: 1958
■ LXIV. ÉVFOLYAM
■ ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ: DOBOS LÁSZLÓ
■ FŐSZERKESZTŐ: **MIZSER ATTILA** (ATTILA.MIZSER@GMAIL.COM)
■ SZERKESZTŐ: **NAGY CSILLA** (CSILLESTER@GMAIL.COM) **NÉMETH ZOLTÁN** (NEMETX@GMAIL.COM)
■ LAPTERV ÉS TÖRDELÉS: **GYENES GÁBOR, VÁCLAV KINGA**
■ KÉPSZERKESZTŐ: **GYENES GÁBOR**
■ KORREKTOR: **SZANISZLÓ TIBOR**

■ **FŐMUNKATÁRSAK:** CSANDA GÁBOR, GRENDEL LAJOS, N. TÓTH ANIKÓ, POLGÁR ANIKÓ, TŐZSÉR ÁRPÁD
■ **SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:** BALÁZS IMRE JÓZSEF, BÁRCZI ZSÓFIA, DARVASI FERENC, JUHÁSZ TIBOR, NAGY HAJNAL CSILLA, PLONICKY TAMÁS, SZALAY ZOLTÁN
■ **SZERKESZTŐSÉG:** MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA
■ ISSN 1336-5088
■ WEB: WWW.IRODALMISZEMLE.SK
■ FACEBOOK.COM/IRODALMISZEMLE
■ IRODALMISZEMLE@GMAIL.COM

SZÁMUNKAT PÁL ILDIKÓ ALKOTÁSAIVAL ILLUSZTRÁLTUK.

PÁL ILDIKÓ Rimaszombatban született 1982-ben, tanulmányait a Kassai Műszaki Egyetem Képzőművészeti Karán végezte. 2006-ban az Oskár Čepan-díj dobogósa lett, 2007-ben pedig Martin Benka-díjat kapott. Kiállításai: Bécsi történetek, SOGA, Pozsony (2013), La Belle Peinture II, Pisztóry-palota, Pozsony (2013), Fiatal Szlovák Festészet – Ildikó Pálová, Pálffy-palota, Pozsony (2010). Egy ideje Bécsben él és alkot. Alkotása egyben autoterápia is, expresszív festészeti eszközökkel fejezi ki és dolgozza fel az őt ért impulzusokat. Az Irodalmi Szemlében korábban (2013/10) már bemutatott alkotásai a testi-lelki szenvedések időszakát, pszichiátriai kezelését reflektálják. Későbbi munkái a családalapítás élményeit helyezik előtérbe, majd kapcsolatát és közös élményeit fiával.

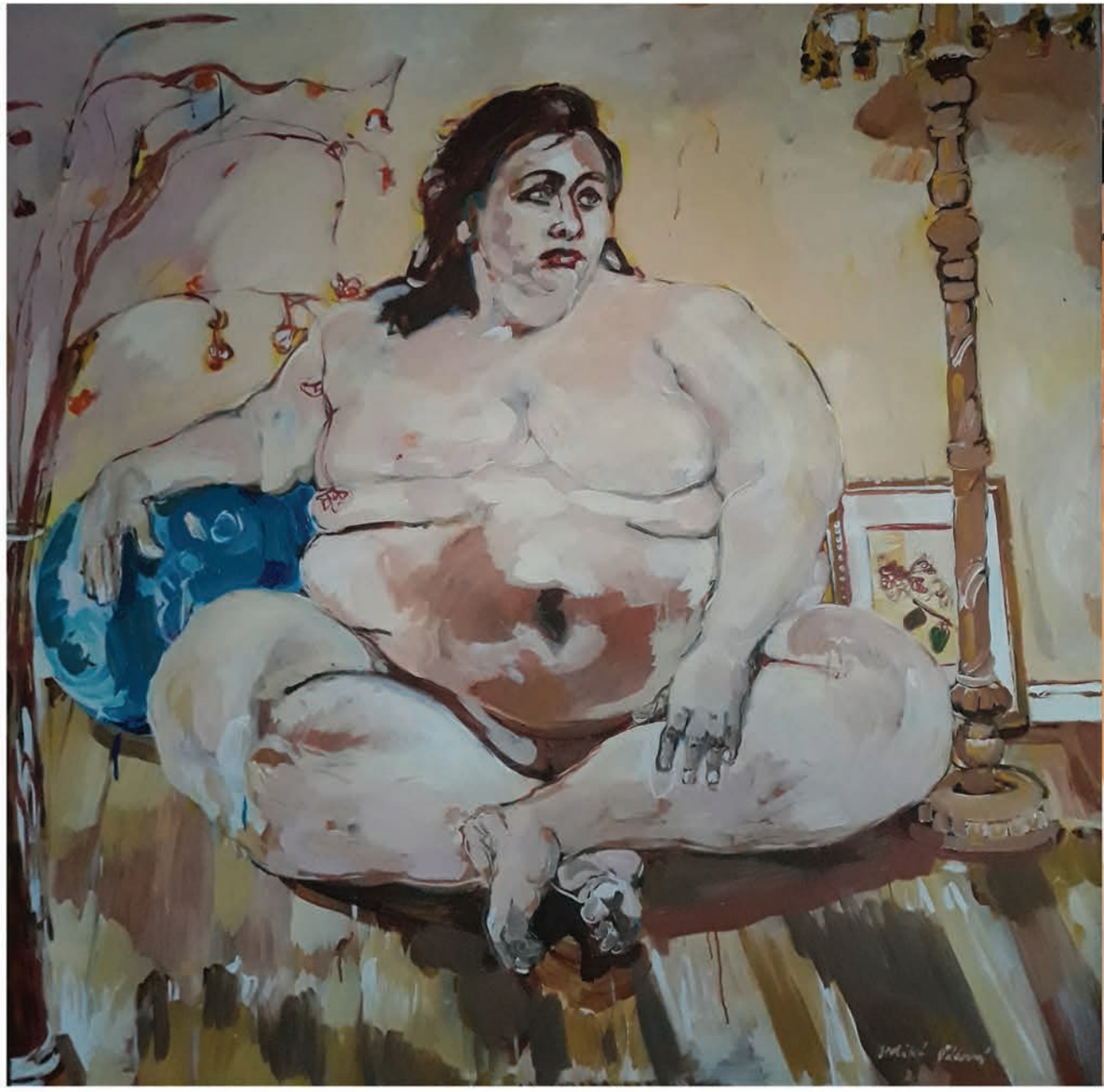

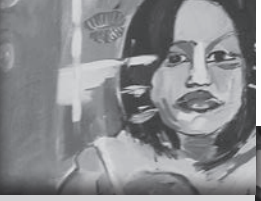

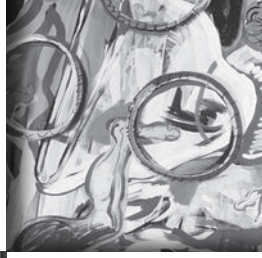
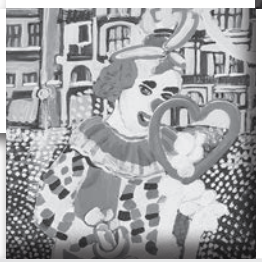

3 NAGY MÁRTA JÚLIA: AMBIVALENS (VERS)

6 SZERÉNYI TAMÁS: NAGYSZÍNPAD (PRÓZA)

18 HIDAS JUDIT: MEDDIG JÁTSSZUK MÉG EZT? (PRÓZA)

27 BARTALOS TÓTH IVETA: TE SEM (PRÓZA)

29 MOHAI V. LAJOS: HOGY OTT VOLTUNK, KIGONDOLNI SE LEHETETT VOLNA JOBBAN (SÉTA POZSONYBAN NÉGYÜNKKEL); A KÖLTŐ HELYZETÉRŐL TŐZSÉR ÁRPÁDNAK (VERSEK)

32 BARANYAI NORBERT: 1848–49 EMLÉKEZETE SZABÓ MAGDA *SZILUETT* CÍMŰ DRÁMÁJÁBAN (TANULMÁNY)

48 LADÁNYI ISTVÁN: ÁTBUKIK TRIPTICHON (VERS)

52 MAGDALENA ROGUSKA-NÉMETH: TRANSZNYELVŰ SZERZŐK TRANSZKULTURÁLIS IRODALMA A KORTÁRS MAGYAR IRODALOM KONTEXTUSÁBAN (TANULMÁNY)

61 FELLINGER KÁROLY: OXIGÉNHIÁNY; HELYEZKEDÉS; NEM (VERSEK)

64 MAROSZ DIÁNA: RÁCSOK (VERS)

70 BAZSÓNÉ SŐRÉS MARIANNA – BARNA LÁSZLÓ: A FIATAL SZABÓ LŐRINC FORDÍTÁSA: *A PUSZTAI FALU* (TANULMÁNY)

80 VERES ERIKA: EREDETI MÁSOLAT: EREDETI MÁSOLAT (PRÓZA)

83 NYERGES GÁBOR ÁDÁM: VÉGSZÓ (VERS)

84 NAGY GYŐZŐ: A BELSŐ MŰSZER CSAVARJAI. BESZÉLGETÉS NYERGES GÁBOR ÁDÁMMAL

91 NOEMI GÓRNY: „…NAGYRABECSÜLÉSNEK ÖRVEND ÉVEK ÓTA LENGYELORSZÁGBAN A MAGYAR SZÉPIRODALOM". BESZÉLGETÉS DANIEL WARMUZ ANGELUS-DÍJAS MŰFORDÍTÓVAL

96 SZERZŐINK

▌KIADJA A „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET"
▌(EV 153/08), NYILVÁNTARTÁSI SZÁM: 30807719.
▌A LAP MEGJELENÉSÉT A SZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG
KISEBBSÉGI KULTURÁLIS ALAPJA TÁMOGATTA.

KULT MINOR
FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN

▌NYOMTA A VALEUR KFT., DUNASZERDAHELY. ▌TERJESZTI A KIADÓ ÉS A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. MEGRENDELHETŐ A SZERKESZTŐSÉGBEN, ILL. A KÖVETKEZŐ CÍMEN: SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. ▌P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214., ▌E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK ▌MEGJELENIK HAVONTA (ÉVENTE 10 RENDES ÉS EGY ÖSSZEVONT SZÁM). PÉLDÁNYSZÁM: 250. ▌EGYES SZÁM ÁRA: 2,50 €. MAGYARORSZÁGON: 1100,-FT. ELŐFIZETŐKNEK FÉL ÉVRE 12,- € , EGY ÉVRE 23,50,- €, ▌MAGYARORSZÁGON FÉL ÉVRE 5500,- FT, EGY ÉVRE 10.500,- FT. SZLOVÁKIÁN, ILL. MAGYARORSZÁGON KÍVÜLI POSTÁZÁS ESETÉN A POSTAKÖLTSÉGET FELSZÁMÍTJUK.

▌DECEMBER/2022 ▌ VYDÁVA „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET" ▌(EV 153/08). ▌SPOLOK IRODALMI SZEMLE EGYESÜLET ▌ŠÉFREDAKTOR: ATTILA MIZSER ▌REDAKTOR: CSILLA NAGY, ZOLTÁN NÉMETH ▌ GRAFICKÁ ÚPRAVA A OBÁLKA: GABRIEL GYENES, KINGA VÁCLAVOVÁ ▌VÝTVARNÝ REDAKTOR: GABRIEL GYENES ▌JAZYKOVÝ REDAKTOR: TIBOR SZANISZLÓ ▌ADRESA REDAKCIE: MADÁCH EGYESÜLET, P.O.BOX 7, 820 11 BRATISLAVA. ▌ISSN 1336-5088. ▌WEB: HTTP://WWW.IRODALMISZEMLE.SK ▌ADRESA VYDAVATEĽSTVA: SPOLOK MADÁCH, MIEROVÁ 16, 821 05 BRATISLAVA 2. ▌ IČO VYDAVATEĽSTVA: 30807719. ▌ REALIZOVANÉ S FINANČNOU PODPOROU FONDU NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠÍN ▌TLAČ: VALEUR, S.R.O., DUNAJSKÁ STREDA. ▌ ROZŠIRUJE VYDAVATEĽSTVO A SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. OBJEDNÁVKY NA PREDPLATNÉ PRIJÍMA REDAKCIA A KAŽDÁ POŠTA SLOVENSKEJ POŠTY. OBJEDNÁVKY DO ZAHRANIČIA VYBAVUJE SLOVENSKÁ POŠTA, A. S. STREDISKO PREDPLATNÉHO TLAČE, UZBECKÁ 4. P. O. BOX 164, 820 14 BRATISLAVA 214.,
▌ E-MAIL: ZAHRANICNA.TLAC@SLPOSTA.SK. ▌VYCHÁDZA MESAČNE (10 RIADNYCH A 1 SPOJENÉ ČÍSLO ROČNE). ▌NÁKLAD: 250. ▌CENA JEDNÉHO ČÍSLA: 2,50 €. PREDPLATNÉ ZA POLROK: 12,- €, NA ROK: 23,50,- €.

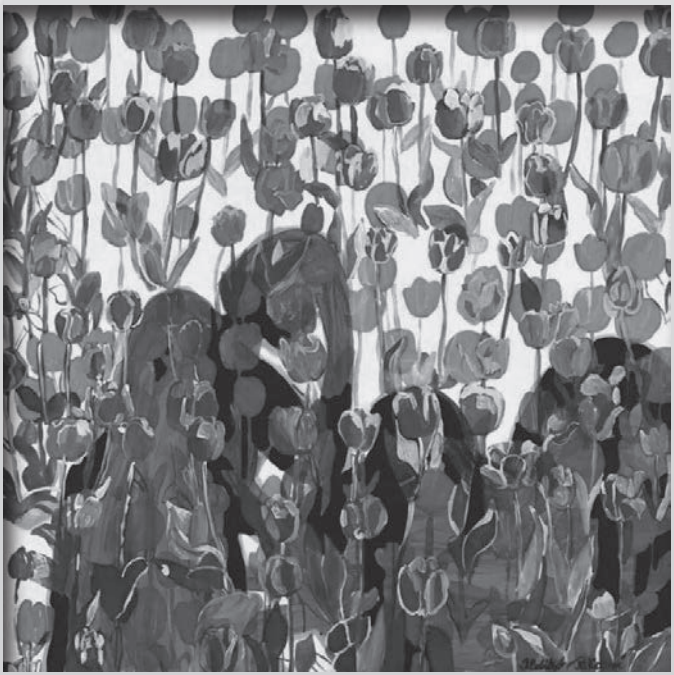

NAGY MÁRTA JÚLIA

AMBIVALENS

Akkor érsz valamit, ha egy férfi felfigyelt rád,
magyarázza nő a nőnek, ki tudhatná jobban,
miért akarna mást, közben peregnek
csillámló, csillámló homokszemek
és tükörszilánkocskák, törmelékseregg.

Ha már alattomosan besötétedett,
bújjunk a sérelmeink alá,
és lengessük magunk felett, mint egy zászlót.
Ki merne önmaga lenni már,
ki ne takargatná az ösztöneit,
mint a nyíratlan pázsitot,
gondozatlan kertben?

A patakfalviak fújnak az erdőhátiakra,
a laposvölgyiek tudomást sem vesznek
az egészről, a kerekháziak meg örülnek,
ha egyáltalán meg tudnak élni. A belvárosiak
magasan hordják az orrukat állítólag,
és ezt minden külvárosiba belenevelik.

A morbid humor közben kimegy a divatból,
mint a kapart kőporos ornamentika.
Csak suttogva lehet utálni egymást,
szemtől szemben a szemünk árulja el,
mit gondolunk a másikról,
de akkor a szemünk, mint a baziliszkuszé.
Lyukacsos kőzetmaradványainkat
markológéppel törik fel a felszínre,
valamelyik bolygó állatövi jegyet vált,
amire mindenki ráfoghatja rosszkedvét,
zsarnokoskodását vagy intrikáit,
esetleg szokatlan vallásos hevületét,

még talán sikerül is megtéríteni valakit egy időre,
de ez csak szédelgés, amit tegnap az égiekre fogtunk,
holnap a frontra fogjuk és a szezonális allergiára.
Kifacsarjuk magunkból az ideát,
egyentökéletesre faragjuk minden tagunkat,
és ha már minden kizöldült és virágzik,
azonnal levágjuk, mert eltakarja a kilátást,
és ha nem látunk ki az ablakon,
nem tudunk másokat megfigyelni
és kritizálni úgy, ahogy azt elvárják.
De mivel mindennek két oldala van,
sőt, manapság három vagy négy is,
meg kell érteni azt is, aki kritizál,
nemcsak azt, akit kritizálnak,
mert mindketten épp olyan kettéhasadtak,
mint az egykori kisbolt váza a sarkon,
aminek padlóját zseberdő nőtte be,
de aztán természetesen
luxus kockavilla épült a helyén,
még az erkélyei is üvegből vannak,
látni az úrnő szeméremdombját,
amikor meztelenül napozik.

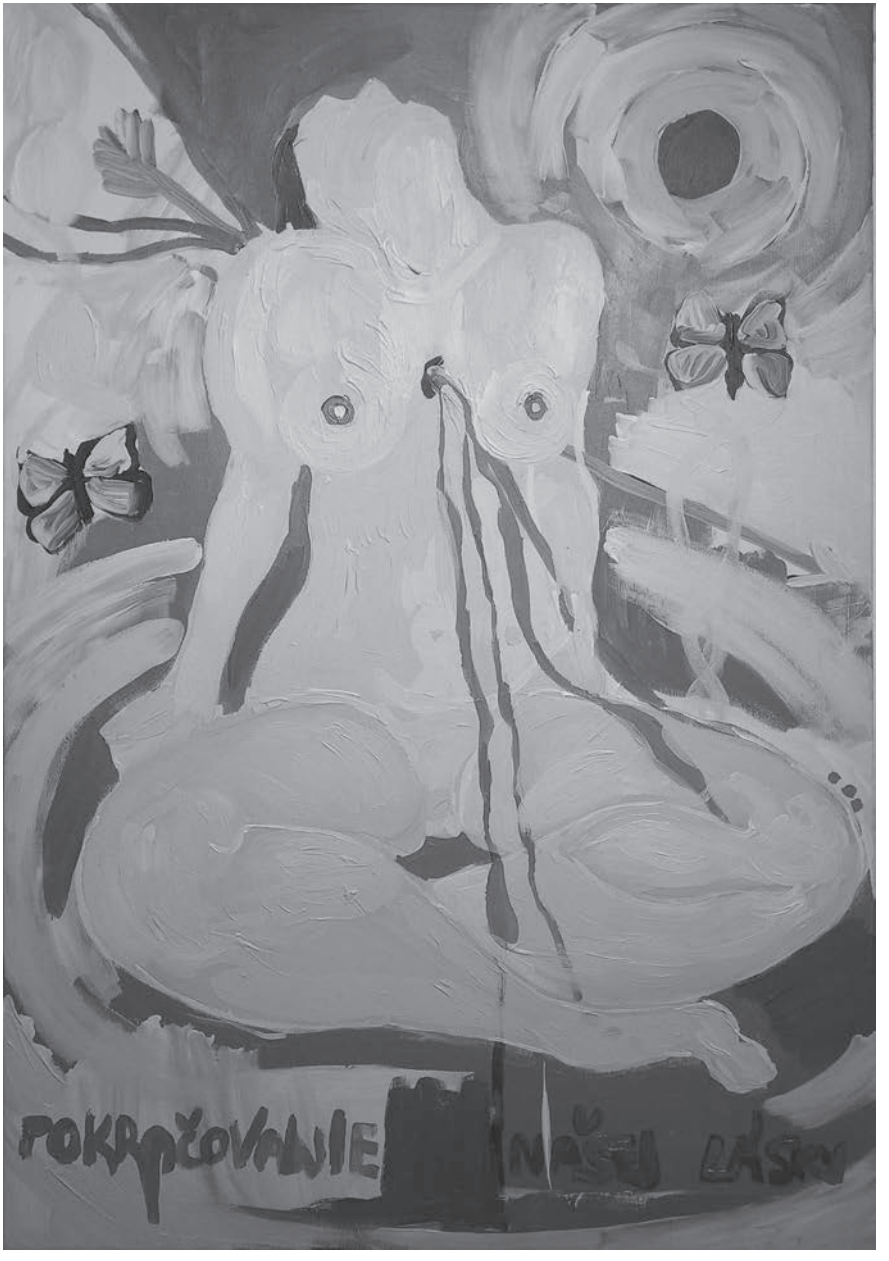
POKRPČOVANIE
NAŠU LÁSKU

SZERÉNYI TAMÁS

NAGYSZÍNPAD

A bejáratnál az egyik kopasz lustán vakargatja a fejét, odalépek hozzá és már nyitom a táskámat, tessék-lássék beletúr és továbbenged. Tudtam, hogy nem nézik át rendesen, azt is tudtam, hová kell rejteni a pakkot, sőt még egy kétdecis Royal is becsúszott alulra, a váltópóló meg egy térfogatnövelő zoknigöngyöleg közé, legyen kis bátorító kéznél.

A következő smasszer még átmotoz minket úgy alaposan, látszik, hogy rühelli a fejünket. Ricsi előttem lépdel, beütött neki a tömény, a mozgása bizonytalan, mint Johnny Deppnek a Félelem és reszketésben, pedig csak Rivotrilra ivott, megint rájátszik a kis buzi.

Neki bérlete van, nekem napijegyem, ezt is ő intézte, vagyis az apja, a vendéglátós-maffia prominens alakja, minden fesztiválon kint vannak, ők pakolják meg a kaját azzal a fosatós csalamádéval, aztán szedik a pénzt a fesztivál egyetlen épített vécésorán, a papír meg feláras.

Ricsit terelgetni kell, még finoman, de érzem a mozgásán, hogy ebből baj lesz. Veszek neki egy vizet, addig lerakom az egyik gumiabroncsfotelbe, ilyenekkel szórták tele a fröccsteraszt.

– Nesze, igyál kicsit – és a szájába nyomom a flakont.

– Mmmmmhhmm! – nyögdököl.

– Igyad csak, jobb lesz tőle a buli – magyarázom, de Ricsinek már teljesen mindegy, a felét melléköpi.

– Akkor megmutatod nekik? – kérdezi, miután kirángatom a gumifotelből.

– Meg, meg, csak gyere. Segítesz majd? Menni fog?

– Biztos, hogy nem.

– Na fasza.

– De azért megmutatod nekik?

– Meg bazdmeg.

A bejárattól nem messze hostessek napszemüveget osztogatnak, cserébe minden létező személyes adatomról le kell mondanom, aztán az összes haveromat meg anyámat betagelve posztolni.

A csajok vihorásznak és az arcomba tolják a brandingelt dekoltázsukat. Egy percre tévesztem szem elől, de Ricsi addigra elbotorkál a csúszdák mögé hugyozni, utána kell rohannom.

Szerencsére nem jut messzire, hamar kiszúrom, a kék csúszda tövében hugyozik, egy pucér kisfiú áll mellette és nézi. Elrángatom onnan, a farkát fogva botladozik utánam.

– De most tényleg... Megmutatod nekik? – kérdezgeti.

– Igen bazdmeg, de te ne mutogasd mindenkinek!

***

Valahogy a Facebookon ugrott elém, hogy fel fognak lépni, én meg ott helyben attendingeltem, mintha az rögtön az első sorba repítene, hogy onnan mutassam meg nekik, hová valók, persze akkor valami valtonos bőrnyakú kikapna gyorsan, hátul megagyalna és kihajítana az erdőben. Ennél azért több eszem van, nagyobbat fog szólni a kis performanszom.

Megyünk tovább, a nap egyre lejjebb bukik, lassan belecsúszunk a koraesti idősávba, jönnek a másod- meg harmadvonalbeli felszopózenekarok, akikre senki se kíváncsi ebben a dögmelegben, csak a haverok meg pár gruppi, akiket *talán* hátravisznek a tojtoj mögé koncert után.

Ricsike előttem szambázik, a fülembe üvölti, hogy demegbasznám! – kár, hogy a csaj is hallja, a kigyúrt faszija épp piát hoz neki, a Bacardit majdnem elejti, szerencsére nincs szabad keze, gyorsan elcibálom Ricsikét, aki fogalmatlanul röhögcsél.

– Ezt fejezd abba! – mondom neki, ő aszondja lazítsak, majdnem a palánkra kenem, de végül ellenállok a kísértésnek.

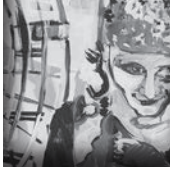

Nézem a telómat, sorban teszik ki a sztorikat Instára, ahogy a turnébuszban ökörködnek, az új formációra mindenki kíváncsi, nincs napszak, amikor ne jönne ki valami új kontent, attól függően, hogy milyen bohóckodás trendingel épp.

Haladunk tovább a fesztivál epicentruma felé, retkes tornacipőket, üres cigisdobozokat és LIDL-ös szatyrokat kerülgetünk. A szervezők quadokkal meg ilyen elektromos szarokkal verik fel a port. Köpködünk, ömlik rólunk a víz, a lányok farmergatyája rövidebb, mint a tangájuk, ilyen erővel kívül is hordhatnák, a faszik jobban néznek ki, mint a kiélt, lerobbant csajok, persze a vakolat meg a csillámtetkó izzik rajtuk.

Messziről hallgatunk valami tribute zenekart, én leülök, Ricsi közelebb akar menni, azt ígéri, nem fogja veszélyeztetni az akció sikerességét. Akkor menjél. Persze azonnal megbánom, pillanatok alatt szem elől tévesztem. Írok neki, de baszik nézni a telóját, aztán hosszú percek után kiszúrom, hogy a hátsó sorban lötyög, egyszerre két kiscsajra próbál meg rámenni, akik diszkréten menekülnek előle. Odamegyek, nehogy valaki agyon találja verni.

A zenekar lassan abbahagyja, visszatapsolják őket, megvárjuk a zárószámot. Megy a faszszopás, hogy milyen kurva jó közönség vagyunk, de azért vegyük meg az új lemezt. Kicsivel odébb, a hiphop stage-nél látok pár ismerős arcot, a sok képmutató buzi, attendingelik a *Fesztiválozz otthon* eseményt, aztán mind itt isznak a Jäger-pultban.

Ricsi ásítozik, hiába itatom vízzel. Azon agyalok, vajon mivel tudnám életre kelteni, de ötletem sincs. Egyszer csak fogja magát, kitörli az álmot a szeméből, vigyorogva beint nekem, és elszökdécsel a klotyók felé.

Későn jövök rá, hogy rossz vége lesz, mire utolérném, már csattan a tojtoj ajtaja. Bemennék, de Ricsike magára zárta, dörömbölök, nem enged be.

– Hadd szarjak már! – szól ki, én meg hallom, ahogy kihúzza a csíkokat, mintha nem lenne már így is eléggé beállva.

– Az isten bassza meg! – verek rá még kettőt az ajtóra, hátha felcsap neki a klórozott fostenger.

Egyedül maradok. A levegő egyre nehezebb, mintha a sok félrehangolt villanygitár megtöltötte volna feszültséggel. A szürkület lassan rápakol egy gigantikus filtert a látványra, a körömcipők meg a sneakerek már nem csillognak úgy, majd éjszaka a reflektorfényben.

Ricsike sokáig szöszmötöl, ezen jól felhúzom magamat, próbálom megsaccolni, vajon mennyit fog felverni a szőrös kis porszívójával, mennyire fogja hazavágni saját magát meg

az eredeti terveket. Más is kérdezgeti, hogy mi a fasz van, lehúzta magát odabent? Kivonulok a szarszagból, és valamivel távolabb rágyújtok.

***

Ennek a kis fasznak ki van nyalva a segge, azt csinál, amit akar, én meg azóta szopóágon vagyok, hogy muter elzavart otthonról.

Anyám le se szarta, hogy gürizek, hogy mennyit éjszakázom a próbateremben, szülessen valami, ami még neki is *átjön*, átviszi azt a begyöpösödött falat a koponyájában, amiről élből lepattant minden, ami könnyűzene vagy amiben elhangzik egy bazdmeg vagy faszom.

Őt ez nem érdekelte, úgy érezte, le akarom húzni, hogy én konkrétan élősködök rajta, pedig csak a tandíjba kértem, hogy szálljon be, meg néha az albérletbe, mert nem lehetett már úgy teríteni, mint régen, az ellátási láncoknak annyi, nincs kereslet, senkinek sincs pénze, nincsenek bulik, így motiváció sincs, de még ha lenne, se vállalnám megint azt a mérhetetlen parát. Titkon nem is bánom annyira azt a kibaszott incidenst – vagy csak ezzel magyarázom magamnak, hogy teljesen oké, hogy lehúztam vagy fél kiló bogyót meg zöldet a klotyón, mikor kopogtattak a *kékek*, én meg hosszú percek után, remegő kézzel nyitottam ajtót, erre kiderült, hogy valami Kakas nevű *úriembert* keresnek, egy piti cigány bűnözőt, aki ott lakik a társasházban, tudok-e róla bármit.

Anyám mindig arról papolt meg pofázott nekem, hogy nincs egy rendes szakmám, az énekelgetés az nem az, és nem is lesz az soha. Én meg akartam mutatni neki, még akkor is, amikor már nem hittem benne, mert leépítette az önbizalmamat, megkeseredett az egész és én is megkeseredtem. Asszem, annyira akartam bizonyítani anyámnak, hogy magamnak már nem sikerült.

Ricsike kussol odabent, semmi szipák, az is lehet, hogy bealudt vagy simán csak feldobta a talpát, kurvára nem érdekel. Ha feléled és használható lesz, úgyis találkozunk, igazából nélküle is meg tudom csinálni, nem is értem, miért nem koptattam le a bejáratnál, talán, hogy ne legyek egyedül, legyen valaki, aki ott van és bólogat.

Társaságban minden könnyebb – főleg *rossz* társaságban –, minden balhét könnyebb végigvinni, ha nem vagy egyedül, ezért járnak meccs után verekedni a kopaszok, ezért jár a sok deszkás arc fújni Kelenföldre, ezért megy a sok suttyó zseblámpával urbexezni a Lipótra, és ezért megyek velük néha én is, mert azt a kurva adrenalint nem lehet szúrni, az szimplán csak elönt, várod az éjjeliőrt, várod a kékeket, vagy állsz egy sötét pincében a mikrofon előtt, és várod, hogy kijöjjön az első hang a torkodból.

***

A földet bámulom, nem nézek fel, úgy megyek előre, picit túltolom a sötét, leszarom figurát, páran kitérnek előlem, aztán majdnem fellökök egy kiscsajt. Mire észbe kapok, hirtelen ott találom magam valami gruppitalálkozón, vadul gesztikulálnak meg picsognak körülöttem, biztos valami fiúzenekar lép fel kilenctől.

Előttem egy csajszi nyomkodja a telóját, háttal áll nekem, a haját dobálja. A mozdulat ismerős. Megkerülöm, és még csak a fülénél járok, amikor rájövök, hogy Fanni az.

Fanni óriási krássom volt két évvel korábban. Egy újabb elbaszott időszak, tele üres sörösdobozokkal, füstölgő spanglikkal meg nyomasztó pillanatokkal. Még javában tartott a Covid, mi meg összejártunk ilyen illegál házibulikon, így bírtuk ki azt a pusztulat tehetetlenséget.

Reggelig szólt a zene, aztán mikor ébredezni kezdett a város, le kellett lőni és egy új helyre költözni. Fannit hamar kiszúrtam magamnak, ő nem csak a seggét rázni járt le, látszott, hogy ő *tényleg* élvezi a zenét.

Egyszer a hajnali derengésben odamentem hozzá, és megkérdeztem, hogy akarja-e folytatni a bulit – nálam. Akarta.

Fanni épp egy szelfit csinál, majd gyorsan szétfilterezi a képet, látom, ahogy húzogatja a csúszkákat, és úgy lesz egyre pornósabb a feje, persze tudom, hogy a végén úgyis *nofilter* hesteggel tölti fel az a kis álszent kurva.

Fanni azután dobott, hogy benne voltam a tévében, aztán meg TikTokra felrakta valamelyik sunyigeci, ahogy a szarul behangosított stúdióban vernyákolok, a bohócnak sminkelt zsűritagok meg a felpolcolt hajukkal, a csillámfaszos ruhájukban csapkodják

a térdüket. Azt se tudták, merre van előre, a fehér kondenzcsík ki volt húzva a zsűriasztalra, annyira szartak bele az egészbe. Az előttem meg az utánam érkező kiscsajokat is szétoltották, pedig nem voltak rosszak, de az egyiket úgy kicsinálták, hogy óbégatva hozzájuk vágta a mikrofont.

Persze élőben senki nem volt annyira szörnyű, csak utólag a hangmérnök jól megdolgozta az anyagot, hogy lehessen min röhögni a tévé előtt. Nézd a gyökeret, hogy kapálózik! – és tényleg izzadtam, mert már a felkonfnál láttam, hogy az egyik mikroportos díszköcsög hergeli hátul a közönséget.

Fanni türelmetlenül kavargatja a piáját, biztos vár valakire – gondolkodom, hogy leszólítsam, de nem vagyok eléggé összeszedett egy ilyen manőverhez, pedig jó lenne megszopatni, ha már ennyire megalázott, kevésbé látványosan, mint a kis geci mentorok, mégis sokkal kegyetlenebbül.

A szememet dörzsölöm, mintha már hajnalodna, ki tudja hány napja nem aludtam a konstans piálás, cuccozás meg tervezgetés háromszögében, kezdi feladni az ép elmém, ha épnek lehet még tekinteni egyáltalán, esténként csak feküdtem és kattogtam, a sötétből kétes alakok léptek elő és a képembe vicsorogtak.

Végül inkább továbbállok, le kell lazulnom, kell egy kis motyó, ami rendbetesz, úgyhogy elindulok a távolabb dübörgő tört ütemek felé.

***

Ahogy növekszik a hangerő, úgy fokozódik a sötétség – világító kijelzők és vakufények, UV-karkötők meg nyakláncok mindenfelé, és egyre több arcon látok napszemüveget – jó helyen járok. A techno sátornál egy tag lasztit osztogat, elővigyázatosan csinálja, avatatlan szemnek semmi feltűnő, gondolom, nem akar úgy járni, mint a holland dílerek. Odamegyek hozzá, mintha régről ismerném.

– Mennyi kettő? – kérdezem.

– Semennyi, az előbb elfogyott.

– Ne bassz fel.

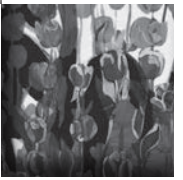

Szétteszi a kezét, én a fejemet vakarom. Végül veszek egy kis spurit, nem csípem, mert mocsok meg agresszív cucc, főleg egy szájbatekert fesztiválon, de rájövök, hogy talán még inkább alkalomhoz illő, itt ma nem lehet finomkodni. A srác rutinosan csinálja, elveszi a pénzt, és az övtáskából máris előkerül a centi.

Az egyik kivetítőn már a főfellépőket promózzák. Ott van a nevük, nemsokára ők következnek. A fesztiválipar szégyene, hogy ezek nagyszínpadot kaptak, az egész szájbatekert popkultúra kudarca, ócska rímek, közhelyes szövegek, konzervzene és bicskanyitogató manírok. Minden évben kiszavaztak abból a nyomorult X-Faktorból. Mármint nem szavaztak be, aztán meg ország-világ előtt hülyét csináltak belőlem. Ezek a faszok lettek az új magyar supergroup, a matyótreppet, szintipopot retrógiccsel nyakon öntő, újhullámos nyálfröcsögés.

A spuri egy részét leküldöm egy kis sörrel, nem baszakszom, semmi kedvem szétbarmolni az orrnyálkahártyámat. Veszek három mély levegőt, és elindulok vissza Fannihoz, mire odaérek, úgyis beüt az amfetamin, nem kell keresgélnem a szavakat.

A fények, a lámpák meg a reflektorok átrajzolják a fesztivál látképét, beindult a nagyüzem, az embereket már kerülgetni kell. Ahogy látom és hallom, megérkezett a váltás, fiú- és csajtársaságok, a sikeres fiatal vállalkozó réteg, portyázó faszik, szűzkurvák meg az egyéjszakás bulizók.

Fanni ugyanott áll, mintha csak rám várna. Megkocogtatom a vállát. Mikor megfordul, felszalad a szemöldöke, aztán elmosolyodik, odahajol, puszi-puszi. Kiszúrtalak – magyarázom, de alig érteni, a pult mögül is üvölt a zene, úgyhogy finoman arrébb terelem. Megkérdezzük egymást, kivel mi van – én zenélgetek, producer suliba járok, ő meg elhelyezkedett egy kozmetikai cégnél, és *imádja*. Az új munkatársaival jött el, iszonyat jó a csapat, mondja, én meg nem győzök helyeselni.

– Jó lesz ma a buli, a legjobb napra jöttél ki – magyarázom.

– Az tuti... – kezdi, és izgatottan mond valamit. Nem értem, de bólogatok, és közelről nézem, ahogy megjelennek a kis gödröcskék az arcán. A szeme ragyog, a szájfénye csillog. Mosolyog, a szemembe néz, és eszembe juttatja a legjobb időszakunkat, amikor még szartunk a világra.

– Még mindig szép szád van – mondom, erre az arcára fagy a mosoly, látom, hogy elbasztam, pedig nem a szopásra gondoltam, egy ártatlan megjegyzés volt, de kár lenne magyarázkodni, törzsből elfordul tőlem, pedig a piáját is maga elé vehetné, nem ragasztotta oda senki ahhoz a kibaszott pulthoz.

Utána még magyarázok neki, mintha mi se történt volna, ő meg hallgat, és egyre sűrűbben kortyol a mojitójából, hogy addig se kelljen a pofámat bámulnia. Azért még bedobom neki, hogy lesz egy tök jó – amúgy tök szar – feltörekvő MC, még a neve is kurva jó, önirónia tíz per tíz – így magyarázom neki, hogy ő is megértse, tudom, hogy szereti a trapet, nagy backstage ribanc.

– Lehet, tudok valakit, akivel be tudunk menni a VIP-be is... – vetem oda, a lehető leglazábban.

– Aha, akkor majd később talizunk, én bevárom a csajokat – mondja, és a telóját basztatja, rám se néz közben.

***

Megiszom a vodkát, a maradék spurit ráküldöm, meg egy sört is kérek, repohárban adják azok a gecik. Megfogadtam, ha addig élek, se fogok repoharazni, de kell a folyadék, muszáj hidratálnom.

A cucc hamar beüt, folyton hugyoznom kell, a piszoárok körül egyre terebélyesebb tócsa áll, a húgy túlfolyik a műanyag kagylón, a szagát mindenütt érezni, az emberek ötösével állnak sorban, a fekete tócsa alattomosan beszivárog a vászoncipőkbe. Valaki elejti a korsóját, ami nagy placcsanással beleragad a sárba, a srác üvölt, hogy még van benne, felszedi és beleiszik.

Rövid úton eltakarodok onnan, kettőt lépek és már táncolok, a fogaimat csikorgatom, nincs nálam rágó. Az egyik sátornál nagy a nyüzsgés, mint valami Pride buliban, tele a tánctér vonagló arcokkal, leragasztott meg kibuggyanó mellbimbók, nedves faszik és kifestett drag-queenek mindenütt, igazi freakshow, ott a helyem köztük.

Megy a stroboszkóp, minden képkocka úgy néz ki, mint valami elbaszott reneszánsz freskó, amit egy rövidzárlatos mesterséges intelligencia ontott magából: arany konfetti, aranymetszés, hálóatlétás puttók meg Dávid-szobrok álló fasszal.

Az egyik széparcú idegen a nyelvét nyújtogatja felém. Nagyon tetszik a szeme és igazság szerint a szája is. Ránézésre ázsiai, és tudom, hogy ez errefelé extrákkal jár. Rámenni valami shemale-re? Már csak náluk van esélyem, náluk viszont dupla vagy semmi.

Odahajol, én lesmárolom, hozzámdörgöli magát, érzem a kemény, szilikonos cickóit meg az illatát, *női* illata van, a vállai szélesek, az érintése mégis finom. Egy ideje csak pornóra rángatom, jólesik, végre egy élő ember közelsége. A keze egyre lejjebb matat, végül benyúl a gatyámba. Engedem neki. Lassan csinálja és nem először. A hideg végigfut a gerincemen, mindjárt elmegyek. A csúcspont előtt egy tétova mozdulattal kicsusszanok a karjai közül, nem érti, aztán megérti, gúnyosan elmosolyodik, és dob egy puszit. Remélem, azért lány volt, de az se baj, ha nem, pont leszarom.

***

Bazdmeg, ugrik be, ahogy tisztulok, Ricsikéről teljesen megfeledkeztem. A telómért nyúlok, imádkozok, hogy legyen bekapcsolva, persze az önmagában még semmire se garancia. Hívom Viberen, kicsöng, jesszjesszjessz, sziszegem, de hiába, nem veszi fel. Úgy a nyolcvanadik csörgetésre végre sikerül. Óriási zaj, szakadozó zene, torz dallamok, basszusdübörgés.

– HOOOL VAAAGY?! – üvöltöm, de csak foszlányokat hallok. HOOOL VAAAGY? – írom neki, de semmi válasz. Elküldöm neki vagy háromszor.

Fás-bokros részre érek, baszakszik a térerő, ez a fos telefon is egyre szarabb, kéne már egy új mobil, állapítom meg sokadszorra – mindenki vakuval világít, a fesztivál-közvilágítás megadta magát, talán jön a vihar, igazán jöhetne már.

Az ösvény mellett a lányok papírpohárba pisilnek, közben egymást próbálják takarni. Ricsi megírja végre, merre van: Los Vamos Burger vagy mi az isten, rá kell keressek a fesztiválappban.

Tíz perccel később felszedem, egy szakadt foodtruck előtt üldögél a sörpadon, a pofájából kilóg egy emeletes hamburger, hallom, ahogy roppan a saláta, semmi csalamádé, hiába ehetne ingyen az apjánál, annyira még ő se hülye.

– Mi a faszt csináltál eddig? – verem nyakon köszönés helyett.

– Iff volfam – mutat valahova a sötétség mélyére.

Az órámat nézem, telik az a kurva idő, mindjárt negyed kilenc, lassan beállnak, én meg már *be vagyok* állva, kezdésre oda kell érnem.

– Tuti be fogunk jutni? – kérdezem, és érzem, ahogy jön fel a para a gyomromból, lassan az egyébként is kusza agytekervényeimet fogja szorongatni.

– Stabil – vágja rá Ricsike, és bólogat, a kelleténél kicsivel gyorsabban, ami nem túl megnyugtató. Hallom magamat, ahogy zihálok, csak ki ne jöjjön az asztmám.

Ricsike leöblíti a kaját, végre elindulunk, a main stage közel van. Az óriáskivetítőnél gyülekezik a nép, az üres színpadot bámulják, senkinek nem tűnik fel, hogy elővészek egy szatyrot és beteszem a kivetítő alá. Mintha a repoharamért nyúlnék, ott sorakoznak a porlepte műanyagok.

Át kell vágnunk a tömegen, intek Ricsinek, hogy törje az utat. Mire a túloldalra érünk, áll a farkam, a tinik alaposan megtapogattak és én is őket.

A LED-falon valami animáció fut, meg epikus felszopózenék mennek végtelenítve, hogy kitöltsék a holtidőt. Már több mint félórás csúszásban vannak, a nagypofájú szarháziak, hát persze, hogy nem bírnak időben kezdeni, bár ennek kivételesen örülök.

A backstage bejáratánál sorfalat állnak a kopaszok, a staffosok hátul nyüzsögnek. Lazán odasétálunk, de az egyik kopasz megállít. Ricsikét előrelökdösöm, közben mondom, hogy fel vagyunk írva. A biztiőr a fejét rázza, azt mondja, nem mehetünk hátra, ki van csukva, nincs passzunk. Gyors taktikai megbeszélést tartunk, Ricsi fogalmatlanul simogatja a borostás képét.

– Hivatkozz apádra! – mondom neki.

– De nincs itt.

– De te itt vagy bazdmeg!

– Jójójó – mondja, és előkapja az iPhone-ját, nyomkodja egy darabig, aztán odalép a kidobóhoz.

– Ő a Gerendás fia – mondom a kopasznak. – Ge-ren-dás – ismétlem meg lassan, tagoltan.

– Apám viszi az összes kajás standot innen nyugatra! – mondja Ricsi, és elmutat keletre.

A kopasz megrántja a vállát. A haverja, egy sokat látott és beszaribb fajta, ránéz a képernyőre.

– Tárcsázd! – mondom Ricsinek.

– Ki fog nyírni.

– Dehogy fog. Én foglak, ha nem hívod fel!

Végül megnyomom helyette és a füléhez tartom. Két perccel később beengednek minket.

***

Elsőre fel se tudom fogni, hitetlenül nézek szét, ahogy az egyik benga kopasz megnyitja előttünk a kordonszalagot. Félve lépek be az elkerített területre, mintha a következő pillanatban sanszos lenne, hogy földre visznek, bizsereg a nyakcsigolyám, mintha már térdelnének rajta, mint azon a nyomorult fekete fickón, de nem történik semmi, mindenki unottan keresztülnéz rajtunk.

Nézem messziről a közönséget, meglátom a zenekar egy-két tagját – persze ők csak a kíséret, az *igazi* sztárok eközben vígan porszívóznak a backstage-ben vagy a turnébuszban kefélnek, a melósok meg hadd dolgozzanak: fel-le rohangálnak, csekkolgatják a színpad-

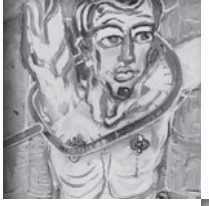

technikát, egy staffpólós faszi hátulról vezényel, nekem meg csak az jár a fejemben, hogy milyen utolsó percemberek azok ott benn, öt-hat év múlva a kutya nem fog rájuk emlékezni. Bezzeg rám!

A végét úgy képzelem, mint a Harcosok Klubjában, kézen fogva állok a kettéhasadt tudatommal és mosolygunk, miközben a világ tűzgömbbé változik körülöttünk. Belemosolygok a kamerába, ott lesz kitörölhetetlenül az élő streameken, hiába lövik le azonnal, lesz, aki rögzítse, ezt garantálom, időzített posztként publikáltam a manifesztót, hadd legyen nyilvánvaló az üzenet. Ne mondhassák rá, hogy nem jött át.

A biztiőrök lankadó éberségét kihasználva átvágok a dobok mögött, és a keverőpult takarásából kirohanok a színpadra. Senki se állít meg, azt hiszik, ez is a show része. Indítom a streamet, és mint a tömeggyilkosok Amerikában, élőzni kezdek Twitch-en, hadd lássa mindenki. A mikrofonhoz lépek, és beleüvöltöm, ez még csak Akkezdet:

A lelked a dallam, a tested a ritmus, az elme az rím, ez zeneterrorizmus!

A kivetítőn a saját arcom – *mus-mus-mus* remeg a levegőben. Ricsike megkapta a jelet, látom magam előtt, ahogy megnyomja a gombot... Az óriási arc a kivetítőről ezernyi darabra fröccsen szét, a lökéshullám magával ránt, a detonáció minden képzeletet felülmúl – na ilyen, baszsza meg, *ilyen* egy elsöprő produkció!

HIDAS JUDIT

MEDDIG JÁTSSZUK MÉG EZT?

Pazar látvány fogadta őket, ahogy széthúzták a hotelszoba ablakán a vastag függönyöket. Égig érő pálma- és platánfák, kisebb-nagyobb bokrok színes virágokkal, hatalmasra nőtt kaktuszok, amik otthon tenyérnyi nagyságban sorvadoznak a cserépben. És a dús növényzet mélyén ott kéklettek a tisztavizű medencék a színes csúszdákkal és a nyüzsgő tömeggel, a távolban sötétkéken szikrázott a tenger.

– Ez azért nem semmi – pillantott a feleségére Péter, várva az elismerést.

Nóra halványan elmosolyodott, erre ő sem számított, amikor nemrég a recepciónál alkudozott arról, hogy a feláras szobából nem lehet majd a tengert látni, csak a kertet. Csalódott volt, hogy ezért miért kell plusz pénzt fizetni az eredeti árhoz képest. A török férfivel végül megállapodtak félúton, a férfi örült, hogy a vevő elégedett, a nő pedig annak, hogy életében először akaratán kívül sikerült lealkudni az árat. A recepciós a férjére nézett, jön-e fizetni, de ő épp áhítatosan szürcsölte az ingyenes limonádét. Nóra sértetten mutatta a nála lévő bankkártyát. A recepciós zavartan mosolygott, odanyújtotta neki a terminált, és megdicsérte a nő szép családját.

A gyerekek már tomboltak, mire Nóra kipakolt a bőröndökből. Éhesek voltak és melegük volt. Kirontottak a szobából, és végigrohantak a puha szőnyegen a liftekhez, hogy lejussanak végre a medencékhez és a mellette lévő bárba, ahol meg tudtak ebédelni. A hotel all-inclusive volt, reggeltől estig étel, ital minden mennyiségben. Nóra a görkorcsolyás pincéreket figyelte, akik magabiztosan jöttek-mentek az asztalok között, és mi sem volt természetesebb a számukra, mint hogy számolatlanul hordják a koktélokat, üdítőket, söröket az asztaloknál ülő vendégeknek. Nóra csak egy vizet kért, és a gyerekeknek sem akart mást engedni. A fiának már így is volt egy kis pocakja.

– Ugyan, hisz nyaralunk, vagy nem? – szólalt meg ekkor egy női hang az asztaluk mellett.

Rita volt az, Nóra barátnője. Vele és a családjával jöttek együtt Törökországba. Négy pohár jeges kólát pakolt le közvetlenül a gyerekek orra elé. Vilmos az anyjára nézett, Nóra húzta a száját, de nem szólt semmit.

– Köszönöm, te vagy a legszuperebb anyuka az egész világon! – mondta a fia, és magához ragadott egy italt.

– Mi lenne, ha megnéznénk a tengert? – kérdezte Rita a társaságtól egy kicsit később, de a gyerekek csúszdázni akartak.

– Ti csak menjetek – szólalt meg Kornél, Rita férje – Mi majd elvisszük őket, ugye Péter?

Péter rögtön beleegyezett. A közös nyaralásaik egyik állandó pontja volt ez az apás program, amit mindketten szívesen vállaltak.

Nóra és Rita elindultak a tengerhez vezető sétányon. Rita valamivel Nóra előtt haladt, mintha ismerné a járást, holott azon túl, hogy a férje szerezte az extra kedvezményt a szállásra, semmivel sem tudott többet erről a helyről, mint a volt osztálytársa. Mindig ez volt köztük a felállás. Rita valamivel jobban tanult a gimnáziumban, mint Nóra, őt felvették a jogra, és jogászként dolgozott, míg Nóra bölcsészkarra ment, és végül reklámügynökségeknél kötött ki menedzserként. Nóra sem érezte magát sikertelennek, mostanra vezető pozícióban dolgozott, de ő mindig kicsit gondterheltebb volt, és többet panaszkodott. Rita nem szerette hosszasan boncolgatni a problémákat, ami nem mindig esett jól Nórának, úgy érezte, Rita valójában nem is kíváncsi rá. Különösen az utóbbi években lett ilyen, amióta nagyon felfutott Rita és Kornél közös ügyvédi irodája, és már csak egy-egy gyors közös ebéd fért bele az idejébe Nórával. Viszont ha Nórának tényleg volt valamire szüksége, akkor Rita mindig segített. Így volt ez az első szülése után, amikor depressziósan feküdt otthon. Rita addig járt hozzá, amíg jobban nem lett, és szerzett pszichológust is. Aztán később is kisegítette Nórát, amikor ügyvéd kellett neki egy munkaügyi konfliktusban.

A tenger alig pár perc sétára volt a hoteltől. Ingyenesen használható nyugágyak pettyezték a kavicsos partot. A két nő megállapította, hogy a víz hőmérséklete nem is lehetne kellemesebb, majd nyögve-bukdácsolva beevickéltek a kavicsokon a tengerbe. Felfeküdtek a vízre, és nézték a közeli móló́ról beugráló gyerekeket és sörhasat növesztett férfiakat, akiket ékszerekkel teleaggatott szőke hajú nők éneklő kiejtéssel tereltek a létra felé. Nóra már figyelte őket a medencéknél is. Sokuknak tisztán kivehető volt a feltöltés a szájában vagy a járomcsontjában.

– Nem gondoltam, hogy ennyien lesznek itt – bökött feléjük Nóra. – Azt hittem, egy ilyen helyen inkább angolok meg németek vannak.

– Most csak a törökök engedik be őket.

– Milyen lehet, amikor itt találkoznak? Az ukrán menekültek az orosz turistákkal…

Rita megvonta a vállát, a politika volt az egyik téma, amiről nem szeretett beszélni. Ez Nórát kifejezetten bosszantotta, mert régen nem volt ilyen a barátnője. De több pletykát hallott már arról, hogy Rita és Kornél közös ügyvédi irodája nem éppen a piacról szerzi a megbízásait, és Nóra azt gondolta, talán ez lehet ennek az oka. Rita azonban nem volt hajlandó erről sokat elárulni.

Egy darabig még áztatták magukat a vízben, de közeledett a vacsoraidő, ezért visszamentek megkeresni a többieket.

– Szép helyre hoztak minket, nem? Kész szerencse, hogy tudtak szerezni kedvezményt, különben sosem jutottunk volna el ide… – jegyezte meg Péter nem sokkal később a liftben.

Nóra megvonta a vállát.

– Ma már másképp látom ezeket a helyeket, mint amikor jó pár éve utoljára Törökországban nyaraltunk. Ez a pazarlás nagyon ciki. Nem csoda, hogy csak oroszok vannak itt. Vicc, hogy képtelenek vagyunk kiszakadni ebből a szocialista blokkból… – morgott.

– Úristen, hogy fel lennél háborodva, ha más mondana ilyet… Egyébként nézd – mondta Péter, és a liftben lévő monitorra mutatott, ahol egy diagram volt a hotel látogatóinak összetételéről. Magasan a németek vezették a listát.

– Ez nyilván nem az a réteg – kardoskodott Nóra, és kilépett a liftből.

Átöltöztek a vacsorához, aztán lementek az étterembe. Egy hatalmas teremben különböző szigeteken voltak feltálalva a különféle fogások. Levesek, többféle hús, megszámlálhatatlan zöldség és krumpliköret, halak, tészták, pizzák, sajtok, hidegtálak, zöldségek, gyümölcsök és sütemények. Elegáns ruhákba bújt emberek jöttek-mentek az önkiszolgáló pultok között. Nóra először a kislányának segített kiválasztani az ételt a hatalmas kínálatból, majd amikor leültette a teraszon egy nagyobb asztal mellé, ő is szedett magának. Először betelt egy tányér, aztán még egy és végül visszament egy

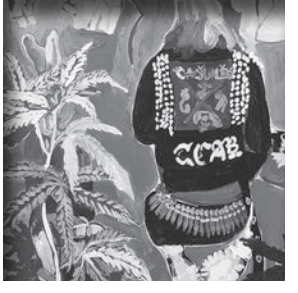

harmadikért is, hogy tudjon szedni mindenből, amit szeretett volna megkóstolni. Az asztalnál csendben ette az egyik fogást a másik után.

Egyszer csak kiabálás hallatszott a hátuk mögül. Ritáék két gyereke, Andris és Johanna összeverekedett, és a harc egyre jobban durvult, a két gyerek vörös fejjel tépte egymást. Rita szét akarta választani őket, de rá se hederítettek. Rita ekkor lefogta Johanna kezét, aki épp egy szelet tortát akart Andrishoz vágni. Johanna nagyot taszított az anyján.

– Kopj le! – kiabálta, majd dühösen elrohant.

Rita megtántorodott a lökéstől, de még idejében elkapta a széktámlát.

– Jól vagy? – kérdezte Kornél Ritától, és leültette az egyik székre.

Nóra hozott neki egy pohár vizet.

– Hagyni kellett volna, csak kamaszodik – utalt Kornél a lányukra.

– És akkor ez így rendben van? A ti gyerekeitek is szoktak ilyet csinálni? – csattant fel Rita, és Nórához fordult. – Vagy talán az ügyvéd úr ismét csak hárít?

– Halkabban már, mindenki minket néz – sziszegte ekkor Kornél.

Nóra nem válaszolt, nem akart ebbe az ügybe a kelleténél jobban belekeveredni. Az utóbbi időben látta, hogy egyre több a feszültség Kornél és Rita között. Pedig régen hogy irigyelte őket. A jóképű, sikeres ügyvéd úr és a csinos jogtanácsos felesége, akik nem csak jól öltözöttek voltak, hanem még egymással is szépen beszéltek. De amióta megcsinálták a közös irodát, valami megváltozott közöttük.

Másnap délelőtt a tengernél kezdtek. Az előző este feszültsége már nem látszott senkin. Kornél jetskit és banánt bérelt a társaságnak, a motorcsónakban automata fényképezőgép készített róluk több tucat fotót, amit a helyi árakhoz képest horribilis összegért vett meg, hiába tiltakozott Péter, hogy nincs rá szükség. Később a gyerekek elmentek csúszdázni, és Andris meggyőzte az anyját, hogy duplázzon vele egyet a legmeredekebb csúszdán. Beültek egy felfújható övbe, és ellökték magukat. Rita sikítva csúszott le Andris előtt a pályán. Kornél és Johanna nevetve nézte őket a medence széléről. Több képet is készítettek arról, ahogy Rita beletoccsan a gumiövvel a vízbe.

– Nézzétek, itt hogy néz ki anya – mutogatta Johanna elégedetten a csúszdázásról készített képeket, aztán kijelentette, hogy kiposztol egyet-kettőt a Facebookra.

– Eszedbe ne jusson – kiabált rá az anyja, de Johanna elrohant előle a géppel. – Csinálj már valamit! – szólt oda Kornélnak, de ő legyintett, és elment a bárba.

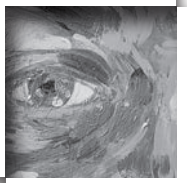

Rita kénytelen volt a lánya után futni. Nemsokára megszerezte a készüléket. Johanna dühöngve jött vissza a bárba. Jól megpakolt egy hamburgert az önkiszolgáló pultnál, és leült falni az egyik asztalhoz.

Rita letelepedett az egyik nyugágyra, és kitörölte magáról a képeket. Nóra állt meg előtte.

– Komolyan mondom, egyszer a sírba visz ez a gyerek. Nyilván az én hibám is, mert alig van időm rájuk, de akkor is… Ezt érdemlem én?

– Próbáltál már beszélni vele, mi lehet a baja? Mármint nyugodtan – kérdezte Nóra Johanna felé bökve.

– Teljesen reménytelen – legyintett Rita. – Ráadásul látod, Kornél is azt hiszi, elég, ha nem veszünk tudomást a dolgokról. Mondjuk, mindenhol ezt csinálja…

Nóra kedvesen megérintette Rita karját.

– Jössz? – kérdezte, majd beugrott a vízbe.

Hamarosan mindketten ott könyököltek a medence szélén.

– És neked hogy mennek a dolgaid mostanában? Sikerült új helyet találnod? – kérdezte Rita Nórától.

– Nem, de valójában teljesen mindegy. Ezek a magyar ügynökségek mind egy rugóra járnak. Vállalatok vackairól kell itt is, ott is elhitetni a vásárlókkal, hogy jó nekik, ha megveszik. Dögunalom az egész.

– Én azért nem bánom, ha megajándékozhatom magam ezzel-azzal. Legalább nem csak a stressz van. Elegem van már Kornél zűrös ügyeiből… – mondta, de elharapta a mondatot.

Nóra kérdőn nézett Ritára, de ő elfordította a fejét. Nóra meg inkább hagyta. Lehet, hogy jobb is, ha nem tud semmit, gondolta, csak így ő sem szívesen mesélt neki. Pedig egyre több olyan dolog zavarta mostanában Péterben, amit jó lett volna valakinek elmondani. A férje és az ő nagy álomprojektje a független és szabad magániskoláról. Ezt nyögték lassan tizenöt éve, amióta Péter ebbe belevágott. Minden évben ott lebegett a fejük felett, lesz-e elég diák, aki ki tudja fizetni az egyre magasabb tandíjat, beérkeznek-e a támogatások, lesz-e elég tanár, és hogy ki tudják-e gazdálkodni a béreket. És mindeközben naprakésznek, kreatívnak és lelkesnek kellett mutatkozni a szülők előtt. Péter évről évre nyúzottabb és kisebb lett. Megkopaszodott, meghízott, még a járása is megváltozott. Rosszabb pillanataiban úgy nézett ki, mint Gollam a Gyűrűk Urából.

– És miért nem csinálsz valami mást, ha ennyire utálod ezt a mostani munkát? – szólalt meg hirtelen Rita, miközben kiült a medence partjára.

– Elég egy ember a családban, aki a hobbijának él… De azért dolgozom az ügyön, csak az nem biztos, hogy a megoldás mindenkinek fog tetszeni – mondta Nóra.

– Na, mesélj – kapta fel a fejét Rita.

– Majd elmondom, ha itt lesz az ideje – mosolyodott el Nóra.

Kellemes egyformaságban telt a következő két nap. Kiadós reggeli, ebéd és vacsora a hotel éttermében, amitől a két nő hamarosan azt érezte, hogy az egész évben keményen betartott fogyókúra kezdi értelmét veszíteni. Mégsem volt szívük kihagyni egy-egy étkezést, vagy megállni, hogy ne egyék magukat degeszre a jobbnál jobb fogásokból. Nóra magának sem szívesen vallotta be, hogy mennyire élvezi, nem neki kell főznie, és még finomakat is ehet.

A nap többi részében a medencéknél vagy a tengernél hűsöltek, vagy visszavonultak a légkondicionált szobákba, ha elviselhetetlen volt a meleg. Nóra egyszer megpróbálta mozgósítani a társaságot, hogy menjenek el egy egynapos túrára, egy közeli nevezetességet megnézni, de leszavazták.

– Elég sokáig el bírnám viselni ezt a fajta semmittevést – mondta Péter egyik este vacsora után.

Hátradőlt, és elégedetten megsimogatta a hasát. Nóra nagyot nézett.

– Na látjátok, én mindig mondtam, környezetvédelem meg mindenféle magasztos ügy ide vagy oda, az ember alapvetően nem tud az élvezeteknek ellenállni – jelentette ki Kornél.

Még egy kör gin-tonikot rendelt a társaságnak. Amikor megérkeztek az italok, koccintottak, majd Kornél Péterhez fordult.

– Tényleg, már akartam is kérdezni, mi a helyzet most az iskolával?

– Alapvetően jó, nem panaszkodhatok, bár továbbra is kellene egy saját hely. Ez az épületbérlés nem megoldás, állandóan fenyegetőzik a tulaj, hogy kitesz minket az utcára. Csak hát a pénz, az ugye nagy kérdés…

– Igen, a pénz, az a tanároknak mindig nagyon hiányzik – nevetett fel Kornél, és beleivott az italába.

A többiek egymásra néztek.

– Jó, ne értsétek félre, én is híve vagyok a minőségi oktatásnak, de két probléma van: csapnivaló a tanári felhozatal még a magániskolákban is, az érdekképviselet meg pláne. Balfaszok gyülekezete az egész, képtelenek változást elérni! Te is aranyos fickó vagy, Péter, de fogalmad sincs a valóságról.

Mindenki elhallgatott.

Nóra a férjére pillantott, de Péter csak bambán nézett maga elé.

– Mindjárt vége van a bulinak a parton, leviszem a gyerekeket – mondta Nóra, és felállt.

Rita is csatlakozott hozzá, elindultak a tengerhez vezető sétányon, a zene irányába. A gyerekek egy idő múlva előre szaladtak.

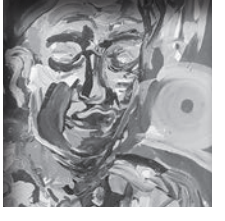

– Ne haragudj Kornélra. Tudja, hogy Péter milyen ügyes, és biztosan segít majd, hogy kapjatok állami támogatást az építkezéshez – mondta Rita.

– Akkor sem beszélhet így másokkal – vágta rá Nóra. – De ha Kornélnak már derogál a társaságunk…

– Jaj, Nóri, annyival könnyebb lenne, ha nem vennél mindent a szívedre.

Nóra dühösen végigmérte Ritát, de nem válaszolt.

Leértek a kék, sárga és rózsaszín fényben úszó színpadhoz, ahol három forrónadrágot viselő lány táncolt az ütemesen lüktető zenére. A mellüket csak egy apró anyag takarta. A táncparketten lévő kisebb emelvényen egy hosszú hajú lány mozgott. Itt talált rá Nóra kislányára, a hatéves Adélra, aki a száját tátva bámulta a félmeztelen táncost.

– Ez nem gyerekeknek való, menjünk – mondta Nóra.

– Anya, ne, nézni akarom, olyan szépek – nyafogott a kislány, és nem akart elindulni.

Duzzogva fordított hátat az anyjának. Ekkor ért melléjük Péter és Kornél teljes egyetértésben, mintha mi sem történt volna. Hangosan nevettek, majd Kornél megveregette Péter vállát. Nóra látta a mozdulataikon, hogy egy-két italt még leguríthattak.

– Na, mi a baj, nem tetszik a buli? – kérdezte Kornél harsányan Nórától, és vizslatni kezdte a színpadon lévő nőket.

– Hát ha ez szerinted buli… – csattant fel Nóra.

– Most mit vagy úgy oda? Különben meg nekik is kell valahogy férjet fogni, ugye kicsim? – hajolt le Kornél Adélhoz, aztán felkapta a dühös kislányt, és táncolni kezdett vele.

– Hagyjál! – kiabált Adél, de a férfi csak nevetett.

– Azonnal add ide Adélt – állt elé Nóra, de Kornél tovább forgott a kislánnyal.

A gyerek ekkor belemart az arcába.

– Hékás, a kis harcias macska – mondta Kornél erőltetett jókedvvel, és megállt.

– Mit művelsz? – förmedt Péter a gyerekre.

Kikapta Adélt Kornél kezéből, és jó nagyot rásózott a fenekére.

– Péter! – kiáltott rá Nóra.

Adél szája legörbült, nagy szemével némán nézett az apjára, csorogni kezdtek a könnyei. Nóra döbbenten meredt Péterre.

– Istenem, mi lett belőled – mondta halkan, majd elviharzott a gyerekkel.

Nóra megmosta Adél arcát a hotelszobában, átöltöztette pizsamába, magához vonta, mesélt neki. A kislány lassan megnyugodott, és elaludt. Nemsokára Péter is megjelent, bűnbánó arccal ült le Nóra mellé.

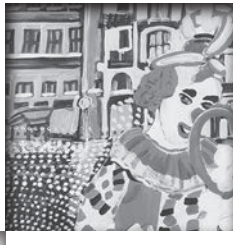

– Vilmos? – kérdezte Nóra anélkül, hogy felnézett volna a könyvéből.

– Még lent maradt a többiekkel, kapott fél órát, utána felkísérik.

Nóra bólintott, és újra olvasni kezdett.

– Sajnálom, nem így akartam ezt a dolgot Adéllal. De már épp célegyenesben voltam. Képzeld, úgy néz ki, Kornél tud segíteni – mondta a férfi.

Nóra mindenféle meggyőződés nélkül bólintott.

– Meddig játsszuk még ezt? – kérdezte egy idő múlva halkan.

Péter pislogott.

– Ugyan, ne csinálj már ebből akkora ügyet. Véletlen volt.

– Ezt mondtad két hete is, amikor Vilmost ütötted meg – nézett Nóra ridegen a férjére.

A férfi hallgatott.

– Belefáradtam, Péter, ebbe az egészbe. A Kornélok seggnyalásába, az otthoni feszültségekbe, a kerülő megoldásokba, az álmatlan, szorongós éjszakákba.

– Tudom, hogy nem könnyű ez senkinek. De hidd el, ha ez megoldódik, egészen más lesz minden.

– Meddig áltatod magad még ezzel?

A férfi nem válaszolt.

– Elmegyek, Péter. Kaptam egy állást Bécsben, tegnap hívtak. Felvettek egy ottani ügynökséghez, végre lenne valami értelmes munkám – mondta Nóra.

Péter némán meredt a feleségére.

– De azt beszéltük meg, hogy majd két év múlva…

Nóra keserűen felnevetett.

– Ezt ígéred tíz éve.

– És a gyerekek? Őket nem viheted – kapta fel Péter dühösen a fejét.

– Miért? Nekik is ezt akarod?

– Persze, te és a nagy illúzióid a csodálatos nyugatról…– dörzsölte a férfi a homlokát.

– Beiratkozhatnál egy ilyen menedzserképzésre, tudod, amit már úgyis el akartál végezni. Kapnál ösztöndíjat, a gyerekek ingyen járhatnak iskolába – mondta halkan a nő.

– Ezért küzdöttem…

Nóra a könyvét bámulta, a szeme előtt formátlan masszává folytak össze a betűk.

– Igent mondtam, Péter, október elsején fogok kezdeni.

Péter görnyedten ült az ágy szélén, most a szokásosnál is több ránc keretezte a szemét, a szája petyhüdten kifordult, a karja tehetetlenül lógott. Olyan volt, mint egy kibelezett bábu.

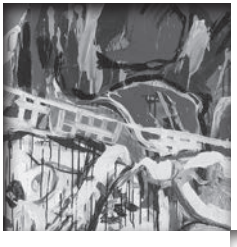

BARTALOS TÓTH IVETA

TE SEM

Égve hagyja a lámpát, majd odaszól: Mehetsz. Belépek a fürdőszobába, a forró gőz arconcsap. Billenőre állítom az ablakot. Fuldokolva nyomom a fejemet az ablakkerethez, mélyeket lélegzem. A földön hagyott használt törölközőjét a szennyesbe rakom. A parfümje szaga feltapadt az orrom felső részébe. Megengedem a csapot és kimosom mindkét orrlyukamat. A tusfürdője kifolyt, a flakont felállítom, a tetejét visszazárom, a zuhanyzót kiöblítem. Csak ezután lépek be én is a kabinba. Hideg vizet engedek, annyira hideget, amilyet csak el tud viselni a bőröm. A zuhanyrózsa fejét a lábam közé irányítom. Kimosom őt magamból. Folyik ki belőlem. Habbal keveredik. Eltűnik a bal lábam nagyujja mellett a lefolyóban. Volt, nincs, nézek utána. Jobb most ezt hinni. Kilépek a zuhanyzóból a szőnyegre, pontosan a rá mintázott két talpra úgy, mintha csak oda szabadna. Leemelem a polcról a hófehér *The White Company* törölközőt, foltot hagy rajta a vérem. Gyorsan a hideg víz alá tartom, löttyintek rá egy kis folttisztítót és dörzsölni kezdem. Anyám egy londoni hotelben szeretett bele ebbe a márkába, az egyiptomi pamutkollekciójuk volt a legpuhább és a legdrágább is egyben. Kidobta a régi darabokat, többszáz eurónyi új törölközőt pakolt be a fürdőszobákba. Új kilépőket vett, kicsi, arcmosáshoz valóakat, normál és óriási, Jumbo méretűeket is. Mind hófehér volt. Tökéletes kontrasztban álltak a fekete márvány fürdőszobával. Tökéletes kontrasztban álltak velem. Behunyom a szemem, a falnak támaszkodom. Hirtelen eltűnik a márvány, egy ismeretlen pozsonyi albérletben vagyok, a barátnőimmel érkeztem ide néhány órával és néhány pohárral ezelőtt. A falat régi, durva tapintású tapéta borítja. Krémszínű. Egyszer talán fehér lehetett. Szúrja a bőröm. Tetszik. A mennyezeti lámpa izzója a tömeggel táncol. Aki elhalad alatta, megpörgeti. Forró, megégeti a tenyerüket, ahogy hozzáérnek, mégis mindig, újra és újra hozzáérnek, a rohadt, a kurva, kiáltják utána. Tiszta ovi. A búráját talán egy fél órája verték le, a szilánkokat mint egy lagziban, mind széttaposták. A tomboló részeg idegeneket bámulom. Nem játszom meg, hogy bármiben is különb lennék náluk. A körkörösen forgó égőt nézem, nevetni kezdek. Ha bírnék kettőt lépni, odamennék én is és megtáncoltatnám. Az én kezemet is megégetné, felkiáltanék, és azt mondanám, azt a kurva! Narancssárga fény, ismeretlen alter zene, nem baj, jó ez, ha ismerném, akkor sem ismerném fel. A ritmusára mozgok, a szemem csukva, két karommal angyalt rajzolok magam köré, mintha a hóban feküdnék.

– Helló angyal! – hallom a hangját. Még mindig rajzolok, még mindig nevetek, a zenére mozgok, lassan kinyitom a szemem.

Előttem áll, engem bámul, kevés lehetett a gin-tonic, gondolom, egyenesen állsz, nem táncolsz, ki vagy te ebben a fehér klubpólóban, apám is ilyeneket visel, újra felnevetek, folytatom a táncot, a szemébe nézek végig, tetszik, a szemébe nevetek, tetszik, nem szólok semmit, néma

angyal, részeg angyal vagyok. A két karomat egy újabb szárnyrajzra lendítem, mindkettőt elkapja, a csuklómat fogja, a két csuklómat a falhoz nyomja, szorítja, idegen, cseppet sem ijesztő, izgató, közelebb hajol, a parfümje illata feltapad az orromba, a két karom a fejem mellett szárnycsapásában megfeszítve.

Kékek a falak. Idegen az ágy. A kék falak is idegenek. A szobába reflektorként világít be a nap. Reggelinek tűnik. Nem tudom, hány óra lehet. Nem tudom, hol vagyok. Az biztos, hogy nem a tegnapi lakásban, mert a mennyezetről egy ép fehér ikeás lámpa mered rám. Nem táncol. Nincs rajtam ruha. A nap megvilágítja a meztelen testem. A két csuklómon erős szorítás nyoma. A fejem fölé emelem a karjaimat, a csuklómat nézem. Kinyílik az ajtó, belép, kezében két kávésbögre. Szeretném látni az arcát, de túl erős a fény, elvakít, a fejem sem tiszta még, túl sok volt a gin-tonic. A karjaimat leeresztem a fejem mellé, ő megszólal és annyit mond:

– Táncolj, angyal!

Egy pillanatra összerezzenek, a hangja határozott és kemény, nem tudok ellenszegülni, nem akarok ellenszegülni, az ágyon fekszem, behunyom a szemem, mosolygok, odabenn szól a zene, a karjaim újra szárnyak, nevetek, a levegőben kávéillat, édes, olcsó, a nap égeti a meztelen bőröm, egy idegen test közelít, egy idegen test hajol fölém, nem, nem idegen, felismerem, az orra a fülem mellett, hallom, ahogy lélegzik, egyre mélyebben, egyre gyorsabban, a két csuklómat elkapja, a két csuklómat a fejem fölött a párnába nyomja, angyal vagyok, egy megfeszült testű, meztelen angyal.

Kinyitom a szemem. Próbálom állni a tekintetemet, nem félrenézni, nem megfordulni. Nem bírom. A hátamat éles késként szúrja a tükörsimára csiszolt fekete márvány. Hideg van, becsukom a fürdőszoba ablakát. A csuklómon egy másféle szorítás nyoma. Reggel majd hosszú ujjú felsőt veszek fel, és a karórámat is felcsatolom. A bugyimba egy vékony betétet teszek. Nem hagyunk nyomokat.

Azt mondta, élvezhetnéd is egy kicsit. NEM ILYEN VOLTÁL. Nem szóltam semmit se. Fejben bevásárlólistát írtam másnapra. A gólya, gólya, gilicét ismételgettem, képzeletben gólyát rajzoltam hozzá a lányom rajzfüzetébe. Mostanáig semmi másra nem gondoltam. Csak ezekre. A listára és a véres lábú gólyára. Mitől véres a lábad? Mitől véres a lábad? Kilépek a fürdőszobából, és hallkan, nehogy bárki meghallja rajtam kívül, annyit mondok csak: TE SEM. Te sem ilyen voltál. Már alszik. Egy pillanatig nézem, hátha újra meglátom. Nem sikerül. Halkan becsukom magam mögött a szobaajtót.

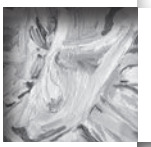

MOHAI V. LAJOS

HOGY OTT VOLTUNK, KIGONDOLNI SE LEHETETT VOLNA JOBBAN

(SÉTA POZSONYBAN NÉGYÜNKKEL)

Pozsony napfényes utcáit róva, épp délidőn, ütött az óra
a templomban, hol régmúlt királyaink fejére korona került,
az ég akkoron a Szent Haza fölött kiderült, a bajok árja
később jött a történelem változó hullámainak hátán,
ezt éreztem a kockakövezett pozsonyi járdán, amikor
épp seregnyi ember közeledett, középkori jelmezt öltve
a főúri paloták díszlete között, s a hangulat fölpörgött.
Ámultunk a parádés vonuláson, dob pergett, nem is egy,
számunkra a história színpada aznapra elrendeltetett,
az Óvárosi kóborlásnak így másabb jelentése lett.

Kihúzott derék, büszkén fölszegett fej jellemezte a menetet.
A múlt abban a pillanatban nem a kövektől elevenedett meg.
Az arcokon – ahogy közelgett felénk *a had* –, pajkos mosoly
hullámzott, s mint valami mozgó panoptikum-darab haladt
a társaság a dobpergés alatt, s kacsingatott a közönségére;
lassan lépdelt és jutott a felvonásvégre. Elvégezte dolgát,
s mi négyen is indultunk tovább, hogy színes napernyők alá érve
szomjunkat oltsuk, s erőre kapjunk elüldögélve, miközben
a lassan hömpölygő népet figyeltük; október első hete volt.
Béke csöndje honolt, a többség ingre vetkőzve gyalogolt.

Borikával, Budáról jőve, hegyeztük fülünket egy másik nyelv
zenéjére, a szlovák beszédre, Gábor rendelkezett, vidám
italos asztal kerekedett, szemben Györgyi, Borika és Gábor,
őket a szesztől, talán, kicsike mámor legyintette meg, *jó vót*.
Mellettem az asztalvégén kutya ült, kedvesen figyelt, majd
az eléje kitett vizes tálból sebesen lefetyelt; egy perc alatt
kiitta mind. Sütött ránk a Nap, az ősz sugárlángja lobbant.
Hogy ott voltunk, kigondolni se lehetett volna jobban.
Séta Pozsonyban, ezer és ezer eltűnt lábnyomba lépve,
otthagyva saját nyomunkat más zarándoknak emlékbe.

A KÖLTŐ HELYZETÉRŐL TŐZSÉR ÁRPÁDNAK

Mittel úr Pozsonyban a kráter szélére állt, Empedoklész
vascipőjét próbálja. (Előbb a lábbelit Hörderlin viselte már.)
Fénylő láva, a csillagok mása, az aszkézis próbája:
az ilyesmivel várakozni nem érdemes.

Csak szócsavarás a fausti látomás, a szembe szökött?
A kérdés örök! Ezen diskurál a költő, mint pórázra kötött
eb, a pozsonyi toronyházak tajtéka között.

Mielőtt körötte a talaj elszikesedne, és még gyomos
ligetre se lelne sehol, továbbá minden horizont elmosódna
a végzet sötétjébe érve, látja krétával fölírva az égre:
A költészet órája nem áll meg! *A múlt izen*, a hajótörött ezt
véli kiolvasni onnan. Másképp szólva: a Mittel úr szívének
oly magasztos bölcseleti líra a *letűnő nap árnyékával* se pihen,
gyökérzete beszédek végtelen szövétneke:
a szál az orsóról le se pereg.

Mert, amit a költő tollba mond, számít, helyzete ez.
Egy kődarab az ég vizébe ejtve, elvegyülve és kiválva,
titkokat kibeszélve, halál-előttiségre a szörnyű kiáltást:
ez adja a költő rangját. Költő: mondj a legyőzetésre nemet!

Mittel úr a pozsonyi dolgozószoba kanapéján *álmod*, *szendered.*

BARANYAI NORBERT

1848–49 EMLÉKEZETE SZABÓ MAGDA *SZILUETT* CÍMŰ DRÁMÁJÁBAN*

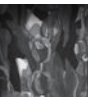

Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kollektív emlékezetünknek olyan kiemelt jelentőségű történelmi eseménye, amelyhez már egészen korán a modern polgári nemzet születésének szimbolikus jelentéseit társította a közvélekedés. Bár maga az emlékezet hívószavaként emlegetett dátum eltérő értéktársításokkal összekapcsolt történéseket foglal magába (kezdve a márciusi forradalommal a szabadságharc katonai-politikai történetének fontosabb fordulópontjain át az aradi kivégzésekig), mégis – amint azt Bényei Péter megállapítja – 1848–49 emlékezettörténeti jelentősége abban ragadható meg, hogy „a magyar nemzet modern értelemben vett létrejöttének kiindulópontja, visszavonhatatlan alapozó eseménye lett: hosszú távon ugyanis olyan emlékezethellyé vált, melyet rengeteg hordozó tesz ma is érvényessé és aktuálissá."[1] Az, hogy a forradalom és szabadságharc viszonylag már korán a magyar közösségi emlékezet kitüntetett eseményévé válhatott, politikai, társadalmi, eszme- és kultúrtörténeti folyamatok sajátos összjátékának köszönhető, amelyeknek különböző aspektusait az utóbbi idők kutatása igyekezett alaposabban is feltárni.[2] 1848–49 emlékezetének alakulásában természetesen meghatározó szerep jut a korszakot megidéző szépirodalmi reprezentációknak is, méghozzá kettős vonatkozásban: egyfelől a mindenkori befogadás számára újra és újra átélhetővé, átérezhetővé teszik az egykori történéseket azáltal, hogy „életre keltik s a jelen közvetlen terébe emelik a múlt világának szerteágazó jelenségeit."[3] Másfelől pedig e szövegeket a bennük kialakított imaginárius világ (főként a regények, drámák esetében), illetve az egykori eseményekhez és az emlékezés aktusához társított affektív mozzanatok (elsősorban a lírai alkotásokban) a kulturális emlékezet formálódását is nagymértékben befolyásoló médiumokká avatják.

Szabó Magda *Sziluett* című drámáját nem szokás az 1848–49 kultuszához kapcsolható irodalmi alkotások között számon tartani, hiszen a darab nem a forradalom vagy a szabadságharc valamely eseményének, hanem a reformkor jeles alkotójának, Vörösmarty Mihálynak állít emléket. A Vörösmarty születésének 200. évfordulójára íródott *Sziluett* ráadásul nem tartozik a legismertebb Szabó

* A tanulmány a Magyar Művészeti Akadémia ösztöndíjpályázata támogatásával készült.

1 Bényei Péter, *1848/49 mint kollektív trauma – Kemény Zsigmond:* Forradalom után, Alföld, 2015/12, 75.

2 A teljesség igénye nélkül néhány példa: Hermann Róbert, *Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc a magyar történetírásban*, Aetas, 1999/1–2, 62–85.; Gyáni Gábor, *Történetírás: a nemzeti emlékezet tudománya? = Történelem – Kép: Szemelvények múlt és művészet kapcsolatáról Magyarországon*, szerk. Mikó Árpád, Sinkó Katalin, Bp., Magyar Nemzeti Galéria, 2000, 92–102.; Gerő András, *Bevezető = Az államosított forradalom: 1848 centenáriuma*, szerk. Gerő András, Bp., Új Mandátum, 1998, 7–22.; Gerő András, *Emancipációs áttörés: 1848–49*, Kommentár, 2018/5–6, 35–41; K. Horváth Zsolt, *Naplók es memoárok mint lehetséges történelmek: az 1848–49-es emlékezések történeti képe és olvasási dilemmái*, Alföld, 2000/5, 81–99.

3 Bényei Péter, *Emlékezésalakzatok és lélektani reprezentáció a Jókai-prózában*, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2018, 98.

Magda-művek közé, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy sem kötetben megjelent szövegváltozata, sem két színházi bemutatója[4] nem váltott ki érdemi kritikai reflexiót a korabeli befogadók körében. Bár a darab az évfordulós számvetés alaphelyzetéből kiindulóan elsősorban arra kínál lehetőséget, hogy a szöveget Vörösmarty emlékezetének kontextusában vegyük szemügyre,[5] ám, mivel az alkotói életpálya drámai reprezentációjában a költő irodalmi és közéleti tevékenysége úgy jelenik meg, mint amely a korszak politikai-kulturális életére egyedülálló befolyást gyakorolt, Szabó Magda alkotása a reformkor, de még inkább 1848–49 emlékezetének egy nem teljesen előzmények nélküli, de a kulturális emlékezet meghatározó narratíváihoz képest mégiscsak alternatív javaslatot megfogalmazó újragondolásaként is olvasható. A továbbiakban ennek megfelelően a drámának az időviszonyokat és az emlékezést meghatározó szerkezeti megoldásait körüljáró vizsgálata után azt igyekszem számba venni, hogy a Vörösmarty költészetének (különösképpen a *Szózat*nak) tulajdonított kivételes közéleti hatás a darabban – a kultuszképzés nyilvánvaló szerzői gesztusa mellett – milyen interpretációs ajánlatot tesz az 1848–49 emlékezetét kialakító és hagyományozó narratívák újraértésére vonatkozóan.

IDŐ ÉS EMLÉKEZET – A DRÁMASZERKEZET KÉRDÉSEI

A *Sziluett* kétségkívül leginnovatívabb technikai megoldása abban érhető tetten, ahogyan a drámaszerkezet az emlékezés logikáját követő időviszonyok alapján strukturálódik. A bevezető drámai instrukció a darabbeli események időpontjaként 1855 őszét jelöli meg, jelezvén azt is, hogy az alkotás Vörösmarty életének utolsó néhány óráját jeleníti meg. A kerettörténetként felfogható jelenetsor a dráma első részében Vörösmarty felesége és sógornője dialógusaiból kibontva rajzolja meg a házaspár Pestre való visszaköltözésének okait, illetve a költő közösségi megítélésének ellentmondásosságát, míg a második részben az agyvérzést szenvedő Vörösmarty haldoklását és a szereplők ehhez kapcsolható reflexióit kísérheti a befogadó figyelemmel. Ezt az összefüggő eseménysort medajjonokként jelölt jelenetek szakítják meg, amelyek – a már

4 Az ősbemutatóra a székesfehérvári Vörösmarty Színházban került sor (2000. november 30., rendezte: Varsányi Anikó), ezt követte néhány hónappal később egy újabb előadás a debreceni Csokonai Színházban (2001. március 15., rendezte: Pinczés István).

5 A kérdés részletesebb vizsgálata egy másik tanulmányban olvasható majd: Baranyai Norbert, *„Elég legenda van forgalomban rólam…": Vörösmarty kultusza és emlékezete Szabó Magda* Sziluett *című drámájában*, kézirat.

említett instrukció alapján a színpad osztott terében megjelenítve – Vörösmarty életének egy-egy különböző időszakhoz tartozó epizódját idézik fel emlékképek formájában. Az emlékek – melyek a gyermekkortól a halálos rosszullétet közvetlenül megelőző eseményig terjedő időszakból kerülnek felszínre – nem lineáris alapon, hanem asszociatív kapcsolódások szervezőelvét követve ékelődnek be a kerettörténet párbeszédei közé. E szerkezeti megoldásnak köszönhetően nemcsak a felvillanó emlékképek jelenítik meg töredékesen Vörösmarty életének, pályájának történetét, hanem maga az 1855-ös kerettörténet is – a folyamatos megszakítások révén – szükségszerűen fragmentálódik.

A *Sziluett* szövegvilágában az emlékezésalakzatoknak különböző jelentésszintjeit különíthetjük el. Egyrészt a dráma létrejötte maga is a tisztelgő emlékezés aktusaként azonosítható: bár a Vörösmarty emberi-alkotói nagyságát kiemelő tiszteletadás nem igazán relativizálódik a darabban, az emlékezésnek a rögzített jelentéseket közvetíteni képtelen jellegére irányuló reflexiók kimozdítják az alkotást a puszta kultuszképzés alkalmi pozíciójából. Az emlékezésalakzatoknak ez utóbbi jelentésrétege a dráma szerkezetének kialakításában érhető leginkább tetten. Azáltal, hogy az emlékképként funkcionáló medajjonok nem időrendben, hanem minden esetben a „jelen" (vagyis az 1855-ös kerettörténet) valamely mondatához kapcsolódva idéződnek meg, az emlékekhez való hozzáférés asszociációkra épülő kognitív természetét megrajzolva előre- és visszautalások bonyolult rendszereként láttatják Vörösmarty élettörténetét. A medajjonok egy része például nem közvetlenül a Vörösmarty életében meghatározó jelentőségű történéseket jeleníti meg, hanem azoknak a bekövetkeztét – az adott időpillanathoz képest akár mint a múltban már végbement, akár mint jövőbeni lehetőségként megvalósuló eseményt – csak utalásszerűen idézik fel a szereplői beszédváltások. Kulcsfontosságú dramaturgiai megoldás, hogy Szabó Magda az emlékezés origójává Vörösmarty halálának napját teszi. Egyfelől az elmúlással való szembenézés pozíciója (akár a haldokló, akár a tőle búcsúzók számára) eleve implikálja az életút számvető irányultságú felidézésének lehetőségét, ám a szituáció közhelyszerűségét a darab azzal teszi árnyaltabbá, hogy lehetetlennek mutatkozik benne az életútnak valamilyen kauzális rend szerinti áttekintése és megértése. Másfelől a szabadságharc utáni évek Vörösmarty pályájának egy olyan átmeneti időszakát képezik, amelyben az alkotó közösségi elismertsége háttérbe szorult: a reformkorban kivívott nemzeti költő pozícióját kísérő tisztelet már a múlté,[6] a későbbi korok Vörösmarty-kultusza pedig csak mint potenciális alternatíva mutatkozik meg. Ennek köszönhetően a darabbéli emlékezés nemcsak a medajjonok kronológiai ugrásaiban, hanem az egyes jelenetek múltat (és olykor a lehetséges jövőt) felidéző dialógusaiban is oly módon

6 Szilágyi Márton, *Miért én éltem, az már dúlva van": Vörösmarty-tanulmányok*, Bp., Kalligram, 2021, 51–52.

jut érvényre, hogy folyamatosan utal vagy a már korábban meglévő, de elhalványodni látszó kultuszra, vagy feltételezi annak a későbbiekben bekövetkező kialakulását, megerősödését. Az teszi igazán komplexszé az idő- és értékviszonyoknak ezt a dramaturgiai játékát, hogy – az adott jelenet időpontjától függően – az előreutalások hol az életúton belüli, később végbemenő eseményekre, hol a Vörösmarty halála utáni évszázad(ok) kultuszára vonatkoznak. Ez utóbbi figyelhető meg már az első medajjonban is, amikor Vörösmarty a Heckenast-könyvesboltban a cégvezető-helyettes szavai nyomán szembesül fogadtatásának ellentmondásos helyzetével:

> HUNZMAYER A Mester örökléte, halhatatlansága megvan a műveiben, és meg vagyok győződve arról, hogy lesz egyszer újra olyan közönsége, amely nem menekül az elől, hogy amit már kezd kicsit elfelejteni, felmarcangolja a mondataival. Most más kell az olvasóknak, mese, a kardok vágta sebeket el kell kötni bécsi tüllel. De ez is elmúlik, mint ahogy most szünetel Árpád dicsősége. Mire eljön az ezredforduló, az ön verseivel fogják köszönteni. […] Ön most nem divatos, de van valami művei összességében, ami korok felett áll. A jelent nem ígérhetem, de a múlt és a jövő az öné.[7]

Hunzmayer Vörösmartyhoz intézett beszéde nemcsak a költő népszerűtlenségének okaira mutat rá, hanem a kortárs recepció kultuszára némi direkt didaxist sem nélkülözve reflektál. Ezáltal a darab imaginárius jelenében a jövőbe projektált (potenciális) kultusz a befogadó számára a múltban, a közösségi emlékezetben megvalósuló tényként ismerhető fel.

A dráma paratextuális jelöléseinek lehetséges jelentéseit is az emlékezés viszonylagosságához igazított dramaturgia kontextusában érdemes szemügyre venni. A Vörösmartyra emlékező dráma nem próbálkozik meg azzal, hogy a főszereplő portréját és az alkotói pálya teljes ívét fejlődéselvű logika alapján rajzolja meg. Mint ahogyan a cím is utal rá, a drámában megformált költő alakja a különféle érdekeltségű és nézőpontú emlékezet fragmentumaiból kirajzolódó sziluettnek tekinthető, ami egyúttal azt is jelzi, hogy a darab olvasásakor érdemesebb a kollektív emlékezet által közvetített szeman-

7 Szabó Magda, *Sziluett* = Sz. M., *Sziluett – A lepke logikája*, Bp., Európa, 2006, 16.; a további hivatkozások erre a kiadásra vonatkoznak.

tikai tartalmakkal való párbeszédre figyelnünk, mintsem a történelmi eseményeknek való megfeleltetések interpretációs műveleteire törekednünk. Hasonló megfontolásokra vezethet az emlékképet magukba foglaló jelenetek *medajjon*ként történő megnevezése is. A szokatlan fogalomhasználat a *medalion* kifejezésre utal, ami a viselője számára fontos emléket őrző, láncon viselt kerek vagy ovális alakú képet, illetve azt magába foglaló tokot jelöl. A medalion mint a megőrzésre méltó emlék médiuma a dráma jeleneteivel azonosítódik, ami ebben a vonatkozásban is az emlékezést helyezi az alkotás középpontjába. Másfelől viszont a *medajjon* szóalak az idegen nyelvi *medaillon* forma kiejtését idézi fel, ami viszont ebben a változatában egy nem létező variáns, vagyis a Szabó Magda által használt kifejezésnek valójában bizonytalanná válik a pontosan azonosítható referenciája. A fogalmi jelöléshez kapcsolódó jelentésnek az ebbéli elbizonytalanítása a drámában előhívott emlékképek mediális tulajdonságaként az általuk felidézni szándékozott eseményekhez való hozzáférhetőséget teszi kérdésessé.[8]

Azt, hogy a darab milyen mediális összetettséggel igyekszik színre vinni a korszak és Vörösmarty emlékezetét, már a nyitóképre javaslatot tevő drámai instrukció is jelzi a szöveg elején az olvasó számára:

> „A darab jellege függönyt igényel. Kettőt. Az első Vörösmartyt Mátyás vértesi vadászjelenete pózában ábrázolja, előtte az elfutó, majd futtában visszanéző lány és a mozgó pillangó. Mikor a lepke elszáll, az első függöny eltűnik, mögötte fényből és bevetített viharképekből a szabadságharc véres ütközetei és a természet szenvedélyes orkánkitörései között iszonyú hangzavar; a zavar csak másodpercekre tisztul, mindig a *Szózat* egy felismerhető részletére, de mire a fül felfogja, már viharrá vagy véres csataképpé módosul az akusztikus élmény. Rettenetes ágyúdörgés után katonai vezényszavak, az aradi kivégzés jelzése, egy leheletnyi Szózat, majd minden reálissá válik: Vörösmartyék Kisfaludy egykori otthonába, a volt szerkesztőség és irodalmi központ helyére költöztek, most folyik a tárgyak elhelyezése." (10.)

A Vörösmarty emlékezetéhez kapcsolódó, egy-egy pillanat erejéig felvillanó, vizuális és akusztikai hordozók közvetítette képek és hanghatások előlegezik a drámának a frag-

8 Az emlékekhez való hozzáférés, illetve a felidézett emlékek „hitelessége" szempontjából a nyolcadik medajjonban egy furcsa ellentmondásra is felfigyelhetünk. A haldokló Vörösmarty emlékének tulajdonított jelenetben olyan események idéződnek fel, amelyekről a költőnek – jelenléte hiányában – nem lehetett tudomása. Kérdéses, hogy a Vörösmarty érkezésére figyelmeztető főtisztelendő és Perczel Sándor párbeszéde, illetve az Adél és apja közti dialógus – melyben a lány számára nyilvánvalóvá válik, hogy sosem lehet az egykori nevelő felesége – miként válhat az egyéni emlékezetet színre vivő jelentsor részévé. Vagy dramaturgiai következetlenségről lehet szó, vagy ha – szerzői szándékosságot feltételezünk e megoldás mögött – akkor akár annak jelzéseként is olvasható az említett ellentmondás, amely az emlékezetnek a megtörtént és képzeletbeli közötti megkülönböztetést elmosó, imaginatív természetű mediális munkájára reflektál.

mentumok révén építkező szerkezeti megoldásait. Ezek alapján az is világossá válik, hogy a *Sziluett* a költő emlékezetét a történelmi kontextusnak, az alkotói életútnak, illetve az életmű emblematikus szövegeinek a metszéspontjában kívánja aktualizálni. Ennek köszönhetően azonosítódik a *Szép Ilonka* jól ismert nyitóképének lesben álló vadásza Vörösmartyval, majd a vetített képek és hanghatások az 1848–49-es szabadságharcra történő utalásokat a romantika költészetének jellegzetes toposzaival (pl. természetben tomboló vihar metaforikus képe) társítják, ami szintén a történelmi események és a művészi reprezentáció nehezen szétszálazható összefonódásaira figyelmeztet. A töredékeiben megidézett *Szózat* nemcsak Vörösmarty költészetének legismertebb szövegeként (maga is emlékezethelyként) kap kiemelt szerepet, hanem a drámai történések azon koncepciózus elgondolásának előrejelzéseként is, amelynek köszönhetően Vörösmarty költeménye úgy értelmeződik, mint a korszak történelmi jelentőségű eseményeinek alakulásában a legnagyobb hatású irodalmi alkotás. A továbbiakban elsősorban ez utóbbira fókuszálva azt igyekszem vizsgálni, hogy egyrészt a dráma milyen módon próbálja Vörösmarty korabeli közéletben játszott szerepét mérlegre téve a költő kultuszát újrakonstruálni, másrészt arra keresem a választ, hogy az ily módon felépülő életrajzi reprezentáció milyen alternatívákat állít elénk az 1848–49-re irányuló emlékezet ismert narratíváihoz és a hozzájuk kapcsolódó értéktársításokhoz képest.

KULTUSZ ÉS EMLÉKEZET: VÖRÖSMARTY ÉS A SZÓZAT SZEREPE A SZABADSÁGHARC KIBONTAKOZÁSÁBAN

Bár a *Sziluett*ben főként Vörösmarty magánéleti epizódjaiból építkezve bontakozik ki a drámai történet, az alkotás – feltehetően az évfordulós megemlékezés kultikus beállítódásához igazodóan – a költő korabeli közéleti és irodalomtörténeti jelentőségével is igyekszik számot vetni. Ennek köszönhetően egyrészt a medajjonok egy része Vörösmarty alkotói és politikai tevékenységét felidéző emlékképeket villant fel, másrészt a drámai jelenben zajló dialógusokban egy olyan vita is körvonalazódik, amely e tevékenység hatástörténetének alakulására, változásaira reflektál. Vörösmarty pályafutása során a reformkorban teljesedett ki az a nemzet költőjeként aposztrofált alkotói-közéleti szerep, amely komoly

befolyással bírt a kortárs irodalmi-kulturális élet alakítására, így meglepőnek tűnhet, hogy a darab mégis a forradalom és szabadságharc kontextusában teszi mérlegre a költői életmű recepciós teljesítményét.[9]

A Vörösmarty emlékezetének és kultuszának újragondolása szempontjából is különösnek tűnő megoldás minden bizonnyal összefüggésben áll a dráma már részletezett, időszerkezetből fakadó dramaturgiai sajátosságaival. A kerettörténetet magába foglaló jelenetsor időpontválasztása miatt kultusz- és az emlékezettörténeti szempontból ugyanis analogikus viszony képződik Vörösmarty és a szabadságharc között a korabeli megítélésüket illetően. A még tisztelettel övezett, de már az irodalmi életből fokozatosan kiszoruló költőnek a keretjelenetek dialógusai alapján kirajzolódó, „ideiglenes" elfeledettsége szemben áll a halála utáni időszakban újraéledő kultuszával, hasonlóan ahhoz, ahogyan az 1849-et követő évek kormányzati törekvései – amelyek a szabadságharcra irányuló közösségi emlékezés bármilyen megnyilvánulását igyekeztek elfojtani[10] – szintén átmenetinek bizonyultak a későbbi '48–49-es kultusz alakulása fényében. 1855 őszének drámai jelent képező időpontja mind Vörösmarty reformkori szerepe, mind a forradalom és a szabadságharc eseményei szempontjából a kommunikatív emlékezet korának feleltethető meg, amikor is a kortársak különböző érdekeltségű, eltérő értékítéletek alapján formálódó (személyes) emlékezései versengtek egymással a legitim változat közösségi érvényesítése érdekében.[11] A dráma – műnemi adottságaiból fakadóan – lehetőséget teremt arra, hogy a dialógusokban, a szereplők által színre vitt ellentétes szólamok ütköztetése révén reprezentálja a kommunikatív emlékezet korának lehetséges vitáit. Ennek köszönhető, hogy a keretjelenetek és a medajjonok egy részében is vissza-visszatérően fogalmazódnak meg azok az eltérő vélekedések, melyek Vörösmartynak (és költészetének) a forradalom kirobbanásában és a szabadságharc kibontakozásában játszott szerepét értékelik. A *Sziluett*ben megmutatkozó múltreprezentációt az teszi még összetettebbé, hogy a drámai fikció által megteremtett, „alternatív" kommunikatív emlékezet imaginárius világába beleíródnak a későbbi kulturális emlékezet kultikus narratív mintázatai is. A darab azonban nem feltétlenül ezek affirmatív felidézésére törekszik, e toposzok újragondolása ugyanis Vörösmarty kultuszának erősítését olyan, a köztudatban kevésbé ismert elbeszélésmozzanatok hangsúlyossá tételével hajtja

9 Mint arra Szilágyi Márton rámutat, „[a] 30-40-es évek viszonyai között a költő korábban páratlan tekintélyre tett szert, ezt számos kultusztörténeti adalékkal lehetne alátámasztani, azonban ezt a rendi viszonyok között létrejövő, de rendies és polgárosult elemeket egyaránt magába foglaló pozíciót 1848–49 eseményei és az utána következő »rendszerváltás« brutálisan kettétörte." (Szilágyi, *i. m.*, 51–52.)

10 Gyáni, *i. m.*, 98.; Gerő, *Bevezető*, *i. m.*, 10.

11 Jan Assmann, *A kulturális emlékezet: Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*, Bp., Atlantisz, 2004, 54.

végre, amelyek az 1848–49-es események kulturális emlékezetének számos elemét is markánsan más megvilágításba helyezi.

Azok a vélekedések, amelyek Vörösmarty közéleti-alkotói tevékenységének a forradalomra és a szabadságharcra gyakorolt hatására reflektálnak, a második medajjon 1850-ben játszódó, kihallgatási jelenetében fogalmazódnak meg először. Feltűnő, hogy a hadbíróság által hangoztatott vádak között nagyobb nyomatékot kap Vörösmarty költészetének forradalmat előkészítő szellemi hatása, mint a szabadságharc idején vállalt közéleti tevékenysége:

> AZ EZREDES […] A bíróság az ön ügyét kivizsgáló tisztje megállapította, a forradalom nem Kossuthtal és nem Petőfivel kezdődött az ön hazájában, hanem egy verssel, amelyből később a nemzet dala lett. Az volt az első puskalövés, minden amiatt következett be. […] Ön a Szózattal elindította a népét kiszámíthatatlan végzete felé, és még azt sem vethetik szemére, hogy nem jósolt kudarc esetén tömeghalált. (33–34.)

Az ezredes szavaiban megfogalmazódó értékítélet a *Szózat*nak láthatóan nemcsak a forradalmat inspiráló, irodalmi előzmények sorában tulajdonít kitüntetett jelentőséget, hanem egyenesen az eseményeket kiváltó elsődleges okként értelmezi a verset. Ezzel összefüggésben nem meglepő az sem, hogy a vád képviselői a március 15-i megmozdulás emlegetésekor nem a kulturális emlékezetben a forradalmi történésektől elválaszthatatlan *Nemzeti dal*ra hivatkoznak, hanem egy korabeli sajtóbeszámolóból kiragadva Vörösmartynak a *Szabadsajtó* című versét idézik mint a nap alakulásában fontos szerepet játszó versszöveget.[12] Vörösmarty forradalomra gyakorolt hatásának e látványos felértékelése a drámának ezen a pontján magyarázható volna a hadbíróság elfogultságának, hamis vádaskodásának megnyilvánulásaként, azonban e vélekedés a további jelenetekben, más szereplők megnyilatkozásaiban is rendre visszatérő állításként ismétlődik. Épp ezért érdemes alaposabban is szemügyre venni azt, hogy a drámaszövegben ki(k)nek a szólama(i)ként, milyen további jelentésekkel kiegészülve fogalmazódik meg a forradalom és szabadságharc emlékezetének e szokatlan interpretációja.

Mint arról már esett szó, a keretjelenetek párbeszédei a kommunikatív emlékezet eltérő múltértelmezéseinek vitájaként is olvashatók, amelyben leginkább a Vörösmarty

12 *Sziluett*, *i. m.*, 35. A vádat megfogalmazó főhadnagy a *Jelenkor* 1848. március 21-i számában megjelent beszámolóból is idéz néhány mondatot, a vers szövege viszont pontatlanul kerül át a dráma szövegébe. Az összehasonlításhoz lásd: *Vörösmarty Mihály Összes művei* (a továbbiakban: VMÖM), 3, *Kisebb költemények III.*, s. a. r. Tóth Dezső, Bp., Akadémiai, 1962, 169; 541.

felesége és sógornője közötti szóváltásból rajzolódnak ki az értékítéletek különbségei. Az egyik ilyen alkalommal Bajzáné a pesti közvélemény vádjaiként idézi a Vörösmarty felelősségét kinyilvánító kijelentéseket:

> LAURA […] Ebben a városban született a Szózat. Már elfelejtetted?
> BAJZÁNÉ Nehezen feledhetném, hisz egyebet sem hallani, mint hogy ha nem írja meg, s utána Petőfi nem veri a dobot a Talpra magyarral, a történelem nekünk dolgozott volna, és forradalom nélkül is elérünk mindent. […] Született depressziósnak nem gyógyintézet Pest-Buda, a közvélemény szerint előbb-utóbb, vér nélkül is rendbe jöttek volna a dolgok, mert a világpolitika kezünkre jár. Majd hallhatja szegény, hogy rágalmazzák Széchenyit, a gróf unatkozott, azért heccelte az írókat meg a nemzetet értelmetlen újításokra. (39.)

A közösség emlékezeteként idézett értékítélet egy olyan meg nem valósult történelmi alternatívát vázol fel, amelyben Vörösmarty és Petőfi közismert versei nélkül a forradalom elkerülhető lett volna. Bajzáné közvélekedésre hivatkozó megállapításai szerint tehát hatástörténeti jelentőségét tekintve a *Szózat* a *Nemzeti dal*lal azonos pozícióba került, de oly módon, hogy a két alkotás – a későbbi kulturális emlékezetben rögzült jelentéseivel ellentétben – nem a nemzeti összetartozás szimbolikus jelölője, hanem, épp ellenkezőleg, a közösség hanyatlásának, az elsietett és felesleges áldozatokkal járó forradalomnak a kiváltója lesz. Hasonlóan „kettős" jelentéstulajdonítás figyelhető meg a Vörösmarty mellett felbukkanó Széchenyire irányulóan is: egyrészt a reformkori változásokat kezdeményező szerepe a kulturális emlékezet máig hatóan ismert toposzaként idéződik meg, azonban a hozzá kapcsolt értékelésben („heccelte az írókat és a nemzetet értelmetlen újításokra") nem a tiszteletteljes elismerés, hanem a szarkasztikus vád hangja jut szóhoz. Az emlékezéshez kapcsolt értékítéletek aztán a Laura és Bajzáné közti dialógusváltásokban árnyalódnak tovább:

> BAJZÁNÉ Az én férjem nem adott jelt a nemzeti felkelésre.
> LAURA De hiszen azt Lajos bácsi adta, meg Sándor!
> BAJZÁNÉ Bizony a te férjed, és az, aki Döblingben csitítja lelkifurdalását.
> LAURA A gróf egész életében tartott Kossuthtól, Lajos bácsit Mihály se szerette igazán, csak sok tekintetben egyetértettek, hát támogatta. Egyébként egyikük sem ezt akarta, ami lett, s ha mégis, nem így. Most ők a bűnbakok, vagy éppen Mihály? Akkor mi van azokkal, akik valóban szították a szenvedélyeket, vagy nyilat szántak a trónszékbe?

BAJZÁNÉ Sose felejtsd el, Mihály írta a Szózatot, és nem Sándor! A Talpra magyar egy mámoros este üzeneteként a nemzet csatadala lett, egy adott pillanat rögzítése, nem a Szózat higgadt, könyörtelenül harci menetrendje.
LAURA Harci menetrendje?
BAJZÁNÉ A Szózat a nyugalmat váró polgár szemében a startpisztoly lövése: Fóton Mihály jelt adott az eljövendő forradalomra. (56.)

A Vörösmarty felelősségét hangoztató bírálat megszólaltatója ezúttal is Bajzáné, azonban előző megnyilatkozásával ellentétben ezúttal – a függő beszéd kínálta idézés korábbi jelzésének hiányában – nehezebben dönthető el, hogy saját vagy a közösség véleményét fogalmazzák-e meg a *Szózat* kivételes közéleti hatását tételező állításai. Vörösmarty költeménye itt már nemcsak a *Nemzeti dal*lal analóg szerepben tűnik fel, a forradalom kirobbanását magyarázó, emlékező szólamban ugyanis Petőfi versének szimbolikus jelentősége radikálisan háttérbe szorul a *Szózat* vélt hatásához képest. Ezt kiegészítve még markánsabban érvényesül Vörösmarty és Széchenyi változásokat hozó, egyben a forradalmat kezdeményező szellemi befolyásának párhuzamba állítása (ám meglepő módon itt is mintha a költőé volna a dominánsabb szerep), aminek köszönhetően a drámai fikció képezte kommunikatív emlékezet élesen szembenáll a korszak kulturális-politikai közszerepelőinek tevékenységét más megvilágításba helyező, későbbi közösségi (kulturális) emlékezet értéktársításaival. A dialógusváltásban Laura szólama képviselné ez utóbbit, nemcsak Vörösmarty (és a *Szózat*) túlértékelésének megkérdőjelezése miatt, hanem azért is, mert egyik rövid viszontválaszában a forradalom kirobbantását Kossuth politikai és Petőfi költői tevékenységének tulajdonítja. Mint arra a kultusztörténeti kutatások rámutattak, Kossuth és Petőfi már 1848–49 folyamán elkezdték betölteni a nemzeti hős karakterének azokat a szerepköreit, amelyek szakralizáló narratív mintázatok alapján építkezve formálódtak a *magyarok Mózese* és a *forradalom/szabadságharc költője* jól ismert közösségi mitologémáivá.[13] A forradalom és szabadságharc emblematikus személyiségeiként kultuszuk a következő korszakokban, ha nem is azonos hangsúllyal, de mindvégig szorosan hozzákapcsolódott 1848–49 kulturális emlékezetéhez (különösen a kommunista államhatalom évtizedeiben), miközben Széchenyi köré – ideológiai megfontolások alapján és a gróf konzervatív reformerré való átsajátítása révén – csak a Horthy-korszak kultúrpolitikája igyekezett erőteljesebb (ellen)kultuszt felépíteni.[14] Vörösmarty esetében viszont nem igazán tudunk olyan – akár spontánul szerveződő, akár hatalmi eszközökkel befolyásolt – kultuszképződésről, mely a ’48-as események főszereplő-

13 Gerő András, *Képzelt történelem: Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX–XX. századi történetéből*, Bp., Eötvös, 2004, 56–57.
14 Lásd ehhez: Hermann, *i. m.*, 72–75.; Gerő, *Bevezető*, *i. m.*, 12.

jeként kapcsolná hozzá a forradalomhoz vagy a szabadságharchoz a nevét. Így a *Sziluett*ben az a vissza-visszatérő megállapítás, miszerint a forradalom kirobbanásáért elsődlegesen Széchenyi és Vörösmarty tehető felelőssé[15], – az irodalmi fikció teremtette emlékezet imaginárius terében – arra tesz javaslatot, hogy 1848–49 kulturális emlékezetének panteonjában Kossuth és Petőfi helyét Széchenyi és Vörösmarty vegye át. Annak megértéséhez, hogy mindez a dráma egészének interpretációja szempontjából milyen további belátásokhoz vezetheti el az olvasót, egy rövid kitérő erejéig érdemes tisztázni a forradalomra és Vörösmarty jelentőségére irányuló kollektív emlékezet markáns újragondolásának lehetséges forrásait.

Az az elgondolás, miszerint az 1830-as években Széchenyi és Vörösmarty munkássága – konkrétan a *Hitel* és a *Szózat* megjelenésével – alapvető szemléleti fordulatot hozott a korszak politikai-kulturális közgondolkodásában, minden bizonnyal Gyulai Pálnak a későbbi recepciót komoly mértékben meghatározó életrajzából eredeztethető.[16] Gyulai a két alkotás egyedülálló hatást feltételező recepciós pozícióját költészettörténeti kontextusba helyezve jelöli ki, azt hangsúlyozva, hogy a korabeli lírában uralkodó szemléletmóddal ellentétben – mely az idealizált múlt felől szemlélt nemzeti fájdalomnak adott hangot elsődlegesen –, először Széchenyi *Hitel*e, majd a lírában Vörösmarty *Szózat*a szólaltatta meg a jövőbe vetett remény radikálisan más szólamát.[17] Az életrajz így a Széchenyivel való analógia révén Vörösmartyt és versét kimondatlanul is a reformkori változások (másik) kezdeményezőjének státuszába emeli, megpróbálván a kultusz szűkebben vett irodalomtörténeti aspektusát kultúr-, sőt politikatörténeti összefüggések irányába is megnyitni. A *Szózat* 1848–49-es, illetve a szabadságharc leverését követő szerepéről csak rövid, inkább anekdotikus színezetű meg-

15 A dráma jeleneteiben általában hasonló argumentációs logikára épülő párbeszédek fogalmazzák újra a *Szózat* felelősségét: a Vörösmarty haldoklását kísérő szereplőknek a költő védelmében megfogalmazott véleménye cáfolni igyekszik a közösségi vélekedés idézett vádjait, melyek a versnek (és alkotójának) tulajdonítják az 1848-as forradalom kirobbanását. (pl. *Sziluett*, *i. m.,* 64–66; 84–85.) A vádak igazságértékét illetően akkor válik még összetettebbé a drámai szituáció, amikor a darab előrehaladtával kiderül, hogy Vörösmarty is önmagára érvényesnek tartja az addig csak mások bírálataként artikulálódó ítéletalkotást. Először még csak közvetetten, Laura utalásaiból értesül az olvasó erről (*i. m.,* 72.), majd a hetedik medajjonban, magának Vörösmartynak a megnyilatkozásában válik világossá az erősen retorizáló hangnemet megszólaltató önvád: „Mióta élek, tudom, hogy Isten kiválasztottja vagyok, de nem a versek miatt, annyi költő van és annyi tehetséges ember, de én ismerem azt a szót, teljes mélységében, hogy felelősség. Most haragszol, mert féltelek, és magamat okolom emiatt? Ki írta a Szózatot, hogy »fegyvert ragadjatok«? Azt is Petőfi? És mi lesz a hazával, akiért most majd elpusztul, aki eddig még nem halt bele az iránta érzett szerelembe? Mi lesz a hazával?" (99.)

16 Gyulai Pál, *Vörösmarty életrajza* = Gy. P., *Válogatott művei, Második kötet*, s. a. r., Hermann István, Bp., Szépirodalmi, 1956, 234–414.

17 *Uo*., 384–386.

jegyzések olvashatóak a Gyulai-féle biográfiában[18], és sehol nincs szó benne a költemény forradalmat előkészítő szellemi hatásának a *Sziluett*ben hangoztatott feltételezéséről. Mint ahogyan az 1848–49-re irányuló kulturális emlékezetben sincs igazán nyoma ennek az elgondolásnak, miközben az irodalom- és emlékezettörténeti kutatásoknak köszönhetően tudhatjuk, hogy a *Szózat* recepciójának reformkori (és persze az 1850-es évektől újjáéledő) jelentőségéhez nem igazán férhet kétség.[19] Szabó Magda drámája tehát a Gyulai kezdeményezte, Széchenyi-párhuzamra épülő kultusznarratívát mintegy továbbgondolva a *Szózat* (és Vörösmarty) hatását nemcsak a reformkorra, hanem az 1848–49-es történésekre irányulóan is kivételesnek tünteti fel.

A Széchenyi és Vörösmarty (művei) közti párhuzamnak persze nemcsak a Gyulai-életrajz sugalmazta interpretációjában lelhetjük fel az egyetlen lehetséges forrását, hanem például a *Szózat*nak és a Széchenyi-szövegeknek – különösképpen a *Stádium*nak – az intertextuális összefüggések kínálta együttolvasásában is. Mint arra főként az utóbbi idők *Szózat*-értelmezései felhívták a figyelmet, Vörösmarty költeményének számos fordulata jól felismerhetően a *Stádium* passzusainak

18 „A nemzet 1848-ig a jövendő jobb kor jóslatát hitte benne, s mennél követelőbb, hevesebb lőn vágyaiban, annál kevésbé háborította a nagyszerű halál sejtelme. Midőn a forradalom árja elzúgott, Vörösmarty alig találkozott valakivel, ki azt ne mondotta volna neki: a jóslat teljesült, a nagyszerű halál bekövetkezett. A költő mindig elkomorult ilyenkor, ingerülten mondá: a jóslat még nem teljesült, ez még nem a halál, nem ily halált értett. Gyermekeinek ama versszakok híján kellett megtanulniok a *Szózat*-ot. […] A *Szózat* nem egyetlen kitűnő szüleménye az újabb kor hazafi lírájának, s vannak művek, melyek esztétikai tekintetben felülmúlják, de egyetlenegy sem tett ily nagy és tartós hatást, mert a nemzet legfőbb eszméit, legállandóbb hangulatát fejezte ki." Gyulai, *i. m.*, 387. A 11. versszak „törlésének" másik, sokat idézett történetvariánsa szerint Vörösmarty a költeményeit tartalmazó egyik kötetkiadásból maga húzta ki a beteljesedett próféciaként értelmezett strófát. Ennek filológiai hátteréhez lásd részletesebben: VMÖM, 2, *Kisebb költemények II.*, s. a. r. Horváth Károly, Bp., Akadémiai, 1960, 624–625.

19 Lásd ehhez: VMÖM 2, *i. m.*, 625–632., illetve: Deák Ágnes, *„Forradalmi tartalmú költemény": A* Szózat *tiltás és tűrés határmezsgyéjén az 1850–1860-as években = Tiltva, tűrve, imádkozva, énekelve: Tanulmányok a* Szózat*ról*, szerk. Szanyiszló Lilla, Bp., Reciti, 2017, 117–141.

parafrázisaként került át a vers szövegébe,[20] csak éppen a *Szózat* máig hatóan közismert sorai inkább elfedik, mintsem felidézik a ma már csak kevesek által olvasott *Stádium*ot (és egyéb szöveghelyeket) mint pretextus(oka)t.[21] Széchenyi és Vörösmarty drámában reprezentálódó, együttes kultuszának feltételezhető irodalomtörténeti, illetve szövegközi olvasásból fakadó genezisén túl további megfontolások tárgyát képezhetné az is, hogy vajon mennyiben formálta a drámai történések alakítását az alkotás születésének idején megerősödő és a kormányzati kultúrpolitika által is megtámogatott Széchenyi-kultusznak a hatása.[22] Mindezek tükrében annyi bizonyosan kijelenthető, hogy nem teljesen előzmények nélküli gondolat Széchenyi és Vörösmarty bizonyos műveinek eszme- és hatástörténeti szempontú párhuzamba állítása, ám az az interpretáció, mely elsődlegesen ezeket tekinti felelősnek az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kirobbanásáért, a drámai fikció kultuszt kiépíteni igyekvő szándékának tudható be. Hogy a *Sziluett* mégis többnek mutatkozik e szándék didaktikus kinyilvánításánál, javarészt annak a jó érzékkel megválasztott dramaturgiai megoldásnak köszönhető, amellyel a *Szózat* kiemelkedő közösségi hatását feltételező kultuszképzési mechanizmusok a darab világában a vád (illetve önvád) hangját érvényesítő szólamokban fogalmazódnak meg. Ennek köszönhetően a reformkori költőfejedelem közéleti szerepének drámabeli „hanyatlástörténete" úgy helyeződik tragikus szituációba, hogy mindeközben a párbeszédekben megszólaló (ön)vád valójában az életmű kivételes hatását igyekszik bizonyítani a befogadó számára.

A kultusz megerősítésének feltételezhető szándékán túl azonban a darab nem kizárólag Vörösmarty műveinek, életművének, hanem általában az irodalmi alkotásoknak a nyelvi-performatív teljesítményével is számot vet akkor, amikor a dialógusokban megképződő vita akörül forog, hogy a nemzet életében bekövetkező történelmi változások mennyiben tulajdoníthatóak egy lírai szöveg hatásának. A dramaturgiai szempontból is kulcsszerepet játszó utolsó emlékképben, a nyolcadik medajjonban különösen beszédes megnyilatkozásokra figyelhet fel az olvasó ebben a vonatkozásban. Amikor Perczel Mór elutasítja az első irodalmi sikereit elérő Vörösmarty házassági ajánlatát, döntését többek között az alábbiakkal indokolja:

20 A *Szózat* eszmetörténeti (intertextuális) előzményeit feltáró tanulmányában Korompay Bertalan mutatott rá először a Széchenyi-szövegek jól látható hatására (Korompay Bertalan, *A* Szózat *eszmevilágához*, Irodalomtörténet, 1958/3–4, 436–444.) Az alkotások közti további kapcsolatok ennek nyomán körvonalazódó részletesebb feltárásához lásd még: Szilágyi Márton, *Vörösmarty* Szózat*a és a korabeli politikai diskurzus = Tiltva, tűrve, imádkozva, énekelve*, *i. m.*, 15–25.; Dávidházi Péter, *„…hogy annyi kínt, epedést hijába": Széchenyi bibliai logikája a* Szózat *előzményében = Tiltva, tűrve, imádkozva, énekelve*, *i. m.*, 27–78.

21 Dávidházi, *i. m.*, 28.

22 A Széchenyi-kultusz korabeli jellemzőihez lásd: Gerő, *Képzelt történelem*, *i. m.*, 72.

> PERCZEL […] Az íróktól messze kell menekülnünk, mert ennek az országnak a történelmét az írók szokták nemcsak megfogalmazni, de megvalósítani is, s ezért a nemzet rendszerint hosszú börtönbüntetéssel, esetleg kivégzéssel fizet nekik. Én ismerem az irodalom hatalmát, én nem adom a lányomat sem a költő változó tébolyának, se szent rögeszméinek, az én lányom igazi asszony legyen, anya és feleség. Önöknek egy valódi szerelmük van, Magyarország, az önök felesége minden estéjét maga fogja tölteni, mert önök a haza felemelésén tanakodnak valami vendéglőben. (123.)

Perczel szavainak paradox jellege ezúttal is abból fakad, hogy miközben a szereplők közti viszonyok szintjén az elutasítás kritikus hangú vádakkal illeti az írók közéleti-kulturális tevékenységének magánéleti következményeit, addig az olvasó e bírálatban egy olyan értéktulajdonításra ismerhet rá, mely az irodalom számára a nemzeti történelem (és közvetetten a kulturális emlékezet) alakításában egyedülálló lehetőségeket feltételez. A drámai események sorában az ekkor még csak jóslatként megfogalmazódó megállapítás feltételességét az időben később bekövetkező (de a drámaszövegben korábban már olvasott) események látszanak igazolni. Az irodalmi szövegeknek tulajdonított performatív erő viszont nemcsak tematikus szinten válik a darab párbeszédeinek részévé, a dráma ugyanis 1848–49 és Vörösmarty emlékezetének rögzült vélekedéseit felülírni igyekvő szándékával maga is ennek az elgondolásnak a reprezentatív alkotásaként vállalkozik a történelmi múlt (fiktív) újraírására.

Mindez persze ismerős lehet más Szabó Magda-művek olvasási tapasztalata nyomán is. Az életmű olvasók körében tapasztalt népszerűségével is összefüghet az, hogy a történelmi és a személyes emlékeket felidéző alkotásokban az egykori eseményekhez való hozzáférés látszólag problémátlanul áll rendelkezésre, s az olvasás folyamatosságát nem akasztják meg a közvetítettség kikerülhetetlen közbejöttét jelző, mediális reflexiók, amelyek a szövegekben megképződő világba való belehelyezkedés, s így végső soron a megértés elé komolyabb akadályokat ál-

lítanának. Ám az az alkotói gyakorlat, amely – Soltész Márton találó megfogalmazásával élve – „a történelmet – elsősorban a családtörténetet – a személyes emlékezet és az alkotó képzelet révén a kollektív emlékezet élő-ható közegébe igyekszik visszaemelni”[23], ennél kétségkívül komplexebbnek mutatkozó hermeneutikai szituációba lépteti a művek befogadóját. A Szabó Magda-művek olvasása ugyanis sok esetben azzal szembesít, hogy az életmű jelentős részében a múlt – akár személyes, önéletrajzi történésekre, akár a kulturális emlékezet kiemelt jelentőségű történelmi eseményeire irányuló – (re)konstrukciója olyan szövegeket hoz létre, melyben egymástól elkülöníthetetlen módon szövődik egybe – még a legőszintébbnek ható vallomásokban, magánjellegű megnyilatkozásokban is – a tényszerű, a szubjektív emlék és az alkotó kreálta fikció. Mindezek tükrében a *Sziluett*et nem egyszerűen a Vörösmarty költészete előtti tisztelgő főhajtás irodalmi-színházi produktumaként, nem is csak a forradalom és a szabadságharc emlékezetének újragondolásaként érdemes szemlélnünk, hanem olyan alkotásként, amely Szabó Magda írásról, irodalomról és (irodalmi) emlékezetről való gondolkodására vonatkozóan is fontos tanulságokkal szolgálhat.

23 Soltész Márton, *Szabó Magda „korszerűsége”: Adalékok egy írói gyakorlat geneziséhez*, Kortárs, 2019/12, 84.

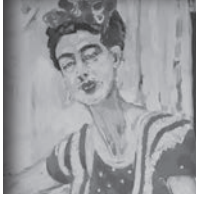

LADÁNYI ISTVÁN

ÁTBUKIK TRIPTICHON

A BAL SZÁRNYON: A MADARAK RÖPTÉT

még régebben a madarak röptét figyeltük
az esti versenyeket a vihar előtti változásban
elszánt játékukat a szélben a gravitációban

az improvizáció extázisát az óriás gömb
horizontján egyre fokozva a kis testek kitettségét
a légáramban vitorlázva a halott anyag felett

csapatostul törtek elő a ház mögül bolond
repülésben kilőve magukat a langyos szélbe élvezték
ahogy ellentart bőrükig átfújja borzolja tollukat

aztán visszakanyarodva a ház mögötti szélárnyékba
majd a tető felett átbukva megint bele a szélbe
együtt kötelékben egész testükkel nevetve

SZÉTHASADT FŐTÁBLA: NYÁR

itt kamasz fiúk ugrálnak a móló pereméről fejest
talpast összefogott térddel seggest virtuskodva buknak
alá a mélybe már reggel óta megállíthatatlanul

egymást biztatva a csobbanásokat túlkiabálva
aztán mohón esznek és elhevernek majd folytatják
nevetve belefeledkezve a végtelen délutánba

közben a madarakat nézem a kijelzőn riadt
cikázásukat a bemozduló remegő harctéri videókon
célja vesztett röpködésüket a detonációk

hirtelen köréjük növő vadul szerteágazó erdejében
a légnyomás verdeső riadalmát széttördelt
röppályájukon feleslegességüket a képben

a kapkodva dokumentált eseményben
földről felkapott szemét az objektívre hullott
hamu nejlonzacskó a szélben széthasadt nyarunk

A JOBB SZÁRNYON: ELMARADT MEGFONTOLÁSOK

valamiért mindig elhalasztottuk hogy megfontoljuk
hogy együtt megbeszéljük persze hogyan is lehetne
erről beszélni hogy adott esetben végül is mi legyen

helyette sorra olvassuk a híreket az eszeveszett
kommenteket ki kinek az anyját hogy honnan
jött hová menjen meg hogy a vérző száját telibe

hírek takarják el a híreket képek a látványt halál
takarja el a halált az összes eltakarja az összes emberét
aztán meg hogy az a bolond faszi brutálisan meggyilkolta a kedvesét

hogyan ugyan hogyan lehet nem brutálisan meggyilkolni
kérdezem aztán megnézem hátha valaki szóvá teszi de csak
a szokásos online lincselés ráunok kilépek görgetek tovább

talán meg kellett volna már beszélnünk hogy ne a pincében
guggolva töprengjünk meddig lehet ezt bírni hogy mikor
adjuk fel hogyan oldjuk meg ha már ide jutottunk

meddig várakozzunk amikor már nincs mire várni
amikor az idő átbukik önmaga értelmén
kell-e búcsúzni menjen-e üzenet ki segítsen kinek

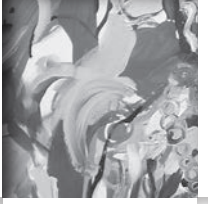

A CSUKOTT SZÁRNYAKON: INDOKOLATLANUL TÚLFESZÍTVE

Éppen igyekszik a végére járni. Néhány
erős inger. Egy tévedés szerkezete, a túlpartról
a város esti sziluettje, egy elveszett karóra,
őzhúgy szaga, elé táruló két páratlan kebel,
hitelt ad egy vonzó emlék ígéretének, egyszerre
csak egy kidőlt fal beteríti. Felgyorsul a film,
bedől a kanyarban, indokolatlanul túlfeszítve
a biztonsági övet. Meglazult zsanér. Valami elveszi
előle a napot. Nekiindul, elbizonytalanodik,
megtorpan, átbukik egy fogalom peremén.

MAGDALENA ROGUSKA-NÉMETH

TRANSZNYELVŰ SZERZŐK TRANSZKULTURÁLIS IRODALMA A KORTÁRS MAGYAR IRODALOM KONTEXTUSÁBAN

BEVEZETÉS

A transzkulturális kutatások utóbbi két évtizedben tapasztalható felívelése Wolfgang Welsch nevéhez, illetve paradigmaváltó tanulmányához köthető,[1] azonban több szerző – köztük Ángel Rama vagy Mary Louise Pratt – a fogalom eredeti, Fernardo Ortiz kubai antropológus által 1940-ben megalkotott jelentéséhez térnek vissza. Welsch tanulmánya vitairatként is felfogható, hiszen a multi- és az interkulturalizmussal szemben határozta meg a transzkulturalizmust, jelentős perspektívaváltást hozva nemcsak az irodalomtudományban, de az antropológia, az etnológia és a kultúratudomány területén is. Minden bizonnyal ennek is köszönhető, hogy az interkulturális és multikulturális tanulmányok ma már nem számítanak élvonalbelinek, bár az 1970-es években széles körben alkalmazták mind elméleti, mind gyakorlati szempontból. Éppen ezért nem véletlen, hogy Arianna Dagnino, akit a transzkulturalizmus és az irodalom összefüggéseinek legjelentősebb kortárs kutatójaként tart számon az irodalomtudomány,[2] szintén a welschi intenciók nyomában halad, bár egyes állításait magyar közegben is kritikával illették – hogy csak Nagy Hajnalka vagy Németh Zoltán vonatkozó írásaira utaljunk.[3] Tanulmányom – a fentiek nyomán – a transzkulturalizmust tág fogalomként kezeli, amely a kulturális keveredés jelenségére összpontosít, a többnyelvűség, a többkultúrájúság, a kulturális és nyelvi határhelyzetek, határátlépések, összeütközések terepére.

SZERZŐI POZÍCIÓK TIPIZÁLÁSA A TRANSZKULTURALIZMUS KONTEXTUSÁBAN

A transzkulturális irodalom kapcsán leggyakrabban olyan fogalmak vetődnek fel, mint a mobilitás, a felhasznált nyelv (az írás nyelve) és az identitás kérdése. Ezeknek a tényezőknek az áttekintése abban segíthet bennünket, hogy rámutassunk, melyek azok a helyzetek és pozíciók, amelyekben lehetőségként leginkább benne rejlenek

1 Wolfgang Welsch, *Transculturality: The Puzzling Form of Cultures Today = Spaces of Cultures: City, Nation, World*, szerk. Mike Featherstone, Scott Lash, London, Sage, 1999, 194–213.

2 Lásd pl.: Arianna Dagnino, *Global Mobility, Transcultural Literature, and Multiple Modes of Modernity*, Transcultural Studies, 2013/2, http://heiup.uni-heidelberg.de/journals/index.php/transcultural/article/viewFile/9940/5677 [2022. 10. 28]; Arianna Dagnino, *Transcultural Writers and Novels in the Age of Global Mobility*, West Lafayette, Indiana 2015.

3 Erről bővebben lásd: Magdalena Roguska-Németh, *Transculturalism in literature as reflected in the works of translingual writers from the Hungarian cultural context*, World Literature Studies, 2022/3, 35–47.

a transzkulturális irodalom létrejöttének feltételei. Ehhez érdemes szemügyre vennünk a következő, Németh Zoltán által készített felosztást:

Életrajzi szempont:
(A ország: a szerző első nyelvével / anyanyelvével egyező ország, B ország: a szerző első nyelvével / anyanyelvével nem egyező ország; A nyelv – a szerző első nyelve / anyanyelve; B – a szerző második nyelve)

Nem mobilitás (a szerző születési helyén lakik)

- A országban lakik és A nyelven ír (pl. a magyarországi magyarul író szerző)
- A országban lakik, A és B nyelven ír (pl. magyarországi író, aki nemcsak magyarul, de angolul is ír)
- B országban lakik, de A nyelven ír (pl. a határon túli magyar írók, akik magyarul írnak)
- B országban lakik, A és B nyelven ír (pl. azok a határon túli magyar írók, akik nemcsak magyarul írnak, hanem szlovákul, románul, szerbül stb. is)
- B országban lakik és B nyelven ír (pl. azok a határon túli magyar írók, akik szlovákul, románul, szerbül stb. írnak).

Mobilitás (politikai, gazdasági, családi vagy más ok miatt emigráció B országba)

- B országban lakik, de A nyelven ír (pl. az ún. nyugati magyar írók, mint Márai Sándor)
- B országban lakik, A nyelven ír, de felhasználja a B nyelv szavait és kifejezéseit is (az ún. hibrid nyelv használata)
- B országban lakik, A és B nyelven is ír (bilingvális írók)
- B országban lakik, B nyelven ír, de felhasználja az A nyelv szavait és kifejezéseit is (az ún. hibrid nyelv használata, pl. Melinda Nadj Abonji műveiben)
- B országban lakik és B nyelven ír.[4]

4 Németh Zoltán, kézirat, 2021.

KIK A MAGYAR SZÁRMAZÁSÚ TRANSZNYELVŰ ÍRÓK?

Ebben a tanulmányban a transzkulturális íróknak azzal a csoportjával kívánok foglalkozni, akik a saját vagy a szüleik mobilitásának az eredményeként kerültek születési helyüktől eltérő országba és ennek az országnak a nyelvén írnak. Vizsgálódásom tárgya tehát az ún. transznyelvű írókra irányul, vagyis az olyan szerzőkre, akik nem az anyanyelvükön (bár sok esetben első nyelvükön) írnak. Vannak közöttük – elsősorban – migráns írók, akik politikai, gazdasági, családi stb. okok miatt vándoroltak ki Magyarországról, és gyakran kénytelenek voltak nulláról kezdeni az életet egy új országban az ott beszélt nyelv ismerete nélkül. Ilyen író volt például Agota Kristof (1935–2011), aki huszonegy évesen, az 1956-os forradalom leverése után illegálisan lépte át az osztrák határt. Végezetül egy kis faluban telepedett le az egyik francia nyelvű svájci kantonban, és ott is élt egészen 2011-ben bekövetkező haláláig. Franciául csak több év elteltével kezdett el írni, amikor már elegendő mértékben sajátította el az idegen nyelvet. Élete ezen szakaszának a történetét *L'analphabète* (*Az analfabéta*) (2004) című önéletrajzi írásában mesélte el. Legfontosabb irodalmi teljesítményének azonban a *Le Grand Cahier* (*A nagy füzet*) (1986) című regényét tartja az irodalomkritika, valamint a folytatását: a *La Preuve*-et (*A bizonyíték*) (1988) és a *Le Troisième mensonge*-t (*A harmadik hazugság*) (1991).

Szintén Svájcban, bár nem francia, hanem német kantonban telepedett le a vajdasági származású és németül író Melinda Nadj Abonji (1968–). Ellentétben Kristoffal, aki önállóan döntött arról, hogy elhagyja a szülőföldjét, az emigrációjáról szóló döntést a szülei hozták meg, hiszen csak ötéves volt, amikor a családja kivándorolt Nyugatra. Az emigrációban való felnövekedés nehézségeiről és a visszavonhatatlanul elvesztett haza utáni vágyakozásról szól a *Tauben fliegen auf* (*Galambok röppenek fel*) (2010) című, több rangos díjjal (többek között Német Könyvdíjjal és Svájc Könyvdíjjal) jutalmazott önéletrajzi regénye. Legújabb könyvének, amely 2017-ben jelent meg *Schildkrötensoldat* [Teknős katona] címen, szintén több magyar szála van, a főszereplőjétől, Kertész Zoltántól kezdve, aki hasonlóképpen, mint maga a szerző, a Vajdaságból származik.

A transznyelvűség kapcsán mindenképpen meg kell említeni Edith Bruck (1931–) nevét is, aki fiatal lányként hagyta el Magyarországot, bár az ezzel járó körülmények

gyökeresen eltérőek voltak azoktól, amelyek miatt a két korábban említett szerző vándorolt ki a szülőföldjéről. Zsidó származású magyar családban született Tiszakarádon, ahonnan a második világháború idejében deportálták őt a szüleivel és két testvérével együtt. Több koncentrációs táborban tartózkodott. Az édesanyja Auschwitzban halt meg, az édesapja és a bátyja Dachauban. A táborokból való felszabadulás után először Magyarországon, majd Csehszlovákiában és Izraelben, 1954 óta Olaszországban él. Több mint húsz prózai és lírai kötet szerzője, amelyekben gyakran visszatér gyermekkorához és a koncentrációs táborokban való tartózkodásához kapcsolódó traumához. Az utolsó könyvéért, az *Il pane perduto* [Az elveszett kenyér] (2021) című szintén önéletrajzi jellegű írásáért rangos olasz díjat kapott – a Premio Strega Giovannit.

További három szerző az ún. migránsok gyerekeinek a nemzedékéhez tartozik, ez a kategória a már Magyarországon kívül született írókra vonatozik. Az angolul író Tibor Fischer (1959–) első és legismertebb könyve az *Under the Frog* (*A béka segge alatt*) című regény, amelyet a szerző édesapjának a története ihletett. A könyv a második világháború végétől az 1956-os eseményekig terjedő időszakot öleli fel. Két fiatal kosárlabdázó, Gyuri és Pataki barátságának a történetét meséli el, miközben a kommunista rendszer „vívmányait" parodizálja. A fekete humorú történet felkerült a Booker-díj rövid listájára.

A frankofón Viviane Chocas (1962–) a *Bazar magyar* (*Magyar bazár*) (2006) című önéletrajzi jellegű regényének főszereplője, Klára, csak az ízeken keresztül tudja megélni magyarságát. Szülei ugyanis a teljes és tökéletes asszimiláció hívei. A családi múlt olyan tabu, amely a hallgatás falából épül fel Klára számára. Magyar identitásának központi helyszíne az ebédlő asztala, hiszen édesanyja magyar ételeket főzött, a lány magyar ízeken nőtt föl. A *Bazar magyar*ban a főszereplő az ízek nyomán igyekszik megtalálni magyar identitását, megalkotni azt, amit a szülei eltitkoltak előle.

Zsuzsa Bánk (1965–) németül ír, több, a kritika által elismert regény és novelláskötet szerzője. A legtöbb kitüntetést a *Der schwimmer* (*Az úszó*) (2004), egy magyar család történetéről szóló regénye kapta, amelynek a cselekménye az 1956 utáni Magyarországon játszódik. Az utolsó, *Sterben im Sommer* [Halj meg nyáron] (2020) című műve szintén Magyarországon, nevezetesen a Balatonnál játszódik, egy németországi rákos beteg apa történetét meséli el, aki úgy dönt, hogy az utolsó nyarát a szülőföldjén tölti.

A transznyelvű írók egy külön kategóriájába sorolhatók még azok a magyar származású szerzők, akik nem azonosulnak egyetlen nemzettel, nyelvvel vagy kultúrával sem, több országban nőttek föl és több kultúrához kapcsolódnak. Ilyen például az angolul író Inez Baranyai (1949–), aki magyar szülőktől született Nápolyban, Olaszországban. Gyerekkorában a szülei Ausztráliá-

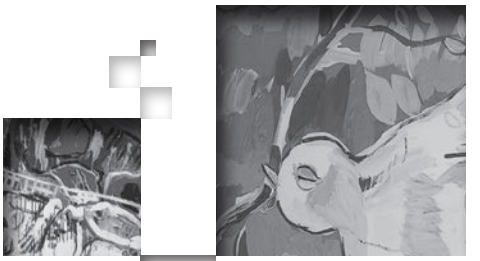

ba emigráltak, ahol a jövendő írónő elvégezte a tanulmányait. Közben tinédzserként két évig Malayában lakott a szüleivel, majd már felnőttként rengeteget utazott és több országban élt rövidebb vagy hosszabb ideig (többek között Délkelet-Ázsiában, Európában, Marokkóban, Indiában, USA-ban). Több mint egy tucat kritikailag elismert, gyakran önéletrajzi elemeket tartalmazó könyv szerzője (pl. *Pagan* [Pogány], 1990, *With the Tiger* [A tigrissel], 2008, *Always hungry* [Mindig éhes], 2011, *Local Time: a memoir of cities, friendships and the writing life* [Helyi idő: városok, barátságok és az írói élet emlékirata], 2015).

Szintén több országhoz kötődik a németül író Ilma Rakusa (1946–), aki Dél-Szlovákiában, Rimaszombatban született magyar anya és szlovén apa gyerekeként. Korai gyermekkorát Budapesten, Ljubljanában és Triesztben töltötte, ahonnan Zürichbe, jelenlegi lakóhelyére került. *Mehr Meer* (*Rengeteg tenger*) (2011) című önéletrajzi írásában, amelyért többek között Svájc Könyvdíjat kapott, sajátos költői nyelven írja le azt az utat, amely Rimaszombattól Zürichig vezette. Az idegenség és az ideiglenesség érzéseiről ír, amelyek egész gyermekkorát végigkísérték. Ezenkívül verseket is ír és fordít franciából, oroszból, szerbhorvátból és magyarról németre.

Kiváló magyar-német fordítóként is ismert Terézia Mora (1971–), aki azonban csak bizonyos fenntartásokkal tekinthető transznyelvű írónak. Sopronban született és a magyarországi német diaszpórában nőtt fel, ami gyakorlatilag azt jelentette, hogy a gyermekkorától kezdve mind a németet, mind a magyart használta. Az első nyelv, amellyel kapcsolatba került, a német volt – az anyja anyanyelve. Ugyanakkor magyar volt az iskola nyelve, amely nagyrészt íróvá formálta. Technikailag Mora tehát kétnyelvű, de hasonlóan más transznyelvű szerzőkhöz, a németül való írás megkezdése egyenértékű volt az esetében a magyar nyelv „elutasításával", amely az első „irodalmi nyelve" volt. Amit még érdemes hangsúlyozni, Mora egyike azon kevés transznyelvű szerzőknek, akik úgy írnak transzkulturális regényeket, hogy azokban kevéssé alkalmazzák az önéletrajzi konvenciót. Összesen hat, többször díjazott prózai mű szerzője (többek között az *Alle Tage* (*Nap mint nap*) [2004], *Der einzige Mann auf dem Kontinent* (*Az egyetlen ember a kontinensen*) [2009], *Das Ungeheuer* (*A szörnyeteg*) [2013] című regényeinek), amelyekben visszatérnek olyan témák és motívumok, mint a másság, az elidegenedés, a kirekesztés.

MIRŐL ÉS MIT ÍRNAK A TRANSZNYELVŰ ÍRÓK?

Ha megnézzük az eddig említett és más transznyelvű szerzők írásait, kiderül, hogy a szövegeiknek több közös vonásuk van, mind a cselekmény, mind a strukturális és nyelvi megoldások szintjén. A hasonlóságok elsősorban a szövegek tematikájában láthatók. A transznyelvű szerzők írásainak jelentős része identitástörténet, amelyekben olyan témák és motívumok szerepelnek a leggyakrabban, mint:

- a migráció tapasztalata, az utazással és a mozgásban való levéssel kapcsolatos élmények;
- az idegen nyelv mint kommunikációs eszköz és irodalmi nyelv elsajátításának a folyamatai, az anyanyelv „elvesztése";
- a saját és az ősök múltjával való elszámolás (az emlékezet és az utóemlékezet problematikája);
- az elidegenedés, a kirekesztés és a másság tapasztalata;
- az evés és az ivás mint identitásformáló tényezők stb.

Ezenkívül hasonlóságok láthatóak a formai megoldásokon belül is. A transznyelvű szerzők műveinek a szerkezetét és a nyelvi rétegét nézve szembetűnő szövegeik hibrid jellege. Ennek a jelenségnek a példájaként szolgálhat az ebben a tanulmányban már többször említett Melinda Nadj Abonji *Galambok röppenek fel* című regénye. A könyv fő szövege német nyelven íródott, de sok olyan szó, kifejezés és akár egész mondat is található benne, amelyek más nyelvekből, főleg a magyarból, de az angolból, a szerbből és a svájci németből származnak. Ha viszont megnézzük a transznyelvű szerzők által preferált műfajokat, kiderül, hogy leggyakrabban vagy önéletrajzokkal, vagy önéletrajzi elemeket tartalmazó narrációkkal van dolgunk, bár nyilvánvalóan ez nem az egyetlen kifejezési forma.

VAN-E A TRANSZNYELVŰ ÍRÓKNAK HELYÜK A MAGYAR IRODALMI KÁNONBAN?

Nyilvánvaló okok miatt a transznyelvű írók olyan szerzők, akiknek a munkásságát nem lehet egyértelműen besorolni a nemzeti irodalmak egyikébe sem. Mindannyiuk működési területe (legalább) két nemzet, nyelv és kultúra között található. Műveik olyan történetekből állnak, amelyek feloldják a kultúrák és nyelvek határait, kultúraközi helyzeteket hoznak létre. Emiatt munkásságuk sokszor e két kultúra, két irodalom közti senkiföldjén találja magát, ami akadályozza kanonizációjukat. Ennek ellentmondani látszik, hogy egzotikusnak látszódnak, ebből kö-

vetkezően irodalmilag vonzók lehetnek, sőt a kiadók szempontjából is attraktívak. Viszont nehezen foglalják el a helyüket azokban a nemzeti irodalomtörténetekben, amelyek a homogén nyelv- és nemzetfelfogás őrzői. Gyakran az irodalomkritika is csupán érdekességként kezeli ezeket a műveket.

A transznyelvű írók nem férnek bele a magyar irodalomtörténetekbe sem. Magyar származású, de nem magyarul író szerzőket a 20. századi magyar irodalomtörténetek nem említenek.[5] Kivétel a 2007-ben megjelent *A magyar irodalom történetei* című háromkötetes irodalomtörténet III., 20. századi része Szegedy-Maszák Mihály és Veres András szerkesztésében.[6] Ebben két helyen is szó esik transznyelvű írókról. Hites Sándor *A száműzetés prózairodalmáról a 20. század második felében* című fejezetében fejti ki, hogy a nyugati magyar irodalomból nem zárhatók ki azok a szerzők, akik nem magyar nyelven írnak, hiszen „az anyanyelv nem egyértelmű kritérium".[7] A fejezet további részében azonban már nem foglalkozik a transznyelvű írókkal, csupán magyar nyelven író nyugati szerzők munkáinak elemzésére szorítkozik.

Szegedy-Maszák Mihály *A magyarság (nyelven túli) emléke* című fejezetet viszont teljes egészében egy transznyelvű író, Tibor Fischer munkásságának szentelte, s ezzel tulajdonképpen elismerte, hogy a szerző angolul írt regényei a magyar irodalomtörténetnek is részét képezik:

„A 20. században döntő fontosságra tett szert az a magyar nyelvű irodalom, amelyik nem az államhatárokon belül jött létre. A század végére azután a gazdaságit követő kulturális egységesülés következtében már egyre több olyan mű is keletkezett a nyugati országokban, amely

5 Lásd pl.: Kulcsár Szabó Ernő, *A magyar irodalom története 1945–1991*, Akadémiai, Budapest, 1993; Schein Schein Gábor – Gintli Tibor, *Az irodalom rövid története 2*, Jelenkor Pécs, 2007; Németh Zoltán, *A magyar irodalom története 1945–2009*, FHV UMB, Besztercebánya, 2009; Grendel Lajos, *A modern magyar irodalom története – Magyar líra és epika a 20. században*, Kalligram, Pozsony, 2010; Gintli Tibor (szerk)., *Magyar irodalom*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2010.

6 Szegedy-Maszák Mihály, Veres András szerk., *A magyar irodalom történetei 1, 2, 3*, Gondolat, Budapest, 2007.

7 Hites Sándor, *A száműzetés prózairodalmáról a 20. század második felében* = Szegedy-Maszák Mihály szerk., *A magyar irodalom történetei 3*, Gondolat, Budapest, 2007, 702.

nem a nyelv révén kapcsolódott a magyarsághoz. A külföldön élő magyar származású szerzők tevékenysége afféle *függeléknek* tekinthető a magyar irodalom története szempontjából."[8] (kiemelés: MRN)

Ez az idézet szép bizonyítéka annak is, hogy a transznyelvű írók a nemzeti irodalomtörténeteknek csak a margóján helyezkednek el. Szegedy-Maszák Mihály „függelék"-nek nevezi Fischer műveit a magyar irodalomtörténet szempontjából, vagyis kettős játékot játszik: egyszerre avatja ezt az életművet a magyar irodalomtörténet részévé, és vitatja is el tőle a teljes jogú „tagság"-ot. Szegedy-Maszák Mihály gesztusa és eljárása minden óvatossága ellenére alapját is képezheti egy jövőbeli transzkulturális irodalomtörténetnek, bár pesszimista vagyok ebben a tekintetben.

A nem anyanyelvükön író magyar szerzők művei tehát majdnem teljesen kimaradnak a hivatalos magyar irodalomtörténetekből. Egy másik kérdés, amely ettől nem elválasztható, és további mélyreható megfontolást igényel, az, hogy vajon milyen a transznyelvű szerzők státusza azon országok irodalmában, amelyek nyelvén írnak. Vajon a transznyelvű írók teljes kirekesztésre vannak ítélve, sorsuk az elkerülhetetlen feledés? Vagy esetleg van esélyük bekerülni a világirodalmi kánonba, ahol nem a nyelv a kiindulópont? Ezek a kérdések egyelőre nyitottak maradnak.[9]

8 Szegedy-Maszák Mihály, *A magyarság (nyelven túli) emléke* = Szegedy-Maszák Mihály szerk., *A magyar irodalom történetei 3*, Gondolat, Budapest 2007, 831.

9 Erről bővebben lásd: Magdalena Roguska-Németh, *Transculturalism in literature as reflected in the works of translingual writers from the Hungarian cultural context*, World Literature Studies, 2022/3, 35–47.

2020

FELLINGER KÁROLY

OXIGÉNHIÁNY

A labirintus biztonságot nyújt, a
halál biztonságát. Elsőnek engem
enged bemenni oda az Isten, a
költőkkel kivételt tesz, őrangyal

figyel, körözve fölöttem, mint a sas,
kíváncsisága kiéheztette.
Aki szembejön velem, láthatatlan,
de megkerülhetetlen, zebrákat fest

elém, egyfajta biztonságot, vagy csak
a látszatot, ami a jéghegy csúcsa,
amire nemzete zászlaját tűzte
ki egy múlt századi hős sarkkutató.

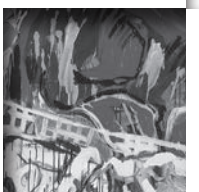

HELYEZKEDÉS

Az orvos azzal vigasztal, egyszerű
pánikbetegség. Nem pánikolok be,
de meggyszedés közben, amikor fújja
a szél a leveleket, mozog, inog

a föld alattam, szédülök, akár a
tömegrendezvényeken, mintha egy nagy
mérlegen, mázsán állnék, amivel a
fáradt teherautók súlyát mérik,

mintha az mozogna a talpam alatt,
keresve a nyugalmi állapotot.

NEM

Nem bízunk eléggé az igazságban.
Amikor a bűnnel hadakozik, saj-
nálkozva bedobjuk a törülközőt,
természetesen, csak a hófehéret.

Az ágyon heverő ruhadarabok
megmutatják, mennyire esendőek
vagyunk. Amikor éjszaka felkelek
vizelni, s villanyoltáskor meglátom

a nadrágomat, olyan érzésem tá-
mad, mint mikor a hóhért összezárják
a kivégzés előtti éjszaka az
örökké várakozó áldozattal.

Házőrző eb a szabadságunk, hogyha
az ugatása éjszaka felébreszt,
virslivel megetetjük, s ettől aztán
az égen a telihold majd' kipukkad.

MAROSZ DIÁNA

RÁCSOK

próbál megkapaszkodni
a falban az alumínium ajtókeretben kitépni
magát a rendőrök és a mentősök
kezéből hosszú haja a sötét
folyosó padlóját verdesi a gyerekei
végignézik ahogy az anyjukat kezénél-lábánál fogva
vonszolják ahogy hangosan nyüszít
a rémülettől oda nem
oda soha nem térhet vissza de kinyílik
az ajtó és mögötte a rettegett
pszichiátria éjszakai
világa

egy ágyra dobják vastag kötelekkel
kötik ki kezét-lábát mindkét alkarján
véres vágások futnak végig minek
csináltad ezt magaddal mi volt a bajod
már megint veti oda élete párja miközben
segít kikötni a bal kezét az éjszakás nővérnek hiába
könyörög neki szabadíts ki innen
a gyerekek az ajtóból nézik ezennel megfosztjuk
cselekvőképességétől gondnokság alá
helyezzük gondnoka
a férje lesz

a lábára rádobnak egy takarót hasizmát
megfeszítve próbál felülni de a kötelek
nem engedik segítség nem vagyok gonosztevő
miért teszik ezt velem
nem is sejti hogy a gyerekei
az ablak alatt állnak
a lánya megpróbál
bekiabálni anya szeretünk de a személyzet
elzavarja mit képzelsz mit hangoskodsz itt
éjnek évadján

kérem legalább a telefonomat
ne vegye el próbálkozik az osztályon
tilos a mobil használata a nővér
szemében megvetés villan szó nélkül
kimegy a teremből a villanyt
égve hagyja az ajtó
bezárul segítség zokogja üvölti azonnal
hagyja ezt abba jön vissza a nővér
ha nem marad nyugton a mellkasát is
lekötöm egy övvel
megijed már csak
nyöszörög az ajtó újra
becsapódik és ő ott fekszik

kikötve
végtelenül magányosan
kereszt alakban
kifeszítve
mint Jézus Krisztus

lekötözött kezével próbálja feljebb húzni
a takarót centiről centire a kötél
mélyen belevájódik a borotvával vágott
sebekbe a mennyezetet nézi a sárga
neon éles bántó fényét
elmenekülni innen zakatol
a fejében a kétségbeesés ez tényleg én vagyok gondolja
az őrület határán
egyensúlyozva

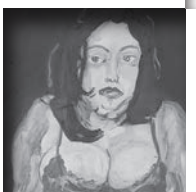

az erdő szélén várták
autókkal velünk kell jönnie asszonyom de hát
nekem semmi bajom itt lakom öt percre szépen
hazamegyek nem fogok semmi rosszat csinálni
ígérem be kell vinnünk ne próbáljon
szökni mit gondol maga idecsődíteni ennyi
embert
a plafont nézi a repedéseket próbál
függetlenedni a testétől felülről
látja magát a szenvedőkre
gondol az évezredek során megkínzott emberek
millióira mit érezhettek mire gondolhattak hogyan bírták elviselni
a kínt

nyílik az ajtó az éjszakás
nővér kőarccal műanyag pohárból langyos vizet
kortyoltat vele nehéz fekve nyelni
kérem próbálkozik suttogva nagyon alázatosan
kérem én nem tudok a hátamon
aludni nem oldozná el legalább az egyik
kezemet némi habozás után eloldja
a bal kezét sajognak
a sebek nagy nehezen a jobb oldalára fordul bal lába
megfeszül jobb csuklóján bevág
a kötél mégis hálás próbál valahogy
elaludni a boldog öntudatlanságba
menekülni

a folyosón reggeli
zajok edénycsörömpölés megjött a reggeli műszak
végre egy másik nővér az ajtóban rögtön
leteremti hát maga mit művelt itt
az éjjel ennyire neveletlen
szégyellje magát kérem kimehetnék
vécére suttogja szégyenkezve hogyhogy nem adtak
magára pelenkát s ha én most
eloldozom mi garantálja hogy nem csinál megint
cirkuszt megígérem jó leszek
nagyon jó

alig bír lábra állni mezítláb biceg ki
a folyosóra bátortalanul
bekopog a nővérszobába kérem kaphatnék
egy betétet majd a reggeliztető nővértől kérjen a vécében
remegő kézzel húzza le az alsóneműjét mindene
véres a farmerja is nincs mit tenni vissza kell húznia
újra át a folyosón vissza az ágyba kába
a feje éjjel valami nyugtató injekciót szúrtak belé
reggeli kiáltja az ajtóban egy fiatal mosolygós arc kérem
egy betétre lenne szükségem persze hozom nem akar
lezuhanyozni kérdi együttérzően
a fiatal lány ó de igen
ha lehet

térül-fordul visszatér egy kinyúlt
melegítővel és egy paplanhuzattal ezt törülköző helyett
hoztam mert azt nem találtam kezébe nyom
egy tusfürdőt papucsot is hoz a raktárból a forró víz
végigcsurog a testén mint a megváltás olyan
felszabadító az éjjeli lidércnyomás után próbál
beletörölközni a paplanhuzatba remeg
keze-lába lába a használt betétet
a szemetesbe dobja az új keskeny nincs rajta
ragasztócsík szinte semmit sem ér az éjjeliszekrényen
ott várja a reggeli nem bír
enni végtelen hálát érez az egyetlen
személy iránt aki emberségesen
bánik itt vele

már jön is újra költözünk
újságolja meglódítja a kerekes
vaságyat a kilencesbe mennek ugyanoda
ahol akkor lakott amikor először
feküdt be önszántából itt majd
kigyógyul a depresszióból
három nap múlva saját felelősségre
hazakérte magát az őrültek házából ahol
ketrecbe zárják a betegeket ahol
hetekig nem történik semmi ahol
megállt az idő nincs mobil és nem tarthatsz
kapcsolatot senkivel az erkélyajtó kilincse
hiányzik sűrű acélrácson keresztül látszik
a kinti világ a szabad emberek akiket nem helyeztek
gyámság alá

óvatosan mozgatja a végtagjait ez már szinte
boldogság elfordulhat az oldalára kimehet
a folyosóra az ebédlőbe a puffadt arcú üveges tekintetű
kényszeres mozgásokat végző magukban motyogó
betegek közé
talán egyszer majd
kiengedik innen és akkor ő már soha de soha
nem lesz rossz és mindig
nagyon jól fog viselkedni és többet nem menekül el
otthonról mert minden jobb mint
kikötve lenni és akkor majd megpróbálja
kitörölni az emlékezetéből
a megaláztatás és a végtelen kiszolgáltatottság
rettenetét

BAZSÓNÉ SŐRÉS MARIANNA – BARNA LÁSZLÓ

A FIATAL SZABÓ LŐRINC FORDÍTÁSA: *A PUSZTAI FALU*

A ’70-es évektől a nemzetközi fordítástudományi diskurzusban egyre növekvő igény mutatkozott arra, hogy a fordítástudomány – mint addig inkább alkalmazott nyelvészeti diszciplína – kultúratudományos kérdésekre is választ adhasson. A hazai kontextusban kevés kivétellel csak az elmúlt évtizedben kerül előtérbe a kultúratudományos szemlélet a fordításelemzésben.[1] Mindazonáltal e szemlélet szükséges ahhoz is, hogy a 20. század talán legjelentősebb műfordítója, Szabó Lőrinc fordítói megoldásairól és a rá jellemző, gyakorta emlegetett elemző–értelmező hajlamáról tárgyalhassunk.[2] Jelen dolgozatban egyfelől filológiailag térképezzük fel Szabó Lőrinc fordítását, *A pusztai falu* című Stifter-prózát, másrészt a forrásnyelvi és a fordításszöveg párhuzamos olvasása során észlelt fordítási problémákat, szintaktikai és szemantikai eltéréseket, kultúraközi és időbeli távolságokat kiemelve kíséreljük meg illusztrálni a fiatal műfordító-költő fordítói attitűdjeit.

Szabó Lőrinc 1935. május 1-én családjával a budapesti Volkmann utca 8. első emeletére költözik, s itt is lakik 1957-ben bekövetkezett haláláig. Hozzátartozói ma is ebben a lakásban őrzik a könyvtárszobáját eredeti állapotában. E helyiségben a többi közt megtalálható az a német nyelvű, gót betűs kötet is, amely alapján Szabó Lőrinc a fordítói munkáját végezte.[3] E példányban az autográf margináliák összesen 46 alkalommal fordulnak elő, ebből 16 gyorsírásos széljegyzet, továbbá 30 szövegrész-aláhúzás vagy pedig sorvégi, illetve sor előtti függőleges vonallal való megjelölés.[4] A műfordító által kiemelt szövegrészek is elemzésünk tárgyát képezik.

1 Itt a többi közt Kappanyos András akadémiai értekezéséből készített monográfiáját és annak folytatását, legújabb kötetét is szükséges megemlíteni: Kappanyos András, *Bajuszbögre: lefordítatlan. Műfordítás, adaptáció, kulturális transzfer*, Bp., Balassi, 2015; Kappanyos András, *Túl a sövényen*, Bp., MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2021.

2 Kulcsár-Szabó Zoltán, *Fordítás és (ön)értelmezés: A fordítás mint elemzés és kommentár Szabó Lőrinc műfordításaiban*, Tiszatáj, 62. évf., 7. sz., 63–83, 64.

3 *Das Heidedorf, Der Hochwald: Adalbert Stifters ausgewählte Werke in sieben Bänden*, hrsg. von Otto Rommel, o. O., Karl Prochaska (Deutsch–Österreichische Klassiker-Bibliothek), Bd. I., o. J.

4 Szabó Lőrinc a Gabelsberger–Markovits-rendszert használta, melyet időközben a saját képére is formált. A rendszer tökéletlenségei miatt 1927-ben újonnan bevezetett egységes magyar gyorsírásos rendszerre a műfordító-költő nem tért át. A Gabelsberger–Markovits-rendszer egyik problémája például, hogy azonos jellel rögzít több toldalékot is, ami egyúttal Szabó Lőrinc gyorsírásának a fejtését nehezíti vagy teszi több helyen lehetetlen-

Szabó Lőrinc korábban jelent meg az irodalmi életben műfordítóként, mint eredeti költői minőségében. A költő ígéretességét Babits felfedező szava garantálta még csak a Centrál kávéházbeli irodalmi börzén, amikor barátai már műfordítóként foglalkoztatják a fiatal egyetemistát. Német nyelvből ebben az időszakban kevesebbet fordít: költőket (első számú példaképétől, Stefan Georgétől néhány verset, később saját folyóirata, a Pandora számára 1927-ben programszerűen a Kurt Pinthus szerkesztette német *Menschheitsdämmerung* című antológia klasszicizálással vegyülő avantgárdjának néhány darabját,[5] majd az életre szóló mértékül vállalt Goethe verseit a német klasszikus halálának centenáriuma alkalmából)[6] és prózai műveket is elvállal.

A fordítási munka körülményeihez hozzátartozik a következő rövid párbeszéd: „[m]ikor kijöttünk, az ajtóban Mihály melegen és keményen (még most is hallom a hangját) azt kérdezte: »Lőrinc, ebédeltél ma?« Meghökkentem. »Hogyne.« Azt nem tettem hozzá, hogy egy darab kenyeret. »Van pénzed?« Van. Pedig semmi, de semmi nem volt. Babitsnak, úgy látszik, van szeme" – írja Szabó Lőrinc *Kisnapló*jában[7], aki 1920-tól másfél évig alkalmi műfordításokból él. Ennek az időszaknak az elején fordítja a többi közt Baudelaire kisebb költeményeit prózában, Omár Khájjám *Rubáiját* című művét, Paul Verlaine *Femmes* című kötetét, valamint ekkor ülteti át az osztrák származású író, festő és pedagógus, Adalbert Stifter novelláját is, melyet egy hétkötetes, gót betűs, német nyelvű válogatott kiadásban, 1919 karácsonyán kap ajándékul.[8] Hogy kitől, arról az első kötet címoldalán olvasható bejegyzés árulkodik: „Szabó Lőrincnek/ emlékezésül/ 1919. karácsonyán/ Babits Mihály".[9] A kötetek sorrendben: 1.) *Das Heidedorf, Der*

né. Ezért is támaszkodunk tanulmányunkban elsősorban az aláhúzásokra, illetve a sorvégi vagy sor előtti függőleges vonallal jelölt szövegrészekre. Szabó Lőrinc gyorsírásáról lásd bővebben: Babits Mihály, *Egyetemi előadások: 1919*, Bp., Ráció Kiadó, 2014. Szabó Lőrinc gyorsírásos lejegyzését Lipa Tímea fejtette meg, aki a korábbi megfejtéseket átdolgozta és egyúttal sajtó alá rendezte.

5 Kabdebó Lóránt–Barna László, *Szabó Lőrinc fordítása: A zsidóbükk = Docendo discimus: Doktoranduszhallgatók és témavezetőik közös tanulmányai a Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájából*, szerk. Huszti Tímea, Miskolc, Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolája, 2013, 122–123.

6 A gyomai 1932-es Kner Izidor kiadású három kötetben az összes verset Szabó Lőrinc fordítja (a prózai darabokat: Turóczi-Trostler József): *Az ifjú Goethe. 1749–1776: Antológia a költő ifjúkorának műveiből*; *A férfi Goethe. 1777–1800: Antológia a költő férfikorának műveiből*; *Az öreg Goethe. 1801–1832: Antológia a költő öregkorának műveiből*.

7 Kabdebó Lóránt Szabó Lőrinc *Kisnapló*ját idézi (1919 decemberétől 1920. május 29-ig): Kabdebó Lóránt, *Szabó Lőrinc lázadó évtizede*, Bp., Szépirodalmi, 1970, 34. A *Kisnapló* részletei megtalálhatók: Szabó Lőrinc, *Kisnapló*, Kortárs, 1966/4, 603–613.

8 Adalbert Stifter, *A pusztai falu*, ford. Szabó Lőrinc, Gyoma, Kner Izidor, 1921 (Monumenta Literarum I/10).

9 Az ajánlást tartalmazó és az elemzéshez szükséges kötetben szereplő elbeszélés adatai: *Das Heidedorf, Der Hochwald: Adalbert Stifters ausgewählte Werke in sieben Bänden*, hrsg. von Otto Rommel, o. O., Karl Prochaska (Deutsch–Österreichische Klassiker-Bibliothek), Bd. I., o. J., 1–42.

Hochwald,[10] 2.) *Die Mappe meines Urgroßvaters I.*,[11] 3.) *Die Mappe meines Urgroßvaters II., Der Waldgänger*,[12] 4.) *Die Narrenburg, Der Waldsteig*,[13] 5.) *Der Hagestolz, Der beschriebene Tännling*,[14] 6.) *Abbias–Brigitta*,[15] 7.) *Bunte Steine*.[16] Tehát az első kötet első novelláját fordítja le a fiatal, alig húszéves Szabó Lőrinc, amely magyarul először, az ajándékozás után több mint egy évvel, 1921-ben a Kner-kiadású Monumenta Literarum I. sorozatának 10. számaként[17] jelenik meg *A pusztai falu* címmel.[18] E kiadáshoz a kortárs olvasóközönség mindössze 600 példányban juthat hozzá, s csak 61 évvel később, 1982-ben jelenik meg ennek egy reprint-változata a Magvetőnél.[19] Mindössze e két magyar nyelvű kiadása létezik a *Das Heidedorf*nak, és más műfordító magyar nyelvű tolmácsolásában sem ismerjük az elbeszélést – ezért is kiemelt jelentőségű a fordításszöveg.

*

A fordítás keletkezési körülményeinek a leírását követően a forrásnyelvi és a fordításszöveg vizsgálatával folytatjuk a tanulmányunk, amelynek elején a címre térünk ki. A harmincöt éves Stifter először 1840-ben, a bécsi székhelyű Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode című folyóiratban megjelent novellájának címe eredetileg *Das Haidedorf*.[20] Tehát nem „ei", hanem idejétmúlt helyesírásban „ai" diftongussal adták ki a kötetet. Ebben a kiadásban

10 Stifter, *Das Heidedorf…*, *i. m.*
11 *Die Mappe meines Urgroßvaters I.: Adalbert Stifters ausgewählte Werke in sieben Bänden*, hrsg. von Otto Rommel, o. O., Karl Prochaska (Deutsch–Österreichische Klassiker-Bibliothek), Bd. II., o. J.
12 *Die Mappe meines Urgroßvaters II., Der Waldgänger: Adalbert Stifters ausgewählte Werke in sieben Bänden*, hrsg. von Otto Rommel, o. O., Karl Prochaska (Deutsch–Österreichische Klassiker-Bibliothek), Bd. III., o. J.
13 *Die Narrenburg, Der Waldsteig: Adalbert Stifters ausgewählte Werke in sieben Bänden*, hrsg. von Otto Rommel, o. O., Karl Prochaska (Deutsch–Österreichische Klassiker-Bibliothek), Bd. IV., o. J.
14 *Der Hagestolz, Der beschriebene Tännling: Adalbert Stifters ausgewählte Werke in sieben Bänden*, hrsg. von Otto Rommel, o. O., Karl Prochaska (Deutsch-Österreichische Klassiker-Bibliothek), Bd. V., o. J.
15 *Abbias–Brigitta: Adalbert Stifters ausgewählte Werke in sieben Bänden*, hrsg. von Otto Rommel, o. O., Karl Prochaska (Deutsch–Österreichische Klassiker-Bibliothek), Bd. VI., o. J.
16 *Bunte Steine: Adalbert Stifters ausgewählte Werke in sieben Bänden*, hrsg. von Otto Rommel, o. O., Karl Prochaska (Deutsch–Österreichische Klassiker-Bibliothek), Bd. VII., o. J.
17 Több helyen tévesen, 9. számmal hivatkoznak a kiadásra.
18 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, vö. Kabdebó Lóránt–Barna László, *Szabó Lőrinc fordítása: A zsidóbükk = Docendo discimus, Doktoranduszhallgatók és témavezetőik közös tanulmányai a Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájából*, szerk. Huszti Tímea, Miskolc, 2013, 122–123.
19 Adalbert Stifter, *A pusztai falu*, ford. Szabó Lőrinc, Bp., Magvető, 1982.
20 Adalbert Stifter, *Das Heidedorf. Urfassung und Studienfassung*, hrsg., eingel. von Eugen Thurnher, Salzburg–München, Pustet, 1979 (Stifterbiblithek 5), 7.

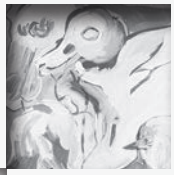

a novella címe és a benne szereplő, mai „Heide" alakra utaló szavak ugyancsak „ai" kettőshangzót tartalmaznak. Mai és talán századeleji rálátásban is a magyar címhez emiatt jobban illene a stiláris minőségében és időbeli horizonton egyaránt avíttabb, illetve térbeli minőségében speciálisabb, dialektusszerű „pusztafalva" kifejezés.[21] Azonban a műfordító saját német nyelvű gótbetűs kötetében, amelyet forrásnyelvi szövegként használt a fordítása során, már az újított helyesírású „Heidedorf" lexéma szerepel.[22] Ráadásul a „pusztafalva" a Pusztafalu nevű, Füzér mellett fekvő települést is megidézhetné a magyar olvasó számára, ami túlzott domesztikálást, így topográfiai félreértést eredményezhetne.

Hogy mennyire helyénvaló a helységnevek valóságreferenciáinak az elkerülése jelen fordításban, a cím kapcsán még szükséges megemlítenünk Stifter novellájának jelentésszerkesztési elveként emlegetett horizontális és vertikális különbségstruktúrának a jelölőit. Ezek a „die Heide" és a „(der) Roßberg". Nem a puszta ellentéteként, hanem annak kiegészítőjeként jelenik meg a „Roßberg", amely földrajzilag tulajdonnévként a sváb Alpok északi hegyét vagy a Salzburghoz közeli területet is jelölheti, noha a forrásnyelvi szöveg nem utal erre: „[m]an hieß den Ort den Roßberg; aus welchen Gründen, ist unbekannt, da hier nie seit Menschenbesinnen ein Pferd ging, was überhaupt ein für die Haide zu kostbares Gut gewesen wäre."[23] Szabó Lőrinc szövegében sincs földrajzi valóságreferenciája a helyszínnek: „[e]zt a helyet Csikóhegynek hívták; senki se tudja, hogy miért, hisz emberemlékezet óta sohasem járt erre ló, mely a puszta számára különben is túlságosan drága kincs lett volna."[24] Jelen esetben a műfordító észlelte a „Roßberg" pontos funkcióját, mely a fikciónak nem a valós földrajzi tájegységre való referálása, hanem a biedermeier békés, a természetbeni rend nyugalmat árasztó, idilli, portrészerű miliőjének a megteremtése: „[v]olt ott egy kissé magasabb pont, melyen a szürke kőzet […] nagyobb mennyiségben hevert és mintegy föltorlódott, sőt hatalmasan előre hajló lapjával a csúcson valami tető- és szónoki emelvény-félét alkotott. Itt, sokágú elágazással, változatos rokonságával és néhány szép virágú bogánccsal együtt szétterülve, a boróka is sűrűbb bozóttá nőtt. De fát épen sehol se lehetett látni s ezért a kilátás sokkal szebb volt mint másutt, különösen dél irányában, hol a távoli mocsarak – lakóik egészségét megrontva, de annál szebb díszt adva a messzi szemlélőnek – kékes

21 Néhány további régi helyiségnév -falva utótaggal: Ábrahámfalva, Bethlenfalva, Ebesfalva, Egyházfalva, Etfalva, Eugéniusfalva, Asszonyfalva, Balázsfalva, Fábiánfalva. Lásd ehhez a Czuczor–Fogarasi féle szótár 'Falva' címszavát: *A magyar nyelv szótára*, szerk. Czuczor Gergely–Fogarasi János, Pest, MTA, 594–595.

22 Az elemzés során magam is a „Heide" alakot használom Szabó Lőrinc saját kötetének hivatkozása okán.

23 Stifter, *Das Heidedorf…*, *i. m.*, 4.

24 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, 4.

párázatokban ústak ki a messziség lépcsőzetes lehajlásában."[25] Azért is hangsúlyos a Roßberg pontos funkciójának a felismerése, mert Félix, a novella főszereplője itt alapítja meg birodalmát („Auf dem Hügel des Roßberges gründete er sein Reich";[26] „[a] Csikóhegyen megalapította birodalmát").[27] Másfelől azért dicsérendő Szabó Lőrinc fordítása, mert így – a szóösszetétel „csikó" tagjának megemlítésével – adekvát kapcsolódást kap a már idézett szövegrész tartalma, hiszen a forrásnyelvi tulajdonnév meghagyásával a németül nem értő olvasó számára nem lenne világos a magyar szöveg: „[e]zt a helyet Csikóhegynek hívták; senki se tudja, hogy miért, hisz emberemlékezet óta sohasem járt erre ló".[28]

Mindig nagy gondot okoz a műfordítónak, hogy a *nomen proprium* érintetlenül hagyása mellett megtartsa a forrásszöveg kulturális identitását vagy azt valamennyire fókuszponton kívül helyezve a saját kultúrájában használt írásmóddal írja a tulajdonneveket, így alakítva a szöveget saját olvasói számára könnyen kiejthetővé, érthetővé, a domesztikálással ekképp megbontva a forrásnyelvi kultúra beágyazottságát – természetesen a fontos információnak a célnyelvi regiszterekbe való applikálása mellett. A fordítástudományban megannyiszor általános tételként emlegetett következetesség alkalmazása – jelesül, hogy amennyiben egy tulajdonnevet a fordító domesztikált, akkor a műben az összes tulajdonnevet konzekvensen domesztikálja – a fenti példában nem célravezető (a főszereplő Stifter szövegében Félix, a fordításban: Félix). Mindennek ellenére a tulajdonnevek fordítása során kevésbé megfontolt fordítási megoldások is felfedezhetők. Míg az „am Pankratiustag"[29] kifejezést a magyar „Pongrác napján"[30] birtokos jelzős szószerkezettel fordította és kötetében vonallal jelölte, addig a „den gottlosen König Belsazar"[31] tulajdonneves szerkezetet jelölés nélkül „istentelen Belzazár király"[32] szintagmának feleltette meg a magyar nyelvben szokásos Belzacár, Belsazár vagy Baltazár formák helyett. A Pongrác magyar nyelvű névalak használata Szent Pongrác személyének kulturális beágyazottságát bizonyítja. Neve ismerősen cseng a (pusztai) gazdaember számára, hisz termése függött a fagyosszentektől, a májusi fagyoktól. A „König Belsazar" névvel Szabó Lőrinc később is több alkalommal találkozott, például akkor is, amikor Heine *Buch der Lieder* kötetében szereplő *Belsatzar* című verset fordította. Ekkor már következetesen, a domesztikált „Belzacár" tulajdonnével jelölte a királyt.[33]

A fejezetcímek, melyek négy részre osztják a novellát, a következők: 1.) „Die Heide",[34] 2.) „Das Heidehaus",[35] 3.) „Das Heidedorf"[36] és 4.) „Der Heidebewohner".[37] Magyarul

25 *Uo.*
26 Stifter, *Das Heidedorf…*, *i. m.*, 5.
27 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, 4.
28 *Uo.*
29 Stifter, *Das Heidedorf…*, *i. m.*, 21.
30 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, 17.
31 Stifter, *Das Heidedorf…*, *i. m.*, 10.
32 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, 8.
33 Szabó Lőrinc, *Örök Barátaink. A költő kisebb lírai versfordításai l-ll.*, Utószó Szabó Lőrincné, Bp., Szépirodalmi, 1958, 464–466; Heinrich Heine, *Versek és prózai müvek*, Bp., Európa, 1960 (A világirodalom klasszikusai), 14–16.
34 Stifter, *Das Heidedorf…*, *i. m.*, 3.
35 *Uo.*, 11.
36 *Uo.*, 18.
37 *Uo.*, 24.

1.) „A puszta”,[38] 2.) „A pusztai ház”,[39] 3.) „A pusztai falu”[40] és 4.) „A puszta lakosai”.[41] Az első három magyar fejezetcím – mondhatni – tükörfordítása a német változatnak, azonban az utolsó pontossága[42] erősen megkérdőjelezhető. Míg a „Der Heidebewohner” egyes számú alak, addig „A puszta lakosai” többes számú szintagma. A nagyobb probléma nem az, hogy a magyar variáns grammatikailag nem illeszkedik a forrásnyelvi szöveghez, hanem hogy a célnyelvi irodalmi kontextusban szemantikailag sem kap adekvát kapcsolódást, azaz nem funkciócentrikus. Tehát a grammatikai, számbeli szinteltolódás szemantikai csúsztatást is előidézett, hiszen mást-mást jelölnek. A célnyelvi variáns a falu egész közösségére utal, míg a forrásnyelvi szóösszetétel a főszereplőre, Félixre. Jelen fejezet cselekménye Félix faluba való hazatérésének pillanatától, pontosabban rögvest annak másnapjától indul. Úgy gondolom, a „Der Heidebewohner” megfelelő magyar fordítása „A puszta lakosa” lenne, mely szintagma nyilvánvalóan Felixet jelöli, méghozzá kitüntetetten. Arról referál, hogy ő – korábbi elvándorlása ellenére – a falu és a faluhoz kötődő természet szerves alkotórésze. Ezt erősítheti az is, hogy az első fejezetben („Die Heide”) a narrátor a főszereplőre annak tulajdonnevével nem hivatkozik, az egység az ő természethez kötődő kapcsolatáról szól, „kis barátunk”,[43] a „pásztorfiú”[44] és az élővilág szintéziséről: a „puszta nagyszerű fiáról”,[45] aki mindent a természetből tanul meg. Tehát az utolsó német nyelvű fejezetcím („Der Heidebewohner”) mintegy megelőlegezi az anyatermészetben való reneszánszot: a hazatért vándor ismételt befogadását a falu és az azt körülölelő természet nyugodt, csendes és szeretetteljes miliőjébe. „A puszta lakosai” kifejezés azonban nem ezt célozza, *horribile dictu* éppen az ellenkezőjét is implikálhatja. Nevezetesen a puszta lakosai közösségként kerülnek az előtérbe, mely közösségnek a narráció szerint lokálisan több éve nem volt tagja Félix. A műfordítás voltaképpen az olvasó számára kataforikusan jelezheti a vándor integrációjának nehézségeit.

„A pusztai falu” című fejezetben is található egy kisebb fordítási interferencia, mely jelen esetben szerencsére csak a szöveg stiláris horizontján jelenik meg. A forrásnyelvi szöveg a következő: „[s]o kam es, daß jedes Jahr ein- oder zweimal ein Wandersmann den Umweg über die Haide machte, dem schönen, freundlichen, handsamen Jünglinge zu Liebe, der gern einen Gruß an sein liebes Mütterchen schicken wollte.”[46] Szabó

38 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, 3.
39 *Uo.*, 10.
40 *Uo.*, 15.
41 *Uo.*, 20.
42 A pontosság fordítói mércéjét lásd bővebben: Kappanyos András, *Bajuszbögre…*, *i. m.*, 129–143.
43 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, 4.
44 *Uo.*, 6.
45 *Uo.*
46 Stifter, *Das Heidedorf…*, *i. m.*, 19–20.

Lőrinc fordításában: „[ú]gy esett, hogy évenként egyszer-kétszer tett egy-egy vándor egy kis kerülőt a pusztán át, a szép barátságos, megnyerő ifjú kedvéért, aki szerette köszöntetni drága jó anyját."[47] Látható, hogy nem a „szép" és a „barátságos" melléknevek közti vessző hiánya a legproblematikusabb, hanem a második, alárendelt tagmondat szórendje szokatlan. Jóllehet a magyar mondatszerkesztésben a némettel ellentétben[48] a mondatösszetevők szórendi helye – bizonyos szintaktikai és intencionális korlátok között – fakultatív, mindazonáltal egészen magyartalan a fordítás. Az „egy-egy" változatlan formájú tagokból szókettőződéssel létrejött szóösszetétel adekvát része lehet a mondattartalomnak, noha szintaktikailag indokolatlan, a szöveg stiláris minőségét pedig egyenesen rontja. Az „ein" határozatlan névelő gyakori használata a német mondatszerkesztés sajátossága,[49] mely a némethez képest a magyar nyelvben egyébként sem mutatkozik meg minden esetben, afféle zérólexéma, ha mégis feltűnik, a magyar fül germanizmusnak (vagy anglicizmusnak) értékeli.

A negyedik kivetnivalót a következő példában vehetjük szemügyre: „[e]s war da ein etwas erhabener Punkt".[50] Az „erhaben" egy poliszemantikus melléknév, melynek van egy tárgyilagosabb és egy átvitt értelmű jelentése, mely utóbbi ráadásul esztétikai fogalom is. Az előbbi jelentéshorizontján az „erhaben" a következőket jelöli: 'domború', 'kiemelkedő'. Az utóbbi értelmében 'fenséges', 'fennkölt', 'felemelő', 'magasztos', 'emelkedett'. Stiftert egyébként is foglalkoztatta az ókorból származó, s a romantikus esztétikai gondolkodásban kitüntetett jelentőségűvé váló fenséges kategóriája. Friedrich Schiller 1795-ben gondolja tovább a kanti fenséges fogalom-koncepcióját, s az ekkor válik végérvényesen nagyobb jelentőségűvé a szép kategóriájánál.[51] A felértékelődött fenséges esztétikai tapasztalata a szubverzív és feszültséggel teli megfoghatatlanság. Olyan érzethalmaz, amelyben megtalálható a természet nagyságától, formálatlanságától és határtalanságától való megrendülés. Az a tapasztalat, amikor az ember a nála hatalmasabbal szembesülvén ráeszmél önnön kicsinységére. Stifter elbeszélője az ágens nélküli leíró, külső fokalizációt választja, mely az olvasó számára először a természet háborítatlan és zavartalan hangulatú, bensőséges harmóniáját teremti meg. A novellában azonban vannak olyan szövegrészek, melyek megtörik ezt a nyugodalmas összhangot: „sötétbarna arcából jóságosan és okosan ragyogtak elő öntudatlanúl is villámosan csillogó szemei,

47 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, 16.
48 Természetesen a német nyelv három főszórendjén belül (egyenes, fordított, mellékmondati) az egyes mondatrészek, határozók, jelzők etc. helye a mondatintenciótól függően változik.
49 Például: „Ich wünsche Ihnen einen schönen Tag!" („Szép napot kívánok Önnek!") vagy „Ich bin ein Gastarbeiter" (Vendégmunkás vagyok).
50 Stifter, *Das Heidedorf…*, *i. m.*, 4.
51 Friedrich Schiller, *Über das Erhabene = Schillers Sämtliche Werke*, Stuttgart, J. G. Cotta'sche Buchhandlung, Bd. IV., 1879, 726–738.

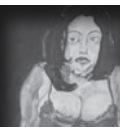

tele szeretettel és bátorsággal, gazdagon mutatva azt a veszélyes elemet, mely a fiúval együtt nőtt és a pusztai magányban már nyiladozni kezdett: sötét, szikrázó fantáziáját"[52]; „[v]égül minden érzés elnémúlt az emberek szívében a napról-napra növekvő rettenetes félelemtől. Már felhők se födték: örökké kéken és nyájasan mosolygott le az ég a kétségbeeső emberekre"[53]; „[m]ás tüneményt is lehetett mostanában látni az égen, mely bizonyára máskor is megvolt, de senki sem vette észre; de most, mikor naponta sok ezer és ezer szem járta be az égboltot, baljóslatú jelnek tartották"[54]; „és mikor este lett és szétdarabolt viharfelhők lepték el az ég útját, kölcsönös villámokat cserélve"[55]. Stifter prózaművészetében a fenségesnek mint esztétikai minőségnek a jelenlétét és tudatos használatát a germanisztika diskurzusa már több ízben le is leplezte,[56] mindennek ellenére Szabó Lőrinc mondata minden esztétikai minőséget abszolút elhagyó, leegyszerűsítő szöveghely: „[v]olt ott egy kissé *magasabb* pont".[57]

A biedermeier korszak jellemzői közül kiemelendő, hogy nemcsak az irodalomfelfogásában és képzőművészeti stílusában, de általános életszemléletében is az intellektus relevanciája ismerszik fel, melyet olyan hagyományértékek, illetve normák általános princípiumaiként kell érteni, mint például a szorgalom, tisztesség, hűség és szerénység.[58] A központi szereplés helyett a visszavonultságot, a csillogó pompa helyett az egyszerű eleganciát, a társasági élet helyett pedig a családi kört részesíti előnyben. A fordításszövegben személyesebb az omnipotens elbeszélői hang, mint az eredetiben, ami által az imént megfogalmazott, biedermeier irodalmi sajátosságok még markánsabban jelennek meg. Például Szabó Lőrinc fordításában a családi szerepminták hozzáadott jelentést hordoznak: az „Eingenäht in die Brusttasche hatte er das wenige Geld, welches das Haus vermochte"[59] mondatban a szerző nem tesz említést arról, hogy ki varrta bele a pénzt a mellényzsebbe, míg a fordító magától értetődően, betoldja az „anya" lexémát – „[a]z otthon található kevés pénzt anyja bevarrta kabátja elülső zsebébe".[60] A falusi élet személyes hangvétele több fordítási példában is kifejezésre jut: az „auf diesem Heideflecke"[61], "mi kis pusztánkon"[62] birtokos névmás betoldásával a szülőhelyhez való ragaszkodás jelenik meg a fordításszövegben, hasonlóan mint az „auf dem Heideboden"[63]–„itteni talajban"[64] kifejezéspár magyar nyelvű variánsa esetében. Továbbá jellemzőek Szabó Lőrinc fordításában a személyes hangvételű megszólítások, mint „Vater Niklas" helyett a „Miklós bácsi" elnevezés és a „Mutter" szó kedveskedő „nagyanyó" lexémával való fordítása. Szabó Lőrinc későbbi fordításaira is igaz, hogy a forrásszöveg sajátságait karakteresebben jeleníti meg, illetve ahol lehetősége van rá, ott jelentésbővítést is végez a fordításszövegben. Ez a fordítói attitűd a műfordító-költőnél – eddigi kutatásaink

52 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, 6.
53 *Uo.*, 29.
54 *Uo.*
55 *Uo.*, 31.
56 Vö. Monika Ehlers, *Wahrnehmungsstörungen: Ritual und Chaos in der Prosa Adalbert Stifters* = Uő, *Grenzwahrnehmungen: Poetiken des Übergangs in der Literatur des 19. Jahrhunderts, Kleist–Stifter–Poe*, Bielefeld, transcript, 2007, 105–109.; Marianne Schuller, *Das Kleine der Literatur: Stifters Autobiographie = Mikrologien: Literarische und philosophische Figuren des Kleinen*, hrsg. von Marianne Schuller–Gunnar Schmidt, Bielefeld, transcript, 2003, 77–89.
57 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, 4. (Kiemelés tőlünk – BSM–BL)
58 Vö. Alexa Geisthöfel, *Restauration und Vormärz 1815–1847*, Böhlau, UTB, 2008, 148–211.
59 Stifter, *Das Heidedorf…*, *i. m.*, 16.
60 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, 13.
61 Stifter, *Das Heidedorf…*, *i. m.*, 1.
62 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, 1.
63 Stifter, *Das Heidedorf…*, *i. m.*, 20.
64 Stifter, *A pusztai falu…*, *i. m.*, 16.

alapján – nem hoz létre lexikai, szemantikai vagy lexikai–szemantikai interferenciát, inkább méltányolni való poétikai többletet teremt a célnyelvi szövegben.[65]

A 46 autográf széljegyzetet megvizsgálva arra a következtetésre jutottunk, hogy a megjegyzéseknek csak kis hányada vezethető vissza a kulturális és társadalmi differenciából adódó fordítói bizonytalanságra. A jelölések nagyobb része – meglátásunk szerint – arra utal, hogy a fordító nem ismerhette a marginalizált kifejezést. A fordítási példák kontextusérzékeny vizsgálatával illusztráltuk Szabó Lőrinc fordítási bravúrjait és az esetlegesen kevésbé jól sikerült fordítási megoldásait. A problémás szöveghelyek esetében a figyelmetlenségen kívül Szabó Lőrinc fiatal kora lehet egyfelől a magyarázat, hiszen éppen munkája közben töltötte be huszadik életévét. Másfelől a tanulmány elején idézett naplóbejegyzés a szűkölködésről is árulkodik, amely a fordítási munka tempóját szükségszerűen növelte, ennek pedig egyenes következménye az elhamarkodottság. A ’30-as, ’40-es és ’50-es években készített prózafordításaiban, az érettebb Szabó Lőrincnél ilyen jellegű kivetnivalót nem találtunk: későbbi fordításszövegei erős reflektáltságról árulkodnak.[66]

65 Vö. Barna László, *Kultúratudományos szemlélet a műfordításban*, Publicationes Universitatis Miskolcinensis, Sectio Philosophica, XXIV/1, 2020, 44.

66 Vö. Barna László, *Interpretational Approaches to the Translation of Literary Works*, Szellem és Tudomány 11, Különszám, 2020, 17–27; Barna László, *Werther álmai: Vers és fordításszöveg Szabó Lőrincnél*, Irodalmi Jelen Online, 2018 = https://irodalmiszemle.sk/2018/01/barna-laszlo-werther-almai-vers-es-forditasszoveg-szabo-lorincnel/ (2022. 10. 04.); Barna László, *Loreley und Treue: Heinrich Heines Gedicht in der Übersetzung von Lőrinc Szabó = Germanistik interdisziplinär: Beiträge der 22. Linguistik- und Literaturtage Banská Bystrica*, hrsg. von Zuzana Bohušová–Alena Ďuricov, Hamburg, Verlag Dr. Kovač, 2016, 569–577.

VERES ERIKA

EREDETI MÁSOLAT: EREDETI MÁSOLAT

– *Hej, de kis szöveg!* – mondtad. *De mi lesz a vége?*

Levélke, ciprusfa, çintamani, tulipán, háttérkék, penç, rózsa, szőlő, teakeksz és *Kamenné námestie* címmel jelzett rövid szövegek születtek e tárcasorozat részeiként, tizenkét hónapon keresztül. Ez a mostani, utolsó, legyen egyben egy összegzés is.

Fontos volt számomra, hogy közelebb hozzak néhány gyakori, kiemelt jelentőségű motívumot a török csempék világából – ezek eredetét, fejlődését, különböző korszakokban hordozott jelentéstartalmát. Fontos volt számomra, hogy a csempék bemutatása által olyan szempontokat vezessek fel, amelyek rámutatnak ugyanazon vizsgálati tárgy különböző jegyeire. Ilyen például a virágzatok különféle ábrázolása. Vagy az egyes korszakokra jellemző vonalvezetés különbségei. Ezek olyan nüanszok, amelyek első pillantásra apróságnak tűnhetnek fel, közelebbről vizsgálva azonban akár egy-egy korszak filozófiai háttere is kiolvasható belőlük.

Az *olvasás*, *értés*, *látás* külön területként kapott hangsúlyt e sorozatban. Szobrok megkövült tekintete általi látás, fák lombja közül előbukkanó vadállat-szemek, a *çintamani* motívum vagy a *penç* motívumba rajzolt, illetve odagondolt látás – mind-mind egyfajta életen túli érzékelés jeleiként működnek. Az *emlékezet* jelei is ők egyben, az emlékezeté, amelynek segítségével a múlt képei újra és újra elénk kerülnek. Egyszersmind az *isteni látás*ra való törekvés szimbólumaiként is vizsgálhatók. A művészet kliséktől elvonatkoztató erejére utalnak. Ahogy az e sorozatban többször idézett Orhan Pamuk fogalmaz: „– Aki a festőt a kép témája alapján ítéli meg, az nem ért se engem, se a miniátoraimat. Nem a megrendelt témák határoznak meg bennünket – a témák különben is mindig ugyan-

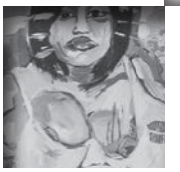

azok –, hanem az a megfoghatatlan érzékenység, amellyel a témához közelítünk. Fény, amely akárha a képből sugározna, a tartózkodás vagy düh, amivel az embereket, lovakat és fákat elhelyezik a képen, a vágy vagy a szomorúság, amelyet az ég felé nyúló ciprusfa fejez ki, az alázat és türelem, a vaksághoz vezető szenvedély, amellyel a fal minden egyes csempéjét külön-külön megfestik... Ezek a titkos jeleink."[1] Fényes, csillanó csempéken képek, s a képekben rejlő értelmezési rétegek sokasága...

A képek, technikák, stílusok és a (belső) látás, érzékelés fontosságának bemutatása mellett az *idő* fogalmának körüljárása, vizsgálata, szájüregünkben forgatása, rágcsálása is végbement eközben. A vizsgálódás eredménye: „nincs közös jelen"[2]. Ahogy a rózsa kelyhe nem egyesülhet soha a fülemülével, úgy késsük le mi is egymás jelenlétét a mindennapokban. Nem is tehetünk másként, hiszen mindannyian külön idő-egységekként működünk. Így történhet az is, hogy egy kép neked mást jelent, mint nekem, s hogy még nekem is mást jelent majd tíz perc elmúltával, mint amit az imént jelentett még. „Ma már tarthatatlannak számít az a gondolat, hogy a világmindenség *most* egy meghatározott elrendezésben létezik, s az idő múlásával minden együttesen, együttvéve változik."[3] Az *együtt* fogalma ebből a szempontból csupán illúzió. De a kérdés, hogy *közös jelen hiányában* releváns-e az „egyazon saját idő" fogalma, továbbra is foglalkoztat. (Mintha megéltük volna...) Mintha minden egyes egyformának tűnő csempedarab *azonos* lenne a másikkal. Pedig csupán eredeti másolat. Időeltolódás.

S hogy mi a vége?

1 Pamuk, Orhan: *A nevem Piros*. Fordította Tasnádi Edit. Ulpius-ház Könyvkiadó, Budapest 2007, 384. o.
2 Rovelli, Carlo, *Az idő rendje*, fordította Balázs István, Park Könyvkiadó, Budapest 2018, 54.
3 *Uő*, 59.

„Yâ Rab bana cism ü can gerekmez
Cânânımsız cihan gerekmez

(...)

Çün râz-ı derûnun etti takrîr
Re'yine muvâfık oldu takdîr

Gül derdi hadîka-i emelden
Mey içti sürâhi-i ecelden

Kabrini kucakladı nigârın
Can sadkası etti ol mezârın

Leylî dedi verdi cân-ı şîrin
Ol âşık-ı bî-karâr ü miskin"[4]

Istenem! Se test, se lélek nem kell immár
Kedvesem nélkül hiábavaló a világ

(...)

Legbelsőbb titkát föltárva
Sorsát beteljesítve látta

A remény kertjéből kívánt rózsát
A halál kelyhéből itta ki borát

Vágyképének sírját ölelve
Szívét ajándékként odahelyezte

Édes Leyla, mondta e zaklatott,
szegény szerelmes még
Miközben mindörökre kilehelte a lelkét[5]

Most már tudom: Mecnun megtalálja Leylát.

4 Fuzuli, *Leylî vü Mecnun* = Kudret, Cevdet, *Divan Şiirinde Üç Büyükler 1.*, İnkilap Kitabevi, İstanbul 1985, 168.
5 A szövegrész Veres Erika fordítása.

NYERGES GÁBOR ÁDÁM

VÉGSZÓ

Midőn ezt írtam, megvolt még az ég
Orbán Ottó egy sosem létezett versének témájára

Az „értelmes”, illetve ami belőle
„majd” (?)
szóval hamarosan marad,
egy szó mint száz, a teljes maradék
emberi civilizáció végén,

a fortyogó lávatengerben
vagy hömpölygő műanyag-árvízben
vagy porló sivatagtengerben
az Apokalipszis első,
második,
harmadik,
és negyedik lovasa után
barátságos döcörgéssel érkezik majd meg

a Family Frost feliratú
rozsdaette, nyikorgó kis furgon,
a fortyogó hangzavaron áttülkölve
összetéveszthetetlen dallamát
(tűrűrűű-rürűűrű-ríííí),
a volánnál Remény Rezső,
nyugalmazott (épp nyugdíjkiegészítő)
kisvállalkozóval,

aki majd ekkor
(mikor is? már?)
kapatosat fékezve
kicsit krákog,
elegánsan igazít gyűrődő nadrágján a tökei táján,
és jelzi, egyfelől,
hogy bocsika vagyok, kicsit késtem,
és érdeklődi majd, másfelől,
hogy mit tetszik parancsolni,

még gyorsan, mielőtt
minden, de minden
végképp felismerhetetlenné olvad.

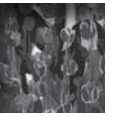

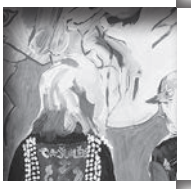

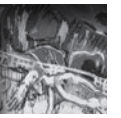

NAGY GYŐZŐ

A BELSŐ MŰSZER CSAVARJAI

BESZÉLGETÉS NYERGES GÁBOR ÁDÁMMAL

Nyerges Gábor Ádám szerzőként és szerkesztőként egyaránt könyékig a magyar irodalom gépezetének fogaskerekei között van. Nem csoda hát, ha *Nincs itt semmi látnivaló* címmel megjelent friss verseskötete kapcsán a nagyobb egészről is beszélgettünk.

Létezik olyan, hogy „írói", meg „szerkesztői" fej? És ha igen, utóbbi leválasztható-e írás közben a nyakról?

Érdekes, én szó szerint a „szerkesztői", meg az „írói fejemnek" szoktam hívni ezeket a változataimat. De amikor írok, előbbit ki kell kikapcsolnom, olyankor én általában „naiv művész" vagyok, aki egy elzárt szigetről jön, nem érint meg az európai kultúra, csak „írom vers, ahogy jön", hogy egy klasszikust (Karinthy Ferenc – a szerk.) idézzek. Ezért is kell általában várnom pár napot, hetet, amíg utána rá tudok nézni a szövegre. Egyrészt kell egy kis távolság is, de másrészt, hogy kinőjön a „szerkesztői fejem" a nyakamon. Előfordul, hogy egy ötlet amorf módon már megírni valónak tűnik, de az Istennek nem bírom jól kidolgozni, és akkor gyakran jutok arra, hogy vagy fáradt vagyok, vagy épp a „szerkesztői fejem" van a nyakamon, de az meg nem tud írni. Illetve gyenge utánzatokat, stílusimitációkat elő tud állítani, de nincs benne semmi primer ötlet.

Hogy látod, mennyire kell a korszellemnek megfelelően írni ahhoz, hogy valakire felfigyeljen az irodalomra érzékeny közönség?

Szerkesztőként és érdeklődő, néha irigy pályatársként is követem a tágabb értelemben vett nemzedékemet, és a fiatalabbakat is próbálom. Ilyen minőségekben az irigység az elismerésnek a legtisztább formája, amikor úgy gratulálsz valakinek, hogy „Annyira irigy vagyok rád, hiszen miért nem én tudtam ezt így megírni?". Szóval, nagyon sokaknak elolvasom az éppen rendkívül divatos köteteit, amiben tényleg rajta tartják a hüvelykujjukat a zeitgeist pulzusán. Egy probléma van ezzel, az, hogy a következő divatcserekor vajon mennyi marad ezekből a művekből? Én annyit döntöttem el a magam számára, hogy nem szeretnék olyan életművet lét-

rehozni, amihez olyanfajta lábjegyzetek kellenek, mint hogy „Valóban, a 2020-as években főleg posztapokaliptikus és poszthumán, öko- és trashverseket kellett, vagy illett írni", magyarázandó, hogy miért lett hirtelen a semmiből harmincnégy versem a komposztálásról és a zombikról, majd három év múlva ez miért tűnt el nyomtalanul a pályámból. Tehát ilyenfajta stílus-, meg divat-, meg trendzárványokat nem akarok magamnak megengedni. Így viszont az ember kevésbé lesz naprakész, aktuális, divatos költő – és akkor mi van? Magyarországon a legsikeresebb költő is amúgy a legkevésbé sikeres emberek közé tartozik, tehát felesleges is megpróbálni megnyerni ezeket a küzdelmeket.

▮ De egy pályakezdő fel tudja hívni magára a figyelmet akkor, ha „csak" tehetséges, de nem elég tudatos?

▮ Nos, a művészet, az „sajnos", alapvető jellegében, nem kapitalista dolog. Holott nyilván ebben a keretezésben élünk, ez a világrend, de az igazi művészet, ami, mondjuk, nem az egyébként általam nagyon kedvelt tömegkultúra szegletébe tartozik, hanem annál valamivel mélyebbre akar menni, „sajnálatosan" nem fér bele ebbe a tervezett, fókuszcsoportos, előállított minőségbe: nem kontent. József Attila versei, hogy némiképp hatásvadász példával jöjjek, nem kontentek. Nem úgy alkotta meg őket a művész, és nem alkalmasak arra, hogy „kontentáljanak". Ennek kicsit ellentmond, valószínűleg, hogy ha az Instagramon megnyitnék irodalomkedvelő oldalakat, akkor biztos találnék legalább három szépiás képet, lehulló falevelekkel, József Attila-sorokkal. De ledobja magáról a művészet ezt a kontextust, rögtön látod, hogy túl jó arra, hogy egy lemenő napos kép háttérszövege legyen.

Másfelől van egy, legalább a rendszerváltás óta tartó és erősödő folyamat: fiatalodik a művészet. Nemcsak az alkotók átlagéletkora fiatalodik, hanem a szerkesztőké is. Ennek nagyon sok haszna van. Igen sokáig erőteljes anti-age-izmus volt jelen az irodalomban, volt egy belépési korhatár: kicsit még ennek volt az öröksége, amikor nekem is azt mondták, hogy „Ilyen fiatal embernek, ilyen vastag második kötete jelenhet meg? Hogy képzeli?" Ugye, ebben sem az volt, hogy a munka minőségileg jó-e, hanem, hogy „Tudd, hol a helyed, öcsi!" És az jó dolog, ha ezeket a tartalmatlan hülyeségeket, életkoralapú rangkórságot elhagyjuk. Miért ne kezdhetné valaki akár tizenhét évesen a pályáját, ha olyan tehetséges, hogy amúgy találna kiadói felületet? Viszont, ahogy a különböző tehetségkutatókban ma már nem ritka, hogy óvodás vagy kisiskolás korú gyerekek fellépnek (ami egyébként számos etikai problémát is felvet – a jóízlésen túlmenően is), hasonlóan van jelen valami sokszor erőltetettnek tűnő fiatalítási tendencia az irodalomban is. Ennek, magától értetődően, vannak hátulütői. Én, ugye, egy olyan folyóiratot, az *Apokrif*ot alapí-

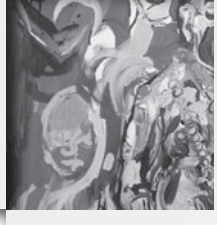

tottam és szerkesztem idestova tizenöt éve, aminek az egyik célkitűzése az úgynevezett tehetséggondozás és a fiatalok felfedezése. Amikor elkezdtük, ezzel még (épp) nem sokan foglalkoztak. Ez pont az utolsó pár éve volt annak az időszaknak, amikor még – nagyon kevés lap kivételével – a fiatalok úgy tudtak bekerülni egy folyóiratba, mint ma, mondjuk, az első állásukat keresők: mindenhol már szakmai tapasztalatot kérnek, de azt meg nem tudod megszerezni, ha anélkül nem kerülhetsz be. Nagyon hasonló volt a helyzet az igazán jónevű folyóiratok esetében – talán egyedül a *2000* kivételével –: nem szívesen jelentettek meg olyan szerzőket, akiket más jónevű folyóiratoknál még nem közöltek. Részben ezért is akartunk csinálni egy majdan remélhetőleg jónevű folyóiratot, ahol viszont nincs ez a fajta sznob, elitista előválogatás, csak a szövegek minősége dönt. És ez talán valamennyire sikerült. A jónevűség nem tudom, mennyire, de maga az elképzelés, hogy egy ilyen műhelyt hozzunk létre, mindenképp.

Akkor hátra lehet dőlni, a magyar költészet jövője rendben van?

Amit nem láttunk az *Apokrif* alapításakor, hogy a következő tíz-tizenöt év egyik nagy fejleménye a magyar irodalomban az lesz, hogy a fentiek ellenhatása az lesz, hogy ezekre az irodalomba odáig épp csak be-beengedett fiatalokra szabályosan vadászni fognak különböző – más-más színvonalú – tehetséggondozó műhelyek. Annyi folyóirat tűzte ki a zászlajára azt, hogy ők fogják a fiatal magyar tehetségeket – mint a négyéves Tompikát a Megasztárban – felfedezni, hogy (kis túlzással) hetente-naponta akarják megtalálni az új és új reményteli tehetségeket (és aki keres, az, ugyebár, ha van, ha nincs mit, talál), akiket, ha van két jó soruk, gyakran már le is közölnek. Ez nem tesz jót. Nemcsak azért, mert hígítja a szakma minőségét, hanem a szerzőknek sincs hasznára, hosszabb távon. Ez a hozzáállás elhasználja őket, tehetséget hazudik ott, ahol lehet, hogy van vagy lenne, de ennek, ugyebár, nincs ideje kikristályosodni. Nem tudsz, úgymond, „kiforrni", nem kapsz minőségi kritikát, nem mész keresztül azokon a helyenként hasznos buktatókon... Nekem, a pályakezdésem (és hát ez is fontos) éveiben a magam szerencsétlenségében sajátos szerencsém volt. Amikor elkezdtem küldözgetni a műveimet folyóiratoknak, gimnazista koromban, két-három évet – pont, ugye, a legszörnyűbb kamaszéveket – éltem végig úgy, hogy azok kivétel nélkül nem közöltek, „várattak", afféle tűzpróbában edzették a kovácsolt vasat. Olyan műveim sem jelentek meg eleinte, amik később aztán, amikor már publikáltam itt-ott, megjelentek elég nívós lapokban. Tehát utólag is kiderült, hogy nem feltétlenül a művekkel volt a baj. Ezt egyrészről nyilván rémes volt megélni és nem is kívánnám ifjabb pályatársaknak sem, de azt a vele járó, hasznos tapasztalatot, hogy közben fejlődtem, tanultam, értem és volt lehetőségem mutáló hangkeresőből többé-kevésbé pályakezdésre készen álló költővé formálódni, sajnálom, hogy sokan ma már nem kapják meg. Ennek hiányában, később már nehéz lesz mit kezdeni a csalódásokkal, a kis kudarcokkal.

Ráadásul, ha bizonyos dolgokért nem kell megküzdened, nehezebben alakul ki az egyéni hangod is, nem?

Ja, igen, ez a másik vesszőparipám! Ma sokkal több tehetséggondozó program van, mint, mondjuk, az én időmben, de mivel egyre homogénebb az irodalmi ízlés, és bármily abszurdan hangzik, de a közösségi médiának is van egyfajta uniformizáló szerepe, emiatt az irodalmi táborokat, műhelymunkákat, ilyen workshopot, olyan izéket gyakran eléggé hasonló ízlésű alkotók, szerkesztők tartják – így nem csoda, ha mindenki egyre egyformább is lesz. És az irodalmi felkészítés, ami megint csak egy jó szándékú és hasznos dolog tud lenni, most már egyre inkább tudatos, praktikus gyakorlati tudást is magába foglal: így illik beküldeni egy folyóiratnak a műveidet; így készülj az első kötetedre; amikor ennyi műved összegyűlik, így nyújtsd be; ezt várd a szerkesztődtől; rengeteg nagyon hasznos tanácsot kapnak a fiatalok. Én ebből nagyon sokat az értelmiségi szüleimtől tudtam meg, tehát teljesen véletlenszerű szerencsém volt, más dolgokat meg magam kellett kitapasztaljak, nem volt olyan workshop, ami erre felkészített. Ezek a „hasznos tudnivalók" viszont, sajnos, elvegyülnek az épp futó divatok, trendek stréber elsajátításával is, aztán – kreativitás, hangkeresés helyett – annak felmondásával. Hollywoodi sorozatíróknál ez elmegy, nekik írás közben is főleg a reklámszünetekre, a mosópor eladására kell koncentrálni (mivé is lenne a világ, ha nem épp az előtt lenne a nagy cliffhanger?!), de – kiváltképp épp csak induló, fiatal – magyar költők esetében ezt a kottából írást végtelenül szomorúnak találom. Még egy utolsó mondat: könyvszerkesztőként, folyóirat-szerkesztőként is sokkal nagyobbra értékelek egy eredeti bumfordiságot, egy olyan hibát, ami nem rendszerszerű, mint egy tökéletesen megírt, hatvankettedik leöntésű stílusutánzatot.

Vissza Hozzád! Az utóbbi időben egyre jobban beszivárog a közélet a verseidbe…

Annak idején én azon fura gyerekek egyike voltam, akiket már alsós korában érdekelt a politika. Értelmiségi szülők, tudatos állampolgárok gyermekeként, ez talán nem csoda. Úgy nőttem föl, hogy a politika, ahogy Orbán Ottó írja egyik versében, „piszkos, lehangoló, kisstílű hecc", de, mint ilyen, az életünk természetes része, nem szórakoztató odafigyelni rá, de legalább olyan fontos, mint szétnézni, mielőtt lelépsz az úttestre. Viszont az, hogy találj ehhez egy viszonylag autentikus nyelvet, amin (költészetben) beszélni tudsz róla, vagy megtaláld azt a perspektívát, ahonnan nézve érvényesen szólj, teszem azt, a társadalom kérdéseiről… Különböző mozgalmi verseket, csasztuskákat, bökverseket nem kívántam írni, mert azokban nem találok művészi értéket. De azt tudtam, hogy az én életemnek máig elég jelentős százalékát kiteszi a politika okozta, főleg bosszankodás, szorongás és magányérzet, tehát, hogy

nyilván ez is ugyanúgy lehetne releváns verstémám, mint a szerelmi örömeim és bánataim – csak hát, ugye, „az elbeszélés nehézségei". A szempontjaim, amikor a politika ügyein bosszankodom, például ahogyan sokkolva néztem (hogy most ne hazai példával éljek) az egész Trump-jelenséget, ha írok, írnék róla, továbbra is művészi szempontok. Még a morális megfontolások is művészivé válnak. Minden másra ott a publicisztika, az elemzés – azaz hol élek én… a fészbuk és a twitter.

Különösen úgy, hogy akit ez érdekel, az el tudja olvasni a hírekben is...

…méghozzá sokkal intelligensebben, kifejtettebben és árnyaltabban. Ráadásul biztos vagyok benne, hogy mondjuk Tom Morello nagyon jókat dühöngött a Youtube-on ezen, ezerszer szellemesebben és jobban, mint én. Szóval, ha valaki a dühét akarja kiereszteni, akkor hallgassa meg őt (de azért inkább olvasson szakértőket és nem fake híreket). Ha viszont ennek az egésznek az érzelmi (és részben etikai) együttese, az a szorongás- meg csalódás- meg kiábrándulás-élmény, amit az ember érez, valami művészileg átadható komplexummá tud válni, akkor érdemes (így) foglalkozni vele. De számomra csak akkor, ha ennek az érzését sikerül megragadni, úgy, hogy az túl tudja élni, hogy a történelem már (I wish) rég elfeledte majd, hogy a szemétdombján volt egy ilyen alak, mint Donald Trump, és nem kell a műhöz magyarázó-kontextualizáló lábjegyzetek egész sora. Az a legjobb, ha már eleve nem is számít, hogy az alkotást milyen konkrét esemény vagy jelenség ihlette, mert jó esetben valami univerzálisat sikerül megragadni a konkrétban is. Közben, persze, ha csak az utóbbi, egyetemes akármi van, akkor meg lapos közhely lesz belőle. Ezért is könnyű taposóaknára tévedni, ilyen témákkal foglalkozva.

Egyébként, irodalmat művelő emberként az teoretikusan is egy igény, hogy lépegessél valamerre a műveid között, vagy az van, hogy mivel úgyis változol, ezért másmilyen lesz a lenyomat is? Ugye, mondják, hogy a Motörhead ugyanazt a lemezt játszotta le 40 éven keresztül...

De mondjuk Krúdyt is emlegethetjük, akiről meg mindig azt mondják, ugyanaz az egy novella vagy regény folytatódik nála végtelenül, még az se számít, hogy Szindbád szerepel-e benne, vagy sem.

…miközben mások meg folyamatosan változnak, egyszerűen azért, mert ők azzal szórakoztatják magukat, hogy mindig másmilyenek...

Tandori számos kötete, például, remek példa erre. Jaj, hogy is mondjam, ez tényleg nehéz! Az nagyon fontos, hogy ugyanazt a művet, mármint nem betűről betűre, hanem *jellegében* ugyanazt, sosem akarnám megírni. Tehát ilyen értelemben van változási igényem, de nincsenek öt, tíz vagy húszéves terveim a pályámra nézve, hogy hol akarjak majd tartani, meg hova akarok eljutni. Viszont a csak önmagáért való változást nem preferálom. Különösen nem szeretem azt, amikor egy verseskötet vagy akár egy nagyobb lélegzetű prózai mű lezárulta után még kikényszerítene belőlem a lendület pár elég hasonló művet: olyankor az a megoldás, hogy nem írok egy darabig, szerencsére nem is igazán tudok mit. Magyarán szólva, ilyenkor amennyi változásra szükség van, azt úgyis kiérleli magában az a belső műszer, amire nem látok rá pontosan, amit nem is kalibrálok igazán, csak egy kicsit néha meghúzom a csavarokat. Ugyanakkor nincs azzal baj, ha egy kicsit noszogatja magát az ember a változás miatt. Gyakran szoktak lenni mindenféle elvont, teoretikus elképzeléseim, hogy olyan jó lenne – teszem azt – írni, mondjuk, egy modern környezetben játszódó, szabadversnek tűnő, de valójában tökéletes időmértékben megalkotott művet. Milyen jópofa, eredeti ötlet! Nyilván nem az, már mindent megcsináltak mások, vagy épp most csinálják. De azért elképzelem fél percig, aztán, természetesen, rohadtul nem az lesz belőle, amit kitaláltam. Mert ezekkel az ötletekkel az a baj, hogy nincs bennük ihletettség, spontaneitás, ösztön, semmi ilyen. Csak ugye ez a tervezett, „teoretikus írás", amit néha ugyancsak látok pályatársaknál: amikor az ember valami elképzelt kritikust akar lenyűgözni, szinte már olvassa is magáról az elképzelt, kész kritikát, mely szerint ő szerdáról csütörtökre úgy váltott paradigmát, hogy csak úgy sistergett! Ezzel szemben én arra igyekszem figyelni, amikor „hibázok" (valami szépen elképzelt koncepciómhoz képest), minek eredményeképp jönnek ilyen-olyan hülye, félig elvetélt ötleteim. Az a fele, ami túlél, ami megmarad bennem és hosszabb távon foglalkoztat, lesz valójában az *igazi* koncepció, amit immáron nem terveztem, hanem (vigyázat, fellengzős lesz!) *meglelek*. Amiből akár még az is meglehet, hogy valami eredeti kijön.

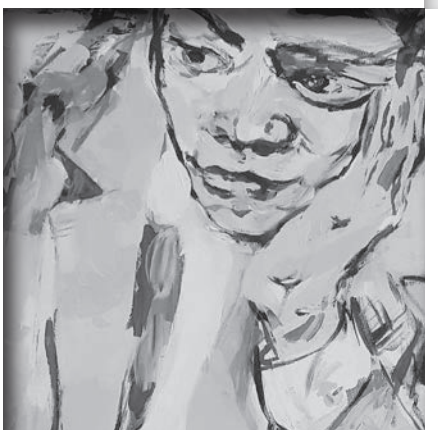

NOEMI GÓRNY

„…NAGYRABECSÜLÉSNEK ÖRVEND ÉVEK ÓTA LENGYELORSZÁGBAN A MAGYAR SZÉPIRODALOM"

BESZÉLGETÉS DANIEL WARMUZ ANGELUS-DÍJAS MŰFORDÍTÓVAL

▮ Szeretnék szívből gratulálni az idei Angelus Közép-európai Irodalmi Díj elnyeréséhez. Ez egy jelentős díj, amelyet a lengyel nyelven írt vagy lengyelre fordított prózai műveknek ítélnek oda. Mit jelent az Ön számára az Angelus?

▮ Köszönöm szépen! Elsősorban nagy meglepetést, megtiszteltetést, de óriási felelősségérzetet is jelent számomra ez az elismerés. Még most is, amikor visszagondolok Martin Pollack, a zsűri elnöke laudációjára, körülnézek magam körül, hogy tényleg az én nevemet olvasta-e fel. Az Angelus tizenhét éves történetében csak másodszor fordult elő, hogy a fődíjban lengyel író részesült, így a szabályzat szerint a döntőbe bekerült külföldi regények közül választották ki a kiemelésre méltó fordítást. Utoljára három évvel ezelőtt történt ilyen, egyébként akkor szintén egy magyar mű fordítójának, Elżbieta Sobolewskának ítélték oda a díjat, Nádas Péter *Emlékiratok könyve*-fordításáért. De fontos tudni, hogy az előző években több magyar prózai művet is elismertek az Angelus kapcsán: a *Harmonia caelestis*t Esterházy Pétertől (fődíj 2008-ban, ford. Teresa Worowska), a *Messiások*at Spiró Györgytől (fődíj 2010-ben, ford. Elżbieta Cygielska), valamint *A hóhér házá*t Tompa Andreától (közönségdíj 2017-ben, ford. Anna Butrym). Ez a szép lista arra is rámutat, hogy milyen népszerűségnek és nagyrabecsülésnek örvend évek óta Lengyelországban a magyar szépirodalom. Hogy ehhez a sikerhez én is hozzájárulhattam akár kis részben, abban nagy örömöt és komoly elkötelezettséget találok, hiszen nem pihenhetünk a babérjainkon, még bőven van, amit érdemes bemutatni a lengyel olvasóknak.

▮ Nagy Zoltán Mihály, akinek *A sátán fattya* című könyvét fordította, Kárpátalján született és ott élő szerző. Miért éppen ezt a regényt választotta fordításra, és fontos szempontnak számított-e az író származása?

▮ A könyvet barátom, Kovács István költő, műfordító, történész és egykori diplomata ajánlotta figyelmembe, és igazság szerint ez volt az első prózai mű, amit egy kárpátaljai magyar szerző tollából olvastam. Míg a határon túli magyar irodalomból – ha már használjuk a földrajzi megkülönböztetéseket – több vajdasági, erdélyi vagy felvidéki magyar író önálló kötetes szerzőként van jelen a lengyel könyvpiacon, addig Kárpátalja inkább fehér foltnak tűnt az irodalmi térképen (egyébként lassan javul a helyzet, a na-

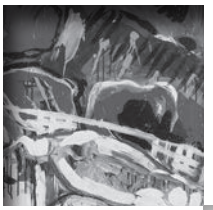

pokban jelent meg Vári Fábián László a *Tábori posta* című regénye Krzysztof Wołosiuk fordításában, Jerzy Snopek pedig dolgozik Füzesi Magda verseinek fordításán).

A sátán fattya lengyel kiadása nem jött volna létre a Magyar Művészeti Akadémia támogatása nélkül, de fontos itt kiemelni a lengyel kiadó, a lublini Warsztaty Kultury szerepét is, amely szinte postafordultával reagált lektori jelentésemre. Nagy Zoltán Mihály regénye a Keleti Expressz című könyvsorozatukban jelent meg, aminek keretében a szerkesztőség elsősorban ukrán, de belarusz, litván vagy észt szerzőkre is fókuszál. Hogy egy magyar szerző debütált a sorozatban, nagy lehetőséget ad annak a ténynek a hangsúlyozására, hogy Kelet-Közép-Európa mai határain belül mennyi más nyelvű, más nemzetiségű kultúra létezik egymás mellett.

Amikor átvette az Angelus-díjat, a beszédében elmondta, hogy a regénybeli női főszereplő sorsát olvasva nehéz nem gondolni arra, ami az utóbbi hónapokban Bucsában vagy Irpinyben történt. Véleménye szerint mennyire aktuális manapság *A sátán fattyá*ban megírt történet?

„1944-ben, / december első vasárnapján, egészen kora reggel / tizenhárom szilasi asszony hosszú útra indult", ezt olvassuk a regény legelején. Ezek a falusi asszonyok, Eszter főhősnővel együtt a szolyvai gyűjtőtábor felé igyekeznek, ahova nem sokkal korábban a Vörös Hadsereg – „háromnapos munka" ürügyén – több hónapig tartó rabszolgálatra hurcolta el a magyar férfiakat, fiatalokat és öregeket egyaránt. Ezzel kezdődik Eszter kálváriája is, és hogy e fiatal lány mit tapasztalt az idegen katonák részéről, az szinte megismétlődik azokban a rettenetes tudósításokban, amelyek nemrégen érkeztek hozzánk Ukrajnából. Természetesen e két háború helyzetének, az egykori szovjet és a mai orosz hatalom kegyetlen cselekvésének összevetése a történelmi kontextusra tekintettel talán egyszerűsített értelmezésnek számít, viszont az alapvető kérdés, ami mind a mostani, mind a majdnem nyolcvan évvel ezelőtti eseményekre is érvényes, az az ember egyedi sorsa és szenvedése, amit Nagy Zoltán Mihály is egyetemes keretekbe foglalt a regényében. „Unde malum?" – erre a kérdésre Tadeusz Różewicz lengyel költő ad egyértelmű választ egyik versében: „emberből ered, csak és kizárólag emberből ered a rossz". Ugyanez az üzenet *A sátán fattyá*nak is lényeges mondanivalója.

Milyen nehézségekkel találkozott fordítás közben?

Amikor kezembe kaptam a könyvet, már az első látásra sejtettem, hogy *A sátán fattya* esetében talán kulcsfontosságú lesz a kérdés, a szövegben merre húzódik az esetleges határ a hagyományos, azaz prózai narráció és a lírába hajló elbeszélési mód között. Ráadásul az egész művet egyetlen, hatalmas mondattá kerekedő monológ képezi, amely révén megszólal egy kárpátaljai

falusi közegből származó fiatal lány, ami annyiban nehezebbé tette a feladatot, hogy a regényre az ottani, a magyarországitól gyakran eltérő nyelvhasználat is jellemző. Ami nem kevésbé jelentős, és ami ennél még nagyobb fordítói kihívást jelentett, az az, hogy az egész história fejlődési „motorját" nem csupán egyes cselekvések és történetek lánca, hanem elsősorban a szovjet katonák, a „pokolfajzatok" által megerőszakolt, aztán a szomszédok által megbélyegzett főhősnő érzéseinek, tapasztalatainak, testi és lelki nyomorúságának gazdag színskálája határozza meg. És nem utolsósorban: Eszter egyedi hangjába beleíródik a kárpátaljai magyar lakosság kollektív, II. világháború végi tragédiája, amelyről addig nem tanúskodott lengyel nyelven semmilyen irodalmi mű.

Mi alapján válogat a magyar irodalomból?

Nehéz megmondanom, hogy lennének valamilyen speciális feltételeim. Persze lényeges az irodalmi, művészi színvonal, nincs rosszabb, mint egy gyenge stílusú, hiányos szakértelmű szöveget fordítani. Amit eddig sikerült megjelentetnem lengyel nyelven, az bizonyos módon mindenképpen megfelel azoknak a tényezőknek, amelyek olvasói ízléseimnek, szokásaimnak is eleget tesznek. Szeretek olyan szövegeket, amelyek érdekes módon közelítik meg és fogják fel az emberi létet és sorsot, annak többféle dimenziójában. Hogy miként él az ember, mi határozza meg identitását, a történelem, a társadalom hogyan befolyásolja személyes választásait – a szépirodalomban elsősorban ezekre a kérdésekre szeretem keresni a választ. *A sátán fattya* tökéletesen teljesíti ezeket az elvárásokat, de a többi mű, amit eddig tettem lengyelül az asztalra, szintén foglalkozik hasonló problémákkal: a *Kalef* Berta Zsolttól, az *Inkognitó* Kiss Tibor Noétól, Lesi Zoltán *Magasugrás* című verseskötete vagy a Schilling Árpád rendezte *Jólét* című darab, amelyet folyamatosan játszanak a varsói Teatr Powszechny nagyszínpadán.

Nagy Zoltán Mihály megírta *A sátán fattya* folytatását, második és harmadik részét is. Tervezi a teljes trilógia lefordítását?

A trilógia első részének a lengyel olvasók és kritikusok körében való, gondolom, sikeres fogadtatását figyelembe véve igen természetesnek tűnik a szerző további műveivel is foglalkozni, sajnos a regény folytatása művészileg, de esztétikai és poétikai szempont-

ból is már kevésbé éri el *A sátán fattya* magas színvonalát, és ez nem csak az én meggyőződésem, magyar irodalmi szakértők is hasonló véleménnyel vannak. Esetleg a trilógia befejező részét, *A teremtés legnehezebb napja* című regényt lenne érdemes publikálni lengyelül, hiszen ebben a kötetben találkozunk a már felnőtt Istvánkával, Eszter fiával, akinek szemszögéből megtudhatjuk, egy érzékeny fiú számára mit jelentett a szovjet hadseregben való katonai szolgálat, és ő hogyan találja meg magát az őt még mindig idegennek tartó zárt, falusi környezetben. Mindenképpen a kiadóval együtt szélesebb képet szeretnénk adni Nagy Zoltán Mihály irodalmi munkasságáról, akár novelláin keresztül, jelenleg éppen egy nagyobb, *Fogott figurák* címmel megjelent válogatást olvasok ezekből.

Mik a legközelebbi tervei a műfordítással kapcsolatban?

Idén májusban a Wacław Felczak Intézet gondozásában megjelent fordításomban a már említett Kovács István lengyel-magyar kapcsolatokról szóló történelmi műve, amely a kezdetektől fogva egészen a XVI. század végéig ismerteti meg részletesen az olvasót a két nép párhuzamos történetével. Már több hónapja rendelkezem ennek a hatalmas és ambiciózus műnek a második kötete kéziratával, és nemsokára nekiállok a fordításának (miközben a szerző szorgalmasan dolgozik a harmadik részen). Közben Térey János már korábban elkezdett, de asztalfiókba került versfordításaihoz tértem vissza – ha minden jól megy, egy kisebb válogatás megjelenik tőle jövőre egy irodalmi folyóiratban. Jánossal 2017-ben ismerkedtünk össze, és azóta foglalkoztat költészetének a fordítása, de hogy megszületik-e belőle egy kötetre való anyag – ahogy megígértem neki egy alkalommal –, nem tudom, de szeretném, hiszen nélküle nehéz elképzelni a mai magyar líra külföldi körképét. Ezeken kívül vannak olyan műfordítói projektjeim, amelyeket kiadó nélkül nehéz lesz véghez vinni. Itt például Földényi F. László két remek esszékönyvére, *A melankólia dicséretére*, valamint *Az eleven halál tereire* gondolok, amelyekből már elkészült egy-egy nagyobb részlet.

SZERZŐINK

BARANYAI NORBERT (1978, DEBRECEN) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ (DEBRECENI EGYETEM) ▮ **BARNA LÁSZLÓ** (1986, MISKOLC) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ (MISKOLCI EGYETEM) ▮ **BARTALOS TÓTH IVETA** (1980, DUNASZERDAHELY) ÍRÓ ▮ **BAZSÓNÉ SŐRÉS MARIANNA** (1969) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ (MISKOLCI EGYETEM) ▮ **FELLINGER KÁROLY** (1963, POZSONY) KÖLTŐ, HELYTÖRTÉNÉSZ ▮ **GÓRNY, NOEMI** (1999, VARSÓ) A VARSÓI EGYETEM MAGYAR TANSZÉKÉNEK HALLGATÓJA ▮ **HIDAS JUDIT** (1976, BUDAPEST) ÍRÓ, SZERKESZTŐ, ÚJSÁGÍRÓ ▮ **LADÁNYI ISTVÁN** (1963, ADORJÁN) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ (PANNON EGYETEM) ▮ **MAROSZ DIÁNA** (1976, KECSKEMÉT) TANÁR, PUBLICISTA ▮ **MOHAI V. LAJOS** (1956, NAGYKANIZSA) KÖLTŐ, ÍRÓ, IRODALOMTÖRTÉNÉSZ ▮ **NAGY GYŐZŐ** (1970, BUDAPEST) SZABADÚSZÓ ÚJSÁGÍRÓ ▮ **NAGY MÁRTA JÚLIA** (1982, DEBRECEN) KÖLTŐ ▮ **NYERGES GÁBOR ÁDÁM** (1989, BUDAPEST) ÍRÓ, KÖLTŐ, SZERKESZTŐ ▮ **ROGUSKA-NÉMETH, MAGDALENA** (1982, VARSÓ) IRODALOMTÖRTÉNÉSZ, EGYETEMI OKTATÓ (VARSÓI EGYETEM) ▮ **SZERÉNYI TAMÁS** (1991, NYÍREGYHÁZA) ÍRÓ ▮ **VERES ERIKA** (1986, ÉRSEKÚJVÁR) KÖLTŐ, MŰFORDÍTÓ ▮ **WARMUZ, DANIEL** (1987, KRAKKÓ) MŰFORDÍTÓ, ESSZÉISTA

AZ IRODALMI SZEMLE MEGVÁSÁROLHATÓ

SZLOVÁKIÁBAN

DUNASZERDAHELY – MOLNÁR-KÖNYV (GALÁNTAI ÚT [HYPERNOVA])
KOMÁROM – DIDEROT KÖNYVESBOLT (LÚDPIAC TÉR 4810. / TRŽNÉ NÁMESTIE 4810.)
ÉRSEKÚJVÁR – KULTÚRA KÖNYVESBOLT (MIHÁLY BÁSTYA 4. / MICHALSKÁ BAŠTA 4.)
GALÁNTA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ UTCA 918/2. / HLAVNÁ 918/2. [UNIVERZÁL])
KIRÁLYHELMEC – GERENYI KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 49. / HLAVNÁ 49.)
NAGYKAPOS – MAGYAR KÖNYVESBOLT (FŐ UTCA 21. / HLAVNÁ 21.)
NYITRA – MAGYAR NYELV ÉS IRODALOM TANSZÉK – KÖZÉP-EURÓPAI TANULMÁNYOK KARA. KONSTANTIN FILOZÓFUS EGYETEM (DRÁŽOVSKÁ 4.)
POZSONY – „SPOLOK MADÁCH – MADÁCH EGYESÜLET", MADACH.ASIST@GMAIL.COM
SOMORJA – MOLNÁR-KÖNYV (FŐ ÚT 62. / HLAVNÁ 62. [VÚB MELLETT])
TORNALJA – TOMPA MIHÁLY KÖNYVESBOLT (BÉKE UTCA 17. / MIEROVÁ 17.)

MAGYARORSZÁGON

BUDAPEST – ÍRÓK BOLTJA (ANDRÁSSY ÚT 45., 1061)

9 771336 150803 12

TARTALOM

AZ IRODALMI SZEMLE LXV. (2022-ES) ÉVFOLYAMÁHOZ

A 2022-ES LAPSZÁMOK TEMATIKÁI ÉS TEMATIKUS BLOKKJAI

Interkulturalitás (5. sz.)

Interkulturalizmus (11. sz.)

Kortárs szlovák (9. sz.)

Szabó Magda (7–8. sz.)

Szlovák irodalom (2. sz.)

VERS

Ábris Imre: Nyom; Hullám; Egymásbazártam (10. sz., 38–40.)
Árvai Péter: Dzsúsz (4. sz., 3.)
Barak László: juli; a legutolsó; a falka (2. sz., 6–12.)
Bíró József: Találós kérdés; Szeretetlen'; Timing and Spacing (7–8. sz., 19–21.)
Bozóthi Péter: Régészek; Méretekkel nyargalni (7–8. sz., 9–11.)
Czucz Enikő: Árnyékbáb; Amikor könnyebb (5. sz., 12–16.)
Csizmadia Bodza Réka: állatok; mészár (11. sz., 21–24.)
Csobánka Zsuzsa Emese: Áttűnő életek (11. sz., 3–4.)
Demény Péter: Domus-ház (5. sz., 17–18.)
Fellinger Károly: Filmszakadás; Srég (7–8. sz., 78–79.)
Fellinger Károly: Oxigénhiány; Helyezkedés; Nem (12. sz., 61–63.)
Fellinger Károly: Vigyázni kell (4. sz., 47.)
Forgács Miklós: kezdő bestiák (11. sz., 17–20.)
Géczi János: Angyalcsapda; Boschi; Az alma (10. sz., 3–6.)
Gyarmati Dominik: Rutin; A némaságba; The Mountain; Szer-tánc; Kecskeduda temetéskor; A legnagyobb temető; Altató (7–8. sz., 84–91.)
Gyurász Marianna: t'Hooft álma; Fotózunk, vonatból; A két aktuális kép; Papírlegyezők; Háromszögek (1. sz., 48–52.)
Hartay Csaba: Dérrel meszelt; Piros fényben ázik az ősz; Épületét bejárni (2. sz., 3–5.)
Hizsnyai Zoltán: A saját Egész (második részlet) (3. sz., 3–18.)
Horváth Imre Olivér: Egy merevedés köré; Birkózó gyerekek; Serceg a rádió (7–8. sz., 80–83.)

kabai lóránt: el sem kezdett versek / 38; 39; 40 (10. sz., 7–10.)
Kántor Zsolt: Diszkosz alakú cukorka; A régmúlt dekadens (kút); A többi beszédhez képest (7–8. sz., 125–129.)
Katona Ágota: Kéziszótáram; Hová tűnik a zene; Kézírásból olvasni; Beszédanyag (4. sz., 8–12.)
Király Csenge Katica: Imre; könnyen süllyedő hajó (3. sz., 24–26.)
Klazniczay Anita: Hol van? (7–8. sz., 15–18.)
Ladányi István: Átbukik triptichon (12. sz., 48–51.)
Lukács Flóra: Bomlásrajz; Fúga; Páva; Papagájketrec; Eső (5. sz., 6–11.)
Mánya Kristóf: Tűzfaleposz (11. sz., 69–71.)
Maros Márk: Inkarnáció; Özön; Kőtábla (4. sz., 13–15.)
Marosz Diána: rácsok (12. sz., 64–69.)
Mezei Gábor: h.1. a bizalom vaksága; h.1.1. a homály partjai; h.2. tárgygeometria (5. sz., 3–5.)
Mohai V. Lajos: Hogy ott voltunk, kigondolni se lehetett volna jobban (Séta Pozsonyban Négyünkkel); A költő helyzetéről Tőzsér Árpádnak (12. sz., 29–31.)
Nagy Magdolna: A gépírónő éneke (6. sz., 51.)
Nagy Márta Júlia: Ambivalens (12. sz., 3–5.)
Nagy Tímea: Egy cserép; Erkélyről; Két tekintet között (11. sz., 13–16.)
Nyerges Gábor Ádám: Végszó (12. sz., 83.)
Oláh András: harmadik kísérlet; [takarékmennyország]; reménytelen (4. sz., 44–46.)

Ráday Zsófia: kettéfűrészelt nők klubja; Házőrzők; lupa (6. sz., 8–15.)
Radics Rudolf: kékes (én) (2. sz., 82.)
Szabados Attila: A tárgy; Hátországom (11. sz., 11–12.)
Szászi Zoltán: Bucsai feltámadás; Képzeletbeli színielőadás (10. sz., 11–14.)
Szőke Roland: Vaktérkép; Univerzumok a padláson (7–8. sz., 92–93.)
Tárnoki Márta: Jobb idegen tájban; Balga krampuszok; Ebben égsz (7–8. sz., 12–14.)
Télffy Ármin: Az elbeszélhetetlenség szelleme; Hívjatok Ishmaelnek!; Csatakürt és harangzúgás (3. sz., 27–29.)
Télffy Ármin: Swann emlékezetének két arca; Narratív pengeség (7–8. sz., 76–77.)
Tóth Lilith Viktória: Profán ének; Óda; Szintaxis; Csendélet (10. sz., 61–65.)
Tőzsér Árpád: A Macskás patakról; Athos; Rímek (9. sz., 3–6.)
Urbán Andrea: Rekeszidő; előbb kérgesedés aztán a vedlés; almamag (7–8. sz., 22–25.)
Vörös Gergely: A fagysebek; Reciprocitás; A világ szabályai; Falusi dogmatika (6. sz., 3–7.)
Závada Péter: A csizmadiák utcáján; A fül bőségszarujában; A kalapács árnyéka (1. sz., 3–8.)

VERSFORDÍTÁS

Dianišková, Veronika: Mindkettő megvan; a tengernek nincs másik partja; Mi történik; Lementem a lépcsőn a gardróbból; Lábjegyzet (Németh Zoltán) (9. sz., 7–9.)
Dobbs, Jennifer Kwon: Hadügyminisztériumi Színház; Árvamentés; Az USA camptowni bordélyában hagyott üzenet eltűnt nagynénikém részére; Parazita iker (Gyukics Gábor) (3. sz., 19–23.)
Macsovszky Péter: This is a real thing; A strófa reinkarnációja; 7 köznapi helyzet; Merzfirenz 5; Néma kétségbeesésben; Anastigmat strofic; Ora et labora; A mozgás ökonómiája (Mészáros Tünde) (9. sz., 44–52.)
Mickov, Georgi: Fölöttünk virágoztak a sziklák; Figueira tér; Utca; Az az éjszaka; Periklész a Szophoklész (Bojkov Nikolaj és Csehy Zoltán) (7–8. sz., 3–8.)
Stehlíková, Olga: Alatt nincs; A térben végig tágul a világűrt hirdető örök; Azt kívánom, hogy minden további nélkül megölelj (Robert Svoboda és ifj. Svoboda Róbert) (9. sz., 71–73.)
Tallo, Michal: A sötétség könyve; dalok és táncok / vallomások (Németh Zoltán) (9. sz., 20–21.)

ELBESZÉLÉS, NOVELLA, TÁRCA

Bartalos Tóth Iveta: Kissjózsi (4. sz., 51–53.)
Bartalos Tóth Iveta: Te sem (12. sz., 27–28.)
Bódi Péter: Retúr (1. sz., 24–28.)
Debreceni Balázs: Jaguármancs (11. sz., 72–75.)
Farkas B. Szabina: Házunk előző élete (7–8. sz., 122–124.)
Finta Viktória: Kilépő; Kompatibilis (11. sz., 25–31.)
Gubis Éva: Péntekek és vasárnapok (5. sz., 19–26.)
Gurubi Ágnes: Húsz év egy délelőtt (4. sz., 4–7.)
Hidas Judit: Meddig játsszuk még ezt? (12. sz., 18–26.)
Lakatos-Fleisz Katalin: Ambíció (4. sz., 48–50.)
Murányi Sándor Olivér: Vadász a távolból (2. sz., 83–85.)
Oláh Péter: a cukkini álma; táptalaj (7–8. sz., 119–121.)
Pénzes Tímea: Egyre kevesebbet (1. sz., 75–76.)
Pénzes Tímea: Eltünedező idő (11. sz., 5–10.)
Piros Vera: Apnoe (2. sz., 13–15.)
Posta Marianna: Salamon-szigetek; Sehol egy örökzöld (3. sz., 51–53.)
R. Nagy Krisztián: Malacpersely (11. sz., 76–84.)
Szerényi Tamás: Nagyszínpad (12. sz., 6–17.)
Szilágyi Zsófia Emma: Mint anyád; A végzet amorf asszonya (5. sz., 82–86.)
Tsúszó Zbygniev Stanislav Czeslaw Sobotsky: Ne szólj szám, nem fáj robotom! (hungarofuturista beszély, közreadja Szászi Zoltán) (4. sz., 69–75.)
Vass Norbert: Frissmise (10. sz., 41–45.)

Veres Erika: Eredeti másolat. Kamenné námestie (11. sz., 85–88.)
Veres Erika: Eredeti másolat. Penç (6. sz., 73–76.)
Veres Erika: Eredeti másolat. Rózsa (7–8. sz., 132–136.)
Veres Erika: Eredeti másolat. Szőlő (9. sz., 84–88.)
Veres Erika: Eredeti másolat. Teakeksz (10. sz., 85–88.)
Veres Erika: Eredeti másolat. Tulipán (4. sz., 76–78.)
Veres Erika: Eredeti másolat. Çintamani (3. sz., 54–56.)
Veres Erika: Eredeti másolat. Ciprusfa (2. sz., 86–87.)
Veres Erika: Eredeti másolat. Eredeti másolat (12. sz., 80–82.)
Veres Erika: Eredeti másolat. Háttérkék (5. sz., 87–89.)
Veres Erika: Eredeti másolat. Levélke (1. sz., 90–91.)

REGÉNY- ÉS NAPLÓRÉSZLET

Bogyó Noémi: #házibuli (6. sz., 52–69.)
Hidas Judit: Nem várt örökség (9. sz., 74–83.)
Macsovszky Péter: Talán megmarad valami (ebből is) (7–8. sz., 107–118.)
Murányi Sándor Olivér: Sokk (6. sz., 70–72.)
Nagy Hajnal Csilla: Halászháló (Márk); Mindjárt jobban leszel (Volja); Hirtelen csuklómozdulat (Márk) (részletek a Polipfarm című verses regényből) (1. sz., 9–23.)
Nagypál István: Szürkepolisz (10. sz., 15–18.)
Rácz Boglárka: Száll a holdpor (részlet a Fölfeslik valami a kéken át című regényből) (6. sz., 16–18.)

Szalay Zoltán: Sivatagi só (1. sz., 53–62.)
Vági János: Egy doboz 900 ml űrtartalmú carte d'or; Mintha; Coca-Cola Zero (10. sz., 66–76.)

PRÓZAFORDÍTÁS

Brežná, Irena: A világok legjobbika (Vályi Horváth Erika) (2. sz., 66–73.)
Forró, Tomáš: Donbasz. Nászutaslakosztály a Háború Hotelben (Mészáros Tünde) (4. sz., 16–29.)
Gibová, Ivana: Barbora, Ischten és a katarzis (Mészáros Tünde) (2. sz., 50–54.)
Hochholczerová, Nicol: Ezt a szobát nem lehet megenni (Mészáros Tünde) (9. sz., 33–43.)
Juráňová, Jana: Életem a nagy költővel (Bolemant Lilla) (2. sz., 25–33.)
Krekovič Beck Tímea: Két nyár Istivel (Szaniszló Tibor) (1. sz., 29–39.)
Lavrík, Silvester: Az utolsó k. u. k. báróné (Mészáros Tünde) (3. sz., 73–83.)
Madro, Dominika: Belső szentélyek (Pénzes Tímea) (2. sz., 23–24.)
Marković, Milena: Gyerekek (Harkai Vass Éva) (6. sz., 19–24.)
Micenková, Jana: A vér csak víz (Vályi Horváth Erika) (2. sz., 78–81.)
Pečonka, Peter: A somorjai szent mészáros és más történetek (Vályi Horváth Erika) (2. sz., 16–22.)
Pečonka, Peter: A somorjai szent mészáros és más történetek a kis-dunai háború idejéből. Feri 2 (Vályi Horváth Erika) (9. sz., 22–32.)
Rosová, Michaela: A te szobád (Pénzes Tímea) (2. sz., 74–77.)
Rozenbergová, Vanda: A férfi a gödörből és gyerekek szerelemből (Boda Bianka) (2. sz., 55–64.)
Sabuchová, Alena: Seppegők (Paszmár Lívia) (1. sz., 63–74.)

Tatiana Țîbuleac: Azon a nyáron anyámnak zöld volt a szeme (Száva Csanád) (7–8. sz., 130–131.)
Vadas, Marek: A tükör előtt (Csanda Gábor) (9. sz., 10–19.)
Vadas, Marek: Rossz környék. Történetek egy világ végi bárból (Böszörményi Péter) (2. sz., 34–49.)
Vášová, Alta: Távozások (Pénzes Tímea) (3. sz., 84–89.)

BESZÉLGETÉS, INTERJÚ, JEGYZET, ALKALMI ÍRÁS

Górny, Noemi: „…nagyrabecsülésnek örvend évek óta Lengyelországban a magyar szépirodalom". Beszélgetés Daniel Warmuz Angelus-díjas műfordítóval (12. sz., 91–95.)
Nagy Győző: A belső műszer csavarjai. Beszélgetés Nyerges Gábor Ádámmal (12. sz., 84–90.)

TANULMÁNY, ESSZÉ

Baka L. Patrik: A feminista magyar népmese megtalálása. Zalka Csenge Virág: Ribizli a világ végén. Régi magyar népmesék mai gyerekeknek (6. sz., 77–95.)
Balázs Imre József: Többnyelvűség, nyelvköziség, adaptáció: román–magyar irodalmi átjárások (11. sz., 59–68.)
Balázs Renáta: Többnyelvű irodalom Finnországban – egy kötetkompozíció korlátai és lehetőségei (5. sz., 64–81.)

Baranyai Norbert: 1848–49 emlékezete Szabó Magda Sziluett című drámájában (12. sz., 32–47.)
Barna László: Keller prózája Szabó Lőrinc fordításában (10. sz., 77–84.)
Bazsóné Sőrés Marianna – Barna László: A fiatal Szabó Lőrinc fordítása: A pusztai falu (12. sz., 70–79.)
Bethlenfalvy Gergely: „Lehetséges jegyzet". Simon Balázs verseiről (4. sz., 79–95.)
Fried István: „Megmenté nemzetiségünket a végsüllyedéstől". Kemény Zsigmond Kazinczy Ferencről és „iskolájáról" (4. sz., 30–43.)
Fried István: Egy sírdomb körül utazott-e Jókai Mór? (10. sz., 19–37.)
Kosztrabszky Réka: A bontott Egész tudata. A szereplői tudatábrázolás és az emlékezés narratív módozatai Szabó Magda Katalin utca című regényében (7–8. sz., 62–75.)
Kosztrabszky Réka: A demitizált Szűz Mária fájdalma. A bibliai szöveghelyek átírásának szerepe Kaffka Margit Mirjam című elbeszélésében (10. sz., 46–60.)
Ladányi István: Elgondolhatóság, megnevezés, elbeszélés és önértés Danyi Zoltán A rózsákról című regényében (11. sz-, 46–58.)
Lénárt Tamás: Az elidegenedés poétikája. Terézia Mora (5. sz., 48–63.)
Lengyel Imre Zsolt: Mellérendelés vagy hierarchia? Az elbeszélésmód etikai és politikai implikációiról Szabó Magda Freskó című regényében (7–8. sz., 40–51.)
Lőrincz Csongor: Határpolitikák. A Sinistra körzet egyik fejezetéről (5. sz., 27–47.)
Menyhért Anna: Digitális traumafeldolgozás közösségimédia-csoportokban: transzgenerációs holokausztrauma a Facebookon (6. sz., 25–50.)

N. Tóth Anikó: Város az emlékek táplálta fikció és az egzotikus valóság határán (Peter Macsovszky: Tantalópolis) (9. sz., 53–70.)
Nagy Csilla: A természet, a táj és a kert poétikája a Szent Péter esernyőjében (7–8. sz., 141–146.)
Papp Ágnes Klára: Mi a baj a lekerekített történettel? (7–8. sz., 27–39.)
Petres Csizmadia Gabriella: Nemi sztereotípiák a kortárs ikermeseregényekben (3. sz., 57–72.)
Radics Rudolf: „Bagdadban is olyanok a népek, mint Nyárligeten…" Transzkulturális kérdések Csabai László Szindbád, a detektív című kötetében (1. sz., 40–47.)
Reichert Gábor: Szabó Magda Az őz című regénye és a „hátranézés-vita" (7–8. sz., 52–61.)
Roguska-Németh, Magdalena: Transznyelvű szerzők transzkulturális irodalma a kortárs magyar irodalom kontextusában (12. sz., 52–60.)
Steinmacher Kornélia: Erzsébet királyné mint médium (1. sz., 77–89.)
Száz Pál: Haszidok a színpadon I.; Haszid történetek drámai adaptációi az ezredforduló utáni magyar drámában (3. sz., 30–50.)
Száz Pál: Haszidok a színpadon II. Haszid történetek drámai adaptációi az ezredforduló utáni magyar drámában (4. sz., 54–68.)
Thomka Beáta: A fikció: örökség, választás, teremtés (11. sz., 32–45.)
Vincze Richárd: Kosztolányi Dezső Alföld című verséről (7–8. sz., 94–107.)

KÖNYV- ÉS SZÍNHÁZKRITIKA (AZ ISMERTETÉS SZERZŐJÉNEK NEVE SZERINT)

Baka L. Patrik: Az irodalmi mese morfológiája (Petres Csizmadia Gabriella: Kontúrkísérletek. A kortárs irodalmi mese vázlata) (3. sz., 90–95.)
Baka L. Patrik: Inszomnia és asszociációs világépítés (Dániel András: Nincs itt semmi látnivaló) (7–8. sz., 137–140.)
Benyovszky Krisztián: Történelmi lecke krimikedvelőknek (Csabai László: Sherlock Holmes Budapesten) (2. sz., 88–95.)
Bereti Gábor: Az önmagára ismerő parafrázis (Fellinger Károly: Ujjnyomat) (7–8. sz., 147–151.)
Hizsnyan Géza: Nádas Péter: Temetés (10. sz., 88–95.)
Pápay Szandra: Valamit az ürességről… (Nagy Hajnal Csilla: Hét) (1. sz., 92–95.)
Tőzsér Árpád: A tölgy és a költő (Korpa Tamás: A lombhullásról egy júliusi tölggyel) (5. sz., 90–95.)
Vincze Richárd: Gerőcs Péter Werkfilm című kötetéről (9. sz., 89–95.)
Vincze Richárd: Herczeg Ákos Ady-monográfiájáról (11. sz., 89–95.)

KÖNYV- ÉS SZÍNHÁZKRITIKA (AZ ISMERTETETT MŰ ALAPJÁN)

Csabai László: Sherlock Holmes Budapesten (Benyovszky Krisztián: Történelmi lecke krimikedvelőknek) (2. sz., 88–95.)
Dániel András: Nincs itt semmi látnivaló (Baka L. Patrik: Inszomnia és asszociációs világépítés) (7–8. sz., 137–140.)
Fellinger Károly: Ujjnyomat (Bereti Gábor: Az önmagára ismerő parafrázis) (7–8. sz., 147–151.)
Gerőcs Péter: Werkfilm (Vincze Richárd) (9. sz., 89–95.)
Herczeg Ákos: Visszatérés a nyelvbe (Vincze Richárd) (11. sz., 89–95.)
Korpa Tamás: A lombhullásról egy júliusi tölggyel (Tőzsér Árpád: A tölgy és a költő) (5. sz., 90–95.)
Nádas Péter: Temetés (Hizsnyan Géza) (10. sz., 88–95.)
Nagy Hajnal Csilla: Hét (Pápay Szandra: Valamit az ürességről…) (1. sz., 92–95.)
Petres Csizmadia Gabriella: Kontúrkísérletek. A kortárs irodalmi mese vázlata (Baka L. Patrik: Az irodalmi mese morfológiája) (3. sz., 90–95.)

ILLUSZTRÁCIÓK

DOM 2022 Kortárs Képzőművészeti Expedíció
– Kert 19 (11. sz.)
Egervári Júlia (1. sz.)
Géczi János (10. sz.)
IN SITU művésztelep (9. sz.)
Karol Felix (3. sz.)
Mésároš, Kristína (4. sz.)
Pál Ildikó (12. sz.)
Paštéková, Oľga (5. sz.)
Pozsonyi Képzőművészeti Főiskola
– „Illusztrációs laboratórium“ (7–8. sz.)
Pozsonyi Képzőművészeti Főiskola
– Bioart és természetművészet (6. sz.)
Szurcsik József (2. sz.)

AZ IRODALMI SZEMLE SZERKESZTŐSÉGE

Főszerkesztő: Mizser Attila
Szerkesztők: Nagy Csilla, Németh Zoltán
Lapterv, tördelés:
Gyenes Gábor, Václav Kinga
Képszerkesztő: Gyenes Gábor
Korrektúra: Szaniszló Tibor

Kiadja a Madách Egyesület (Pozsony).

A REPERTÓRIUM

Összeállította:
Mizser Attila, Nagy Csilla
Tördelés,
nyomdai előkészítés:
Gyenes Gábor, Václav Kinga
Korrektúra: Szaniszló Tibor

A 2022-ES ÉVFOLYAM CÍMLAPJAI

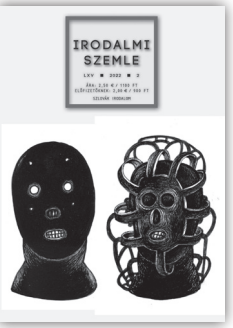

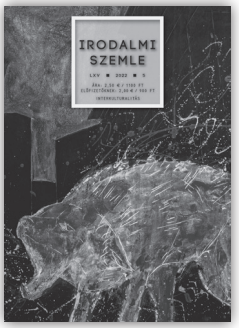

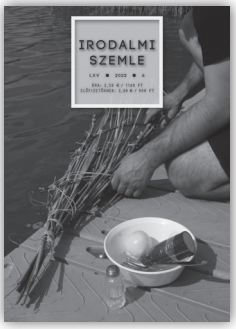

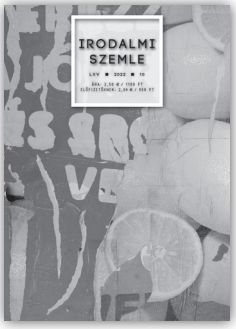

MEGRENDELŐLAP

☐ fél évre: 12,- €

☐ egész évre: 23,50,- €;
Magyarországon 10.500,-Ft

Alulírott megrendelem az IRODALMI SZEMLÉT a 2023. évre

A megrendelő neve

.....

Címe (postai irányítószáma és helység)

.....

.....

Dátum ..... Aláírás.....

A KITÖLTÖTT ÉS ALÁÍRT MEGRENDELŐLAPOT
AZ ALÁBBI CÍMRE KÉRJÜK VISSZAKÜLDENI:

Madách Egyesület,
P.O.BOX 7
820 11 Bratislava
E-mail:
madach.asist@gmail.com